

T.C.

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TARİH ANA BİLİM DALI

YAKINÇAĞ TARİHİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**EL-MÜNADİ GAZETESİ'NE GÖRE OSMANLI
FİLİSTİNİ**

(20. YÜZYIL BAŞLARI)

Enes KAYYALI

2501181305

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Adem KORKMAZ

İSTANBUL - 2022

ÖZ

EL-MÜNADİ GAZETESİ'NE GÖRE OSMANLI FİLİSTİNİ (20. YÜZYIL BAŞLARI) ENES KAYYALİ

XX. yüzyılın başlarında Arapça olarak Kudüs'te yayımlanan el-Münadi, bölgede II. Meşrutiyet'ten itibaren neşredilen onlarca gazeteden biridir. Gazete, yayın süresi boyunca başta Kudüs olmak üzere Filistin'de yaşanan siyasi, idari, eğitsel, ekonomik ve sosyal yaşam alanlarındaki gelişmelere ışık tutmuştur. Gazeteyi diğer gazetelerden farklı kılan şey ise; dönemin önemli konularından biri olan Siyonizm ve Filistin'e Yahudi göçüne karşı bakışı ile toplumsal gelişmelerle ve olaylarla ilgili reformcu ve eleştirel yaklaşımlarıdır. El-Münadi'nin Kudüs ve çevresinde en çok talep gören gazetelerden biri olması ve farklı bölgelerden bu gazeteye yazılar gönderilmesi, onun büyük ölçüde güvenilir bir gazete olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada, o dönem bölgede yaşanan gelişmeler ve olaylar hakkında bilgi verilmiş; bu gelişmeler ve olaylar hakkındaki görüşler irdelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla el-Münadi Gazetesi'nden toplam otuz sekiz sayı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Filistin, Kudüs, el-Münadi, Basın, , Arap, Yahudi.

ABSTRACT

OTTOMAN PALESTINE ACCORDING TO AL- MUNADI

NEWSPAPER

(EARLY 20TH CENTURY)

ENES KAYYALI

The Al-Munadi newspaper published in Arabic in Jerusalem in the early 20th century is one of the tens of newspapers published since the Second Constitutional Period in the region. Throughout its broadcast life, the newspaper shed light on the developments in politics, governance, education, economy and social life in Palestine, especially in Jerusalem. What makes the newspaper different from the others is its perspective on Zionism and Jewish Immigration to Palestine, which was one of the important issues of the period, and its reformist and critical approaches to social developments and events. The fact that Al-Munadi was one of the most popular newspapers in and around Jerusalem and that articles were sent to this newspaper from different regions show that it was a reliable newspaper to a large extent.

In this study, information was given about the developments and events in the region at that time and the perspectives on these developments and events were examined. For this purpose, 38 issues of the Al-Munadi newspaper in total were examined.

Keywords: Ottoman, Palestine, Jerusalem, Al-Munadi, Press, Arab, Jewish.

ÖN SÖZ

Çalışma, el-Münadi Gazetesi nüshalarından yola çıkarak XX. yüzyılın başlarında Filistin gündeminde olan siyasi konuları, idari, eğitsel, ekonomik ve sosyal alanlarda yaşanan olayları ve gelişmeleri inceleyip değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Bu amaç doğrultusunda, yayımının başlangıcından sonuna kadar el-Münadi nüshalarından İsrail Millî Kütüphanesi web sitesinin Osmanlı ile İngiliz mandalık dönemi basını (Jrayed Collection) bölümünde bulunan ve elektronik ortamda yayımlanan otuz sekiz nüsha, yoğun araştırmalardan sonra bu hususta ulaşılabilen tek kaynak olarak tek tek incelenmiştir. Ardından konu açısından önemli bulunan haber ve yazılar, konularına göre ayrılmış ve bunlar Arapçadan Türkçeye çevrilmiştir. Bu haber ve yazıların bazıları birebir bazıları ise özet şeklinde aktarılıp değerlendirilmiştir.

el-Münadi'yi daha iyi bir şekilde anlatmak ve açıklamak amacıyla ilk başta Osmanlı basını ve Filistin Arap basınının gelişimi ve oluşumu ile ilgili kısa bir özet verilmiştir. Daha sonra gazetenin kuruluşu ve çalışmaları hakkında genel bilgiler sunulmuştur. Aynı şekilde konunun okuyucular açısından daha kolay anlaşılması için başta arşiv belgeleri olmak üzere farklı kaynaklar kullanılarak gazetede geçen konular ve içerikler hakkında açıklamalarda bulunulmuştur.

Bu çalışma sayesinde, yirminci yüzyıl başlarında Filistin'de gelişen siyasi ve idari olayları, özellikle eğitim, ekonomi, sağlık ve sosyal yaşantılar hakkında arşiv belgeleri ve diğer resmî kaynaklarda rastlanmayan bilgilere ulaşılmış ve bütün yanlarıyla o dönem Osmanlı Filistini hakkında daha iyi fikir edinilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde el-Münadi gibi ün salan bir Arap gazetesinde yazı yazarların o dönem gelişen olaylar hakkındaki düşünceleri ele alınarak kamuoyunun bu zikri geçen gelişmeler hakkındaki düşünceleri ve bakış açıları daha iyi ortaya konmak istenmiştir.

Tez konusunun kararlaştırılmasından, hazırlanıp bitirilmesine kadar desteğini ve yardımını esirgemeyen kıymetli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Adem Korkmaz'a, tez

süreci boyunca bana maddi ve manevi destek sağlayan ve özellikle Arapça kaynaklar konusunda yardımcı olan babam İyad Kayyali ile annem Vefa Kayyali'ye ve beni bu süreçte motive eden kardeşlerime teşekkür ediyorum.

Enes Kayyali
İstanbul, 2022

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI FİLİSTİNİ'NDE BASININ OLUŞUMU VE EL-MÜNADİ GAZETESİ

1.1. Osmanlı Basınına Genel Bir Bakış.....	5
1.2. Osmanlı Dönemi Arap Basınına Bir Bakış.....	8
1.3. Osmanlı Filistininde Arapça Basın.....	12
1.4. El-Münadi Gazetesi	17
1.4.1. İdaresi ve Yazarları	18
1.4.2. Sayfa Düzeni	19
1.4.3. Okuyucu Kitlesi ve Ücretleri	20
1.4.4. Genel Yayın Politikası.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

EL-MÜNADİ GAZETESİ'NDE GEÇEN SİYASİ, İDARİ HABER VE YAZILAR

2.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri	23
2.2.El-Münadi Merceğinden Filistin'de Siyonizm	30
2.2.1. El-Münadi Gazetesi'nin Siyonizm'e Bakışı.....	31
2.2.2. Siyonistlerin Arazi Satın Alma Faaliyetleri.....	35

2.2.2.1. Siyonistlerin Arazi Satın Alma Vakaları ve Yöntemleri.....	36
2.2.2.2. Siyonistlere Arazi Satılmamasına Dair Uyarılar.....	41
2.3.Kudüs Mutasarrıfları.....	42
2.3.1. Siyonistlerin Arazi Satın Almalarıyla İlgili Kudüs Mutasarrıflarının Politikaları	43
2.3.2. Kudüs Mutasarrıfların İdaresi	47
2.4. Belediyeler.....	54
2.5. Balkan Harbi.....	61
2.6. Askeri Yükümlülük ve Orduya Yapılan Bağışlar	65
2.7. Tayin, Azil ve Terfiler.....	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI FİLİSTİNİ'NDE EĞİTİM, EKONOMİK, SAĞLIK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

3.1. Eğitim.....	74
3.2. Ekonomik Durum.....	81
3.3. Şehir ve Ulaşım.....	87
3.4.Sosyal Faaliyetler ve Olaylar.....	89
3.4.1. Din, Spor, Sanat ve Kültür'e Dair	89
3.4.2.Ziyaretler ve Resmi Kutlamalar.....	93
3.5. Salgın ve Hastalıklar.....	95
3.6.Asayiş.....	97
SONUÇ	104
KAYNAKÇA.....	108
EKLER.....	118

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e. : Aynı eser

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

Akt. : Aktaran

b.a. : Eserin bütününe atıf

bs. : Baskı

BOA : Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

bkz. : Bakınız

C. : Cilt

DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi

ed. : Editör

s. : Sayfa

nr : Numara

M.Ö. : Milattan önce

GİRİŞ

Filistin bölgesi, jeopolitik konumu ile taşıdığı dinî ve siyasi önemden dolayı kuşkusuz ki Osmanlının Şark'ta sahip olduğu en önemli topraklardan biriydi. Tarih boyunca bu toprakların siyasi sınırları hususunda hâkim otoriteye bağlı olarak değişen farklı söylentiler var olsa da coğrafi olarak Filistin'in nerede konumlandığı hususunda birçok kaynak, hemen hemen aynı görüşe sahiptir.¹ Buna göre Filistin, esas itibarıyla kuzeyde Suriye, güneyde Mısır, doğuda Şeria nehri ve batıda Akdeniz arasında kalan bölgededir.² Bu topraklar, coğrafi özelliklerine bağlı olarak kendi içinde dört ayrı bölgeye ayrılabilir. Bunlar ise Rasu'n-Nakura'dan başlayarak Refah bölgesine kadar uzanan Akdeniz sahil bölgesi; Kudüs, el-Halil, Safed ve Nasıra gibi önemli şehirleri barındıran ve genel olarak kuzey ve orta bölgeleri içine alan dağlık bölge; Filistin'in doğusunda bulunup deniz seviyesinin çok altında olan Gavr (Şeria Vadisi) bölgesi ve son olarak Filistin güneyinde bulunan Filistin Çölü - Bi'rüsebi bölgesidir.³

Filistin'e yerleşen ilk topluluk Arap kökenli Kenanlılardır (M.Ö.5000-M.Ö. 3000 arası). Kenanlılardan sonra bölgeye İbraniler, Antik Filistinliler ve İsrail oğulları gelmiştir.⁴ Mısır'dan M.Ö.1400 tarihlerinde göç eden İsrail oğullarının bölgede hâkimiyet kurması M.Ö.1000 tarihlerini bulmuştur. Bu bölgedeki kesintisiz hükümleri ise iki yüz ile üç yüz elli yıl arasında sürmüştür. Daha sonra bölge, ilk olarak Asurluların (M.Ö. 722) istilasına uğramış; ardından bölge sırasıyla Babiller (M.Ö. 586), Persler (M.Ö. 535), Büyük İskender'in önderliğini yaptığı Makedonlar (M.Ö.

¹ Filistin'i diğer bölgelerden ayırt eden sınırlar için bkz. Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)**, ed. Can Uyar, 4.bs., İstanbul: Kronik kitap, Mayıs 2017, s. 15-16; **Osmanlı Filistini Yer İsimleri Atlası ve Klavuzu (1516-1917)**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Kültür ve Sanat Yayınları, 2020, s. 13.

² Şeria nehri, Hasbani'den başlayıp Ölü Deniz'e kadar uzanan 205 kilometre uzunluğunda bir nehirdir. Şeria nehri ve Filistin'in coğrafi sınırları için bkz. "el-Ürdün (Nehir)", **el-Mevsüatü'l-Filistiniyye**, C.1, Dimaşk, Hey'eti'l-Mevsüatü'l-Filistiniyye, 1984, s. 163-168; Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 16. "Palestine", **The New Encyclopedia Britannica**, vol. 25, Chicago, The University of Chicago, 1990, s. 402-403.

³ Abdülvehhab el-Kayyali, **Tarih Filistini'l-Hadis**, 10 bs., Beyrut, el-Müessesetü'l-Arabiyye lid'dirasati ve'n-Neşir, 1990, s. 11-12.

⁴ Yahudi literatürü ve Eski Mısır yazıları haricinde haklarında çok bir kaynağa rastlanmayan Antik Filistinliler ya da Pelesthin halkının M.Ö. 1200 yıllarında bölgeye deniz aşırı bölgelerden geldikleri düşünülmektedir. Bu topraklara Filistin adının verilmesinin bu halkın adı ile bağlantılı olduğu aşîkârdır. Antik Filistinliler için bkz. Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 15. İlyas Şufani, **el-Mucez fî Tarihi Filistini's-Siyasi**, Beyrut, Müessesetü'd-Dirasati'l-Filistiniyye, 1996, s. 82-85.

332) ve Romalıların (M.Ö. 63) eline geçmiştir.⁵ Filistin'deki Roma otoritesi ise M.S. 636 tarihinde bölgenin Müslüman Araplar tarafından alınmasına kadar sürmüştür. Filistin'de Müslüman-Arap hâkimiyeti; Haçlılar ve Moğol istilasları haricinde 16. yüzyıl başlarına kadar devam etmiştir.⁶ Bu çerçevede Filistin, başta Raşit Halifeler olmak üzere Emeviler, Abbasiler, Fatimiler, Eyyubiler ve Memlukler tarafından yönetilmiştir.

Memluklerden sonra Filistin, Sultan Selim'in 1516 tarihinde doğuya yönelik gerçekleştirdiği hamle ile birlikte Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girmiştir. Bu hâkimiyet, bazı kesintiler haricinde⁷ I. Dünya Savaşı'nda Kanal ve Filistin cephelerinde yapılan muharebeler sonucunda İngilizlerin bölgeyi 1917'lerin sonlarına doğru ele geçirmesine kadar devam etmiştir.⁸

Bu dört yüz yıllık hâkimiyet boyunca Osmanlı'nın Filistin'i idare sistemi ve şekli; devlet içinde ve dışında gerçekleşen siyasi gelişmelere bağlı olarak farklılık göstermiştir. Osmanlı Devleti, ilk başta Memlûkler dönemine benzer şekilde Filistin'i Şam eyaletine bağlı olarak dört sancağa ayırmıştır. Bu sancaklar ise Sur, Akka ve Tabariye gibi şehirleri içine alan Safed Sancağı; Nablus Sancağı; Kudüs ve el-Halil'i içeren Kudüs Sancağı ve son olarak Gazze, Remle ve Lod şehirlerini içine alan Gazze Sancağıdır.⁹

Filistin'deki bu idari yapı, yaklaşık yüzyıl boyunca devam etmiş daha sonra Safad Sancağı, Şam eyaletinden ayrılıp 1660 yılında kurulan Sayda eyaletine

⁵ Filistin'in siyasi tarihi için bkz. İlyas Şufani, **a.g.e.**, s. 147-155; Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 18-21.

⁶ Haçlılar, 1095-1291 tarihleri arasını temel olarak Batı Avrupa'dan kalkıp Kudüs ve kutsal mezarı (Hz. İsa'nın cesedinin bulunduğu sanılan yer) Müslümanlardan kurtarmak amacıyla seferler gerçekleştiren kişilerdir. Bu konu hakkında bkz. Marshall Baldwin, "Crusaders", **Encyclopedia Americana**, Vol. 8, New York, Americana Corporation, 1968, s. 255-263.

⁷ Burada kesintilerden kasıt, yerel yöneticilerden Zahir el-Ömer'in isyanı ile bölgenin isyankâr Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa tarafından ele geçirilmesi ve 1831-1839 yılları arası yönetilmesidir. Bu konular hakkında bkz. Adil Menna'a, **Tarihi Filistin fi Evahiri'l-Ahdi'l-Osmani**, 2. bs., Beyrut, , Müessesetü'd-Dirasati'l-Filistiniyye, 2003, s. 48-71, 131-164; Feridun Emecen, "Zahir El-Ömer", **DİA**, C. 44, İstanbul, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, s. 90-91.

⁸ İngilizler, 9 Aralık 1917 sabahı Kudüs şehrine girmişlerdir. Kudüs şehrinin düşmesiyle birlikte sembolik olarak Filistin ve Suriye cephesi yıkılmıştır. Sultan Selim'in Memlûklere karşı gerçekleştirdiği hamle ile Filistin'in kaybı ve öncesinde yapılan muharebeler hakkında detaylı bilgi için bkz. Celal Tevfik Karasapan, **Filistin ve Şarkü'l-Ürdün**, 1. c. İstanbul, Ahmed İhsan Basımevi, 1942, s. 101-108; 156-201.

⁹ İlyas Şufani, **a.g.e.**, s. 242.

bağlanmıştır.¹⁰ Böylece ilk defa Filistin kazaları, iki farklı eyalet buyruğu altında bulunmuştur. 1830'larda Mısır'dan gelen Mehmet Ali Paşa tehdidine karşı Osmanlı idaresinin Şam eyaletinin güneyinde bulunan idari bölgeleri bir birim altında birleştirme kararı olmuştur. Bu karar gereğince, Kudüs ve Nablus Sancakları Şam eyaletinden ayrılıp bir süre Sayda eyaletine bağlı kalmıştır.

1864'te yayımlanan Vilayet Nizamnamesi ile birlikte Osmanlı idari yapısında yeni düzenlemelere gidilmiştir. Bu düzenlemelere göre Şam eyaleti yerine Suriye vilayeti ihdas edilmiş ve Sayda'nın eyalet statüsü kaldırılmıştır. Böylece eski Sayda eyaleti Suriye vilayetinin bir parçası olmuştur.¹¹

Bu gelişmeden sonra yapılan önemli bir başka değişiklik ise 1872-1874 tarihleri arası Osmanlı Devleti'nin Kudüs sancağını direk İstanbul'a bağlı olacak şekilde bağımsız bir mutasarrıflık ilan etmesidir. Bağımsız statüsünü Osmanlının sonuna kadar devam ettiren Kudüs Mutasarrıflığı; Kudüs, Yafa, Gazze, Bi'rüsebi ve el-Halil kazalarından oluşmuştur.¹²

Filistin'in idari statüsünde yapılan başka önemli değişiklik ise Akka ve Nablus sancaklarının Suriye vilayetinden ayrılıp 1888 tarihinde kurulan Beyrut vilayetine katılmasıdır.¹³ Böylece Osmanlı Devleti'nin sonlarına doğru Filistin kazaları; Kudüs Mutasarrıflığı ve Beyrut vilayeti olmak üzere iki farklı idari yapı altında bulunmuştur.

İdari yapı hakkında aktarılan bu bilgilerden sonra Osmanlı Filistini'nin demografik yapısı ve nüfus sayımı göze alınacaktır. Osmanlı Filistin'inde nüfusun çoğunluğunu her zaman Sünni Müslüman Araplar oluşturmuştur. Sünni Arapların ardından Dürzi ve Şii Müslümanlar, başta Ortodokslar olmak üzere farklı mezheplerden Hristiyanlar ve son olarak Yahudiler bölgede yaşamını sürdürmüştür.

¹⁰ Ekonomik-siyasi önemi yükselen Akka şehri, 1777 yılında Cezzar Ahmet Paşa sayesinde Sayda eyaletinin merkezi hâline geldi. Bu konu hakkında bkz. Adil Menna'a, **a.g.e.**, s. 77-78.

¹¹ "el-İdare", **el-Mevsüatü'l-Filistiniyye**, C.1, Dimaşk, Hey'eti'l-Mevsüatü'l-Filistiniyye, 1984, s. 122-123.

¹² Kudüs sancağının ayrı bir mutasarrıflık ilan edilmesinin nedeni o bölgeye yönelik artan dış müdahaleleri önlemektir.. Bu konu hakkında bkz. Adil Menna, **a.g.e.**, s. 197-198; İlyas Şufani, **a.g.e.**, s. 271.

¹³ Ela Özkan, **19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı (1839-1914)**, İstanbul, Hiperyayın, 2020, s. 262.

Nüfus sayımına gelince Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıl başlarına kadar modern nüfus sayımı gerçekleştirilmemesi ve o tarihlerden sonra yapılan sayımların da farklı nedenlerden dolayı kesin sonuçlar vermemesi dolayısıyla Filistin coğrafyasının nüfusu ve nüfus dağılımı hakkında kesin bilgi vermek zordur. Ancak 19. yüzyıl öncesi vergi amaçlı yapılan tahrirat sayımlarından gelen veriler ile bölgeyi ziyaret eden seyyahların sert ettiği rakamlar¹⁴ ve 19. yüzyıl başlarından sonra yapılan sayımlar ile bazı araştırmacıların bu konu hakkındaki tahmini nüfus yaklaşımları, bölgenin bu süre içinde tahmini nüfusunun öğrenilmesine yardımcı olmaktadır.

Osmanlı'nın bölgeye hâkim olmasından itibaren nüfus sayımı hakkında bir rakam vermek gerekirse farklı kaynaklar, 16. yüzyıldaki Filistin nüfusunun önceki dönemlere göre büyük bir artış yaşayarak 300.000 civarı olduğunu varsaymaktadır.¹⁵ 16. yüzyıl nüfus sayımlarından daha çok çalışmanın konusunu ilgilendiren 20. yüzyıl başları Filistin nüfusuna geçilirse burada iki tür veri öne çıkmaktadır. Bunların birincisi, resmî Osmanlı nüfus sayım verileri diğeri, çeşitli araştırmacıların sunduğu verilerdir. Osmanlı resmî verilerine bakılacak olursa 1912/1913 yılları arası yapılan nüfus istatistiğine göre Filistin'de 515.581 Müslüman, 67.482 Hristiyan ve 31.810 Yahudi olmak üzere toplam 616. 510 kişi yaşamaktadır.¹⁶ Diğer taraftan bu konuda önemli bir isim olan McCarthy'nin verilerine göre bu sayı, 587.366 Müslüman, 36.267 Yahudi ve 78.474 Hristiyan olmak üzere toplam 702.104'tür.¹⁷

¹⁴ Örnek olarak 1596/1597 yıllarında yapılan tahrirat sayımlarına göre Kudüs Ssancagında toplamda 7778 Müslüman hane, 152 Müslüman mücerred; 1086 Hristiyan hane, 2 Hristiyan mücerred ve 101 Yahudi hane tespit edilmiştir. XVI. yüzyıl Filistin sancaklarının detaylı tahrir sayımları ile genel olarak tahrir sayımların amacı ve mahiyeti için bkz. Mustafa Öksüz, "Şam Eyaletinin Güney Sancaklarında (Filistin) Nüfus XVI. yy", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s. 15-17; 469.

¹⁵ XVI. yüzyıl Filistin nüfusu ve hesaplamaları ile ilgili olarak bkz. Wolf Dieter Hütteroh, Kamal Abdulfattah, **Historical Geography of Palestine Transjordan and Southern Syria in the Late 16th Century**, Erlangen, 1977, s. 36-46; Amon Cohen and Bernard Lewis, **Population and Revenue in the Towns of Palestine in the Sixteenth Century**, New Jersey: Princeton University Press, 1978, s. 19-41.

¹⁶ 1330 Senesi Osmanlı Nüfus İstatistiği, BOA, DH-SN-M.00249/00049

¹⁷ McCarthy, Osmanlı resmî verileri üzerinde yaptığı düzeltmelerin Osmanlı Devleti tarafından yapılan sayımlarda bütün kadın ve çocuklar ile bazı küçük grupların dâhil edilmemesi dolayısıyla olduğunu söyler. Justin McCarthy, **the Population of Palestine**, New York, Columbia University Press, 1990, s. 10.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI FİLİSTİNİ'NDE BASININ OLUŞUMU VE EL - MÜNADİ GAZETESİ

1.1. Osmanlı Basınına Genel Bir Bakış

Osmanlı Devleti'nde basının doğuşu, Avrupa'ya nazaran çok geç tarihlerde olmuştur. Bunun gerçekleşmesinde yabancı ülke tebaasının, gayrimüslimlerin ve dış faktörlerin çok büyük rolleri vardır.¹⁸ Nitekim Osmanlı toprakları içerisinde çıkarılan ilk gazete, İstanbul Fransız elçiliği tarafından 1795 tarihinde neşredilen Bulletin Des Nouvelles (Haberler Bülteni) Gazetesi'dir. Gazete, Fransız devriminin düşüncelerini Osmanlı topraklarındaki Fransızlar arasında yaymak amacına hizmet etmektedir. Bulletin Des Nouvelles Gazetesi'nin ardından yine Fransız elçiliği tarafından Gazette Française de Constantinople (İstanbul'un Fransız Bülteni Gazetesi - 1795) adıyla bir başka gazete daha yayımlanmıştır.¹⁹ Bu tarihlerden sonra özellikle yabancı ülke tebaası tarafından yayımlanan Fransızca gazeteler, konumundan da ötürü İzmir'de kendini göstermiş ve Osmanlı aydınları arasında sınırlı sayıda da olsa belli bir okuyucu kitlesi oluşturmayı başarmıştır.²⁰

Özellikle Ege bölgesinde, Fransız vatandaşı Alexander Blacque (Blak Bey) tarafından çıkarılan Le Courier de Smyrne (İzmir Habercisi), o sıralarda bölgedeki bazı Fransızca gazetelerin Yunan ayaklanmasıyla ilgili Osmanlı Devleti'ne karşı aldığı cephenin aksine Osmanlı yanlısı bir yayın politikası izlemiştir. Ayrıca Yunan, Rus, İngiliz ve Fransız politikalarını eleştirerek dikkatleri üzerine çekmiştir.²¹

¹⁸ M. Kazım Benek, "Osmanlı'da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 6-7, 2016, s. 28.

¹⁹ Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1992, s. 11.

²⁰ Gül Karagöz Kızılca, "Osmanlı Türk Basın Tarihi Yazımı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme", **İlef Dergisi**, C. 3, Sayı 1, 2016, s. 71.

²¹ Orhan Koloğlu, **a.g.e.**, s. 12.

Bütün Avrupa basınına karşı Türkleri tek başına savunan Blak Bey, Padişah II. Mahmut tarafından İstanbul'a davet edilerek Osmanlı Devleti'nin ilk resmî gazetesi olarak görülen Takvim-i Vekayi 1831 yılında yayımlanmaya başlanmıştır.

İlk sayıdan, Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar yayın hayatını aralıklarla sürdüren Takvim-i Vekayi, başta Türkçe ve Fransızca olmak üzere, Osmanlının Türkçe konuşmayan tebaası için Arapça, Yunanca, Ermenice ve Farsça dillerinde de neşredilmiştir.²² Gazetenin ilk sayıları, düzensiz olarak nitelendirilse de daha sonraki yıllarda yayımlanan sayılar, daha düzenli bir hâl almıştır.

Tanzimat reformlarıyla birlikte, Osmanlı basını yeni bir aşamaya geçmiştir. Resmî basını temsil eden Takvim-i Vekayi'den başka, 1840 tarihinde İngiliz Tacir Churchill tarafından kurulan ve devletten aldığı destekten dolayı yarı resmî gazete olma özelliği taşıyan Ceride-i Havadis ve 1860 tarihinde Türk girişimleriyle kurulan ve müstakil bir nitelik taşıyan Tercüman-ı Ahval gazeteleri ortaya çıkmıştır.²³ Böylelikle Osmanlı basını, resmî ve dar alanlı bir basınken tiyatro ve edebiyat gibi geniş konulara değinen, müstakil, düşünceye ve eleştiriye açık bir basın olmaya adım atmıştır.

Bu dönemde, yine ilk defa basın ile ilgili kanun ve düzenlemelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bunların en başında, 1840'larda Takvim-i Vekayi'de neşredilen bazı buyruklar olup bunu 1858, 1864, 1867 ve 1876 tarihli kararname ve düzenlemeler izlemiştir.²⁴

Bu tür düzenlemelerle Osmanlı basınına yapılan baskı ve denetim artmış, bunun sonucunda Muhbir ve Hürriyet gibi bazı siyasi görüşe sahip gazeteler yurtdışından yayımlanmak zorunda kalmıştır. Yine 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile birlikte vilayet gazeteleri ortaya çıkmıştır. Taşra ve eyaletlerde devletin sesini daha iyi bir şekilde duyurabilmek adına yayımlanan bu resmî gazeteler, hem Türkçe hem de

²² Takvim-i Vekayi'den önce Mısır'da 1828 tarihinde Mehmet Ali Paşa tarafından Vekayi-i Mısıriyye ve 1830 tarihinde Hanya'da Vekayi-i Girdiye ortaya çıktı ancak Takvim-i Vekayi Osmanlı idaresini fiili olarak temsil eden ilk resmî Osmanlı Türk gazetesi oldu. Nesimi Yazıcı, "Takvim-i Vekayi Maddesi", **DİA**, C. 39, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s. 490-492.

²³ Cahit Özbay, **Dünya'da ve Osmanlı'da Basının Tarihsel Gelişimi**, İstanbul, Doğu Kitapevi, Ocak 2014, s. 141-150.

²⁴ Cahit Özbay, **a.e.**, s. 128-133.

bölgenin yaygın diliyle yayımlanıyordu.²⁵ Aynı şekilde bu dönemde, gayrimüslim tebaanın çıkardığı gazeteler daha görünür bir hâl aldı. Radikal fikirlere sahip Yunan Neologos Gazetesi (1863), Ermeni Manzume-i Efkar Gazetesi (1866-1896) ve Yahudi el-Tiempo Gazetesi (1874-1914) bu tarz yayınlara örnek gösterilebilir.

Bu gelişmelerle birlikte Osmanlı basını; sayı, çeşitlilik ve içerik açısından bir hayli yol kat etti. Özellikle Kanun-ı Esasi'nin ilanı ile başlayan I. Meşrutiyet Döneminin başında (1876-1878), önceki dönemden farklı olarak basında görülmemiş bir özgürlük ortamı oluştu. Yurtdışından yayın yapan gazeteciler bile İstanbul'a geri döndü ve her çeşit yazı neşredilmeye başlandı.

Sultan II. Abdülhamit'in, Osmanlı-Rus Savaşı'nı (1877-1878) ve siyasi durumu gerekçe göstererek sıkıyönetim ilan etmesi ve 13 Şubat 1878'de Meclis-i Mebusan'ı kapatması ile basın, II. Meşrutiyet'in ilanına kadar 30 yıl sürecek "Karanlık" bir döneme girdi. Gazetelere yapılan sansür ve denetim belli uygulamalarla daha da arttı; grev, anarşi ve ihtilal gibi bazı kelimelerin kullanılması bile yasaklanır hâle geldi. Mizah dergilerinin basılmasına izin verilmedi.²⁶ Buna karşılık, Ali Şefkati'nin İstikbal'i (Napoli, Cenevre, Londra 1879-1895) ve Ahmet Rıza'nın Meşveret'i (Paris 1895-1908) gibi Jön Türklerin başını çektiği muhalif gazeteler, sürgünden yayın yaptılar. Bununla birlikte sansürlü ya da yönlendirilmiş de olsa Abdülhamit döneminde basın varlığını korumaya devam etti. Sabah, İkdam ve Mizan gibi önemli gazeteler o dönemde ortaya çıktı.

II. Meşrutiyet'in ilanı (1908) ile oluşan özgürlük ortamıyla birlikte basında, öncesinde görülmemiş bir patlama yaşandı. Her bölgeden ve kesimden, her dil ve çeşitten, öncesinden katlarca fazla yazı ve yayın ortaya çıktı. 1908 başında ülkede, 120 gazete ve dergi varken Meşrutiyet'in ilk yedi ayında sadece imtiyaz başvurularının sayısı, 720'yi buldu. Özellikle İstanbul'da bu sayı, yedi misli artıp 52'den 377'ye çıktı.²⁷ Diğer önemli bir gelişme ise Abdülhamit döneminde askıda kalmış Basın

²⁵ Orhan Koloğlu eserinde, vilayet gazetelerinin çıkartılmasının ve yerel basının Osmanlı Devleti tarafından desteklenmesinin arkasında, toplumdaki ayrılıkçı eğilimleri dengelemek ve Avrupa'dan özellikle Araplara yönelik sayıları artan yayınların etkisini azaltmak olduğunu söylemektedir. Bu konu hakkında bkz. Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul, Pozitif Yayınları, 2006, s. 31.

²⁶ Cahit Özbay, **a.g.e.**, s. 113-121; 133-134.

²⁷ Orhan Koloğlu, **Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul, Pozitif Yayınları, 2006, s. 87.

Kanunu'nun gün yüzüne çıkarılıp Temmuz 1909'da onaylanmasıydı. O dönem, posta ve ajansların daha aktif bir hâl alması da gazete ve okuyucu sayısının artmasında önemli bir rol oynadı.

Otuz yıllık suskunluğa bir tepki olarak doğan bu basın baharı, çok fazla uzun sürmedi. Bazı siyasi olaylar ve gelişmeler neticesinde Osmanlı basını, çalkantılı bir döneme girdi. 31 Mart (13 Nisan 1909) olaylarında, Tanin gibi ittihatçı gazeteler yakıldı. Gazeteciler, düşüncelerinden dolayı suikasta uğradı. Balkan Savaşları (1912-1913) ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) dönemlerinde basın; askerî sansür ve denetime maruz kaldı ve birçok gazete kapatıldı.²⁸

1.2. Osmanlı Dönemi Arapça Basınına Bir Bakış

Arap basının doğuşu ve gelişimine gelince bu konu, iki farklı kategoriye ayrılabilir. Bunlardan biri, Osmanlı yönetimi altında varlığını sürdüren basın; diğeri ise Osmanlı toprakları ve otoritesi dışında faaliyet gösteren basındır.

Osmanlı Devleti'nde varlık gösteren Arap basını da Osmanlı basınının yaşadığı süreçleri yaşamış ve zamanla kendini her anlamda geliştirmiştir. Özellikle doğunun ticaret ve kültür merkezi hâline gelmiş olan Beyrut ile her zaman siyasi ağırlığa sahip olan Kahire'nin bu konudaki rolleri büyüktür. Nitekim 19. yy. başlarından itibaren bulunduğu konum; içerdiği etnik ve dinî oluşumdan dolayı Beyrut, hem ticari hem de kültürel anlamda bölgenin hatta belki de Osmanlının yıldızı hâline geldi. Amerikan Koleji ve el-Medresetü'l-Vataniyye gibi Batılı eğitim yolunu izleyen önemli kuruluşlar ile bölgede aktif rol oynayan Amerikan misyonerler ve yabancı konsoloslar, Beyrut'ta kaliteli bir Arap aydın kitlesinin oluşturulmasına yardımcı oldu. Bu durum ise Beyrut'ta matbaa ve basınının büyük ölçüde gelişmesine ve Beyrut'un Arap basınının ana merkezi hâline gelmesine önayak olmuştur.²⁹ Bu doğrultuda, Arap basınının gerçek anlamda Beyrut'ta doğduğu ve büyük oranda orada gelişip çeşitlendiği söylenebilir.

²⁸ Cahit Özbay, **a.g.e.**, s. 131-133.

²⁹ Edip Mürevve, **es-Sahafetü'l-Arabiyye Neş'etühe ve't-Tatavvuruha**, Beyrut, Menşûrat Dar Mektebetü'l-Hayat, 1960, s. 136-137.

Diğer taraftan Napolyon'un Mısır hamlesi ve daha sonra bağımsız bir siyasi karaktere sahip Mehmet Ali Paşa'nın ve onun soyundan gelenlerin Kahire'de yönetimi ele alması, bölgenin siyasi ve ekonomik önemini arttırmıştır. Bu da basın ve matbaa hareketine yansımıştır. Özellikle Sultan Abdülhamit'in Meşrutiyet'e son vermesinden dolayı Beyrut'un kültürel anlamda kısmen önemini kaybetmesi, Süveyş Kanalı'nın açılması ve Mısır'ın İngiliz işgaline uğramasından sonra Mısır'da matbuat ve basın, öncekinden daha fazla önem kazanmıştır.³⁰

İlk Arapça basılı gazete, 18 yy. sonunda Napolyon Bonapart'ın Mısır'ı işgaliyle birlikte görülür. Hem askerlerini haberdar etmek hem de yerel halkla iletişim kurmak isteyen Bonapart, 1799 yılında Kahire'de iki Fransızca gazete yanında et-Tembih adında Arapça gazete çıkarır.³¹ Ancak bu gazetenin ömrü uzun sürmeyip Fransız işgalinin 1801'de sona ermesi ile birlikte yok olmuştur.³² Bu gazetelerin ardından Arapça ve Türkçe olarak Bağdat'ta yayımlanan Jurnalü'l-Irak (1816) ve Mehmet Ali Paşa tarafından Mısır'da neşredilen el-Vekayi-i-Mısriyye (1828) gazeteleri, varlık göstermiştir.

Bir Arap tarafından çıkarılan ilk gazete ise 1854 tarihinde İstanbul'da Rızkullah Hassun tarafından yayımlanan Mir'atü'l-Ahval'dir. Bir buçuk yıllık ömrü olan bu ceride, o dönem gelişen Kırım Savaşı'nın yanı sıra genel olarak Osmanlı, özel olarak Suriye ve Lübnan bölgelerinin haberleriyle ilgilenmiştir. Zaman zaman hükümetin politikalarını gazete aracılığıyla ağır şekilde eleştiren Rızkullah Hassun, Babıali'yi kızdırmış ve hakkında yargılama kararı çıkmıştır. Rızkullah ise bundan ötürü Rusya'ya kaçmıştır.³³

³⁰ Sultan Abdülhamit'in I. Meşrutiyet'e son vermesinin ardından Beyrut'taki Arap aydınlarının çoğu, daha özgür bir ortamda yayın yapmak için Kahire'ye yerleştiler.

³¹ Arap tarihçileri, Mısır'da yayımlanan ilk Arapça gazetenin adı hakkında görüş ayrılığına düşmüştür. Arap basını tarihçilerinin babası olarak bilinen Filip Di Trazi, ilk Arap gazetesinin adının el-Havadisü'l-Yevmiyye olduğunu söyler. Ancak diğer tarihçiler, buna muvafık olmayıp Tarih Silsilesi ya da et-Tenbih olduğunu iddia ederler. Bu konu hakkında bkz. Sümame Faysal, "Evvel Ceride Arabiyye – Dirase Tarihiyye" (Çevirmiş) <https://www.arabiclanguageic.org/>, 12.01.2021

³² Filip Di Trazi, **Tarihi's-Sahafeti'l-Arabiyye**, 1.c., Beyrut, el-Matbaatü'l-Edebiyye, 1913, s. 45.

³³ Edip Mürevve, **a.g.e.**, s.150-151.

İstanbul’da “Mir’atü’l-Ahval”dan başka, kısa süre yayım yapan “es-Saltana” (1857) ve ün kazanıp birçok yere yayılan Ahmet Faris eş-Şidyak’ın el-Cevaip (1860) gazeteleri, yayım hayatına başlamıştır.

Osmanlı Arap Coğrafyası’nda bir Arap tarafından yayımlanan ilk gazete ise sahibi Halil el-Huri olan Hadikatü’l-Ahbar’dır. 1858’de Beyrut’ta neşredilen gazete, ilk başta bağımsız sayılsa da daha sonra devletten aldığı destekle yarı resmî bir gazete olarak görülmeye başlanmıştır. Bu gazete için dikkat çeken başka bir konu ise öncesinde çıkan Arap gazetelerinden farklı olarak çok daha profesyonel olmasıdır.

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, bölgede yaşanan ekonomik, siyasi ve idari gelişmeler ve bunun neticesinde toplumda oluşan sosyo-ekonomik değişimler ve kültürel ilerlemeler, Arap basınının gelişip hem sayı hem de çeşitlilik açısından önemli bir yol kat etmesini sağlamıştır. Özellikle burada, Osmanlı toprakları ve egemenliğinde bulunan Arap coğrafyasındaki basından bahsetmek gerekir. 1864 Vilayet Nizamnamesi ile birlikte resmî nitelik taşıyan ve çoğunlukla yarı Türkçe yarı Arapça yayımlanan vilayet gazetelerinin yayıldığı görülmektedir. Örnek olarak, Halep’te kurulan Fırat (1867), Lübnan mutasarrıfı tarafından kurulan Lübnan (1867) Trablusgarp’ta kurulan Trablusgarp (1866) ve Mekke’de yayımlanan el-Hicaz (1908) gazeteleri gösterilebilir.³⁴ Bu, resmî basınla birlikte özel basında da kendini göstermiştir. Özel basın, sadece siyasi amaç değil; bilim, edebiyat, kültür ve misyonerlik amacı da taşımaktadır. Örnek olarak Beyrut’ta Amerikan misyonerleri tarafından kurulan ve misyoner bir amaç güden Mecmu’u Fevaide Dergisi (1851) gösterilebilir. Ayrıca aynı amaçla edebi ve bilimsel çalışmalarla ilgilenen Suriye Derneği’nin yayın kuruluşu Suriye Derneği Çalışmaları Dergisi (1851) Beyrut Gazetesi (1886) ve el-İttihadi’l-Osmani Gazetesi (1874) gibi birçok yayın ortaya

³⁴ Filip Di Trazi, a.e., s. 47, 314; Orhan Koloğlu, **Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul, Pozitif Yayınları, 2006, s. 32-33; Hartman v.d., **el-Ceride ve’s-Sahafa inde’l-Müslimin**, Beyrut, Daru’l-Kütübi’l-Lübnani, 1984, s.26.

çıkıştır.³⁵ Böylece 1858 ile 1929 arası Beyrut'ta neşredilen gazete sayısı, 180'i; dergi sayısı da 115'i bulmuştur.³⁶

Beyrut'tan başka, Suriye'de Şehba (1877); Cebel-i Lübnan'da el-Caba (1873); İstanbul'da Kevkebü'l-İlim (1885) ve Bağdat'ta Midhat Paşa tarafından kurulan ez-Zevra (1886) gibi yayınlar ortaya çıkmıştır.³⁷

Mısır'da ise basının sayı ve çeşitlilik açısından 1870'lere kadar sınırlı kaldığı ve yeterince gelişme göstermediği söylenebilir. 1870 öncesi Mısır'da, Arapça basının öncülerinden Vekayi-i Mısıriyye yanında tıbbi içeriklerle ilgilenen Yosup et-Tıp Dergisi (1865) ve siyasi-edebi nitelik taşıyan Vadi'n-Nil Gazetesi'nin (1866) o dönemin önde giden basın organları olduğu görülmektedir. 1870'lerden sonra ise basın, Meşrutiyet'in sona ermesinin etkisiyle başta Lübnan ve Suriye'de bulunan aydınların Mısır'a göç etmesi olmak üzere farklı etkenler sayesinde gelişim gösterdi. Mısır'da dönemin en önemli gazeteleri ise 1876'da kurulmuş olan el-Ahram yanında, 1889'da kurulan ve Mısır'da İngiliz mandalığı ve işgalini savunmakla ünlenen el-Mukattam'dır. Yine aynı tarihte kurulmuş ve el-Mukattam'ın tersine İngiliz işgaline karşı duran el-Müeyyed Gazetesi vardır.³⁸

Arapça basının diğer yayılma ve etki alanı ise Tunus ve Cezayir gibi Kuzey Afrika bölgeleriydi. 1830'da Cezayir'i işgal eden Fransızlar, yerel halkla iletişime geçmek ve vilayet haberlerini sunmak amacıyla Fransızca ve Arapça olarak el-Mübeşşir Gazetesi'ni yayımladılar (1847). Bu, o coğrafyanın ilk Arapça gazetesiydi. Tunus'ta ise editörünün Ahmet Faris eş-Şidyak olduğu söylenen resmî 'er-Ra'idü't-Tunisi Gazetesi (1860) yayımlandı. Bunun ardından Cezayir'de el-İslâm (1909), Tunus'ta Netaicü'l-Ahbar (1888) ve Sebilü'r-Reşad (1895) ortaya çıktı. Fas'ta da el-Magrip (1889) ile Fransız Hükümetinin resmi gazetesi es-Saade (1905) gibi gazeteler neşredildi.³⁹

³⁵ Filip Di Trazi, **Tarihi's-Sahafeti'l-Arabiyye**, 1.c., Beyrut, el-Matbaatü'l-Edebiyye, 1913, s. 53-54; Filip Di Trazi, **Tarihi's-Sahafeti'l-Arabiyye**, 2.c., Beyrut, el-Matbaatü'l-Edebiyye, 1913, s. 37-38; Hartman v.d., **a.g.e.**, s. 21.

³⁶ Filip Di Trazi, **Tarihi's-Sahafeti'l-Arabiyye**, 2.c., el-Matbaatü'l-Edebiyye, 1913, s. 313.

³⁷ Erol Ayyıldız, "Matbuat", **DİA**, C. 28, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 121.

³⁸ Filip Di Trazi, **Tarihi's-Sahafeti'l-Arabiyye**, 1.c., Beyrut, el-Matbaatü'l-Edebiyye, 1913, s. 67-69. Filip Di Trazi, **Tarihi's-Sahafeti'l-Arabiyye**, 3.c., Beyrut, el-Matbaatü'l-Edebiyye, 1913, s. 36-40.

³⁹ Edip Mürevve, **a.g.e.**, s.150-153; Erol Ayyıldız, **a.g.m.**, s. 121.

Batılı ülkelerden neşredilen Arapça basın ise hem sayı hem etki alanı olarak oldukça iyi yerlerdeydi. Bunun nedenleri ise oralara göç eden Arap muhacir sayısının oldukça yüksek olması ile bu ülkelerin Arap aydınları ve yazarları için oluşturduğu özgürlük ortamıydı. Osmanlı idaresi yerel yöneticilere söyleyemediklerini, orada söyleme şansını buluyorlar ve muhalif düşüncelerini oradan yayabiliyorlardı. Batıdan yayın yapan Arap gazetelerden bazıları ise Amerika kıtasının ilk Arapça gazetesi olan Kevkebü'l-Amerika (1892), editörlüğünü ünlü Lübnanlı gazeteci Kont Rüşeyd ed-Dehdah'ın yaptığı Paris merkezli "Burcus Paris" (1858), Lübnan'da okumuş bir Fransız tarafından neşredilen Utarid (1858, Marsilya), Osmanlı Türk düşmanlığıyla bilinen el-İttihad el-Arabi (1881, Londra) ve en son olarak Fransız hükümeti tarafından desteklenen el-Basir (1881, Paris) gazeteleridir.⁴⁰

1.3. Osmanlı Filistini'nde Arapça Basını

Filistin'de Arapça basının canlanıp yayılması, bölgenin siyasi - ekonomik durumuna bağlı olan kültürel gelişimi ile Abdülhamit döneminde getirilen yasaklardan dolayı, Suriye ve Mısır gibi komşu bölgelere nazaran daha geç bir tarihlerde gerçekleşmiş ve II. Meşrutiyet'in ilanını beklemiştir.

II. Meşrutiyet öncesi ise Filistin'de Arapça basın olarak resmî basın vardı. Bunun en başında 1876 tarihinde Kudüs Mutasarrıflığı tarafından neşredilen Kudüs-i Şerif Gazetesi yer alıyordu. Yarı Türkçe yarı Arapça olarak yayımlanan gazetede; çoğunlukla emir, ferman ve atamalar gibi mutasarrıflığı ilgilendiren resmî haberlere yer veriliyordu. Aralıklarla yayın hayatını sürdüren gazete, dört sayfadan oluşuyordu. Başlarda aylık olarak daha sonra haftalık olarak yayımlanmaya devam etti.

Gazetenin Türkçe kısmının editörlüğünü, Abdüsselam Kemal yaparken Arapça kısmın editörlüğünü, Şeyh Ali er-Rimavi yapmaktaydı. Ali er-Rimavi, daha sonra aynı yılda yayımlanan resmî mahiyetli el-Gazal Gazetesi'nin de editörü olacaktı.

II. Meşrutiyet'in ilanı ve yasakların kaldırılmasıyla birlikte, diğer bölgeler gibi Filistin'de de bağımsız ve özgür basın kendini gösterdi. Birçok Arap gazetesi

⁴⁰ Arap basınının Avrupa, Amerika ve Latin Amerika ülkelerinde yayılışı hakkında bkz. Filip Di Trazi, **Tarihi's-Sahafeti'l-Arabiyye**, 1.,2.,3.,4.c., Beyrut, el-Matbaatü'l-Edebiyye, 1913, b.a.; Erol Ayyıldız, **a.g.m.**

yayımlandı. Kültürel, edebi ve siyasi olmak üzere Filistin’de neşredilen gazetelerin sayısı, 1908’den Birinci Dünya Savaşı’nın başına kadar 36’yı buldu.⁴¹

Daha öncesinde Bakurat Cebel-i Sahyun (1906) gibi bilimsel ve edebi dergiler ortaya çıksa da⁴² Filistin’de Arap basını ile ilgili ilk ciddi girişim, Ortodoks Jurji Habib Hananiyya tarafından geldi. Jurji, 1889’da Kudüs’te kendi matbaasını kurduktan sonra Bilada (memlekete) faydası olacak bir gazete kurmak için girişimlere başladı. Birçok resmî engellemeye uğradıktan sonra, rüşvet ve bölgedeki nüfuzunu araya sokarak 1908 Eylül’ünde Kudüs’te “Kudüs” adında bir gazete yayımlamayı başardı.⁴³

Jurji Habib, Filistin’in ilk özel gazetesi olan Kudüs’ün sadece sahibi değil; aynı zamanda editörü ve yazarıydı. Kendisi, gazetesini bilim, maarif ve edebiyat ile ilgilenen bir gazete olarak tanıtmıştır. Yine kendisi, dindar Ortodoks kimliğe sahip olmasına rağmen o dönem Latin Kilisesi’nin yönetimi ve kimliği hakkında Arap Ortodokslar ile Rum kimliğinin taraftarları arasında var olan çatışmayı, önceki yayınlar gibi kendi gazetesine konu etmemiştir. Bundan dolayı gazetesi, dinî değil; daha çok millî bir gazete olmayı başarmıştır.⁴⁴

Filistin’de kurulan ilk özel gazete Kudüs’ten önce, Mısır’ın İskenderiye şehrinde İbrahim Zekâ Bey adında bir Filistinli tarafından çıkarılan en-Nefir adında bir gazete vardı. Gazetenin yeri ve tarihi hakkında tarihçiler arasında bir anlaşmazlık olsa da o döneme şahit olan Filistinli edebiyatçı Cemil el-Bahri, gazetenin 1902’de İskenderiye’de kurulduğunu ve Yafa’da bir yıl kaldıktan sonra ilk olarak Kudüs’e daha sonra Hayfa’ya taşındığını söyler.⁴⁵ 1908’de Kudüs’e taşındıktan sonra gazetenin idaresi, Süheyl Zeka ve İlya Zeka’ya geçmiştir. Gazetesinin yayın politikası ise söz edilmesi gereken başka bir konudur. Rus eğitim kurumlarında tahsil gören gazete editörü İlya, diğer Filistinli gazetelerden farklı olarak bölgedeki Yahudi yerleşimini

⁴¹ Uğur Gündüz, Hanadi H.S. Dwikat, “Tarihsel Gelişim Sürecinde Filistin’de Gazetecilik”, **International Journal of Cultural and Social Studies**, Sayı 4(2), Aralık 2018, s. 388.

⁴² Yusuf Huri, **es-Sahafetü’l-Arabiyye fi Filistin 1948-1876**, 2.bs., Beirut, Müessesetü’l-Dirasati’l-Filistiniyye, 1986, s. 5-6.

⁴³ “Elhamdülillah”, **Kudüs**, nr 1, 5-18 Eylül 1908, s. 1.

⁴⁴ Mary Hanania, “Jurji Habib Hanania: The History of the First Arab Newspaper in Palestine (1908-1914)”, **Journal of Palestinian Studies, Institute for Palestine Studies**, C. 19, 2008, nr 73, s. 8.

⁴⁵ Cemil el-Bahri, ez-Zahra : Akt. Yakup Yehuşe’a, **Tarihi’s-Sahafeti’l-Arabiyye fi Filistin fi Avahiri’l-Ahid el-Osmani (1908-1918)**, Kudüs, Matbaatü’l-Mearif, 1974, s. 51.

öven ve destekleyen yayınlar yapıyordu. Bundan dolayı da el-Münadi gibi gazeteler bu gazeteyi eleştirmiş ve onu Kiralık gazete (el-Ceride el-Me'cüre) olarak adlandırmışlardı.⁴⁶

Kudüs'te neşredilen diğer gazeteler ise şunlardı: Arap Ortodoks kültürü taraftarlarının eleştirilerine karşı Rum Ortodoks patriğini savunan Beşir-i Filastin Gazetesi (1908), önceden resmî Kudüs-i Şerif ve Gazal gazetelerinin editörlüğünü yapmış Şeyh Ali er-Rimavi tarafından Türk-Arap ilişkilerini onarmak amacıyla yayımlanan en-Najah Gazetesi (1908), Kudüs Rus Konsolosluğu'ndan destek aldığı düşünülen el-İnsaf Gazetesi (1908), Kudüs'teki Sahyun Okulu mensupları tarafından çıkarılan el-Bakuratü's-Sahyuniyye Gazetesi (1909), ünlü Filistinli Edebiyatçı Halil es-Sekakiki'nin de aralarında bulunduğu el-Medrese ed-Dusturiyya mensupları tarafından kurulan ve edebi, ihbari (Haberci), mizahi haftalık gazete olarak kendini tanıtan ed-Düstür Gazetesi (1910)⁴⁷, el-İtidal Gazetesi (1910) ve en son olarak çalışmanın konusunu içeren ünlü el-Münadi Gazetesi'dir (1912).

Kudüs'te sözü edilen basılı gazetelerden başka, el yazması ile yayımlanan bazı küçük çaplı gazeteler de vardı. Çoğunlukla Ortodoks meselesiyle ilgilenen ve Arap Ortodokslar tarafından yayımlanan bu gazetelerin bazıları ise el-Ahlam, el-Bülbül, et-Tair, ed-dikü's-Sayyah ve Münebbihü'l-Emvat gazeteleriydi.⁴⁸

Yafa'da ise 1908 ile 1914 yılları arasında farklı türlerden yaklaşık yedi gazete neşredilmişti. Bu gazetelerin en önemlisi, kuşkusuz ki Filastin Gazetesi'ydi. Diğer gazetelerden farklı olarak çok daha profesyonel bir şekilde yayımlanan ve farklı yerlerde muhabiri olan gazetenin abone sayısı da 1500-2000 arasındaydı. İlk sayısı, 14 Ocak 1911'de⁴⁹ yayımlanan gazetenin sahibi, Beyrut Amerikan koleji gibi önemli yerlerde eğitim almış ve güçlü bir kariyere sahip olan Ortodoks İsa el-İsa'ydı. Gazetenin editörlüğünü ise İsa'nın kuzeni Yusuf el-İsa yapıyordu. Gazete, haftada iki kere yayımlanıyor; genelde dört sayfadan oluşuyordu. Bazen bu sayı, beşe kadar çıkabiliyordu. Gazete, Filistin'deki eğitim durumu, reform ve ıslahat, ticaret ve

⁴⁶ Yakup Yehuşe'a, **a.e.**, s. 42-54.

⁴⁷ Gazete Başlığı, **ed-Düstür**, nr 1, 6 Aralık 1910, s. 1.

⁴⁸ Yakup Yehuşe'a, **a.g.e.**, s. 77.

⁴⁹ Yusuf Huri, **a.g.e.**, s. 20.

ekonomi ile; Ortodoks mezhebiyle ilgili meseleler gibi konuları ele almakla beraber üzerinde durduğu belirgin konulardan biri, Filistin’de Yahudi yerleşimiydi. İsa el-İsa eliyle Filastin Gazetesi, Yahudi yerleşimini şiddetle eleştiriyor ve Yahudilerin planlarına karşı insanları uyarıyordu.⁵⁰

Yafa’da Filastin’den başka, altı aylık yayın yapan et-Terakki (1909); küçük çaplı mizahi bir gazete olan Abu-Şaduf (1912); Semhuri ailesi tarafından yayımlanan el-İtidalü’l-Yafi (1910); Kelimetü’s-Sıdk ve’l-Hurriye (1910); çirkin bir şekilde Yahudi yerleşimini savunan veya Yahudi yerleşimin faydalarını gösteren, bundan dolayı millî gazeteler tarafından eleştirilen el-Ahbar (1908) gibi gazeteler ortaya çıktı.⁵¹

Kudüs ve Yafa’yla birlikte Filistin basını için diğer önemli bir şehir Hayfa’ydı. Başta, mizahi gazeteler olmak üzere Hayfa’da birçok türden gazete yayımlandı. Bu gazetelerin en önemlilerinden biri, kuşkusuz ki 1908’de basılan el-Kermil Gazetesi’ydi. El-Kermil; Filastin ve el-Münadi’yle birlikte o dönem Filistin’in en önemli gazetelerindendi.

Gazetenin sahibi ve editörü, Filistinli gazetecilerin babası (Şeyhü’s-Sehafiyyin) olarak adlandırılan Necip Nassar’dı. İsa el-İsa gibi donanımlı bir eğitim alan Necip, bir süre eczacılık ve öğretmenlik yaptıktan sonra tarım arazilerini alıp satma işine girdi. Arazi alım satımı işleri ile uğraştığı süre müddetçe Yahudilerin, Araplardan toprak satın alma faaliyetleri hakkında bilgi edindi. Buna karşın kendisi, 1905’te Yahudi yerleşimine karşı bir hamle başlattı ve çıkarttığı el-Kermil’de Yahudi yerleşimini ve faaliyetlerini ağır şekilde eleştirdi. Bundan dolayı Yahudi toplumu tarafından şikâyetle uğradı ve 1910’da mahkemeye sevk edildi.⁵²

El-Kermil’den başka Hayfa’da, mizahi gazete unvanına sahip Cerabü’l-Kurdi (1909); el-Asa liman Asa (1912) ve Beyrut’tan Hayfa’ya taşınan el-Hımara (1909) ile kısa süreli yayın yapan es-Saika (1912) gibi gazeteler vardı.

⁵⁰ Selim Tezcan, “II. Meşrutiyet Dönemi Filistin’inde Arap Basını ve Filastin Gazetesi”, Toplumsal Tarih Dergisi, Sayı: 300, Aralık 2018, s. 1.

⁵¹ Yakup Yehuşe’a, **a.g.e.**, s. 104-125.

⁵²“Najib Nassar”-Journalists (Çevrimiçi) <https://www.paljourneys.org/en/biography/6570/najib-nassar>, 11.02.2021.

Filistin’de o dönem zikredilen gazetelere ek olarak edebi, mizahi ve eğitici dergiler bulunuyordu. Bunlardan bazıları ise daha önceden zikri geçen Sahyun okulu tarafından yayımlanan Bakürat Cebel-i Sahyun Dergisi (1906), el-Asmai Dergisi (1908) ve el-Menhel Dergisi’ydi (1913).

Gazetelerin çoğu, tecrübesizlik nedeniyle amatörce basılsa da özellikle aydınlar ve şehirli halk arasında belirli bir okuyucu kitlesi oluşturmayı başardı. Gazeteler, bulundukları bölgelerin rutin haberleri yanı sıra; eğitim durumu, ıslahat ve reform talepleri, ticari - ekonomik faaliyetler ile Yahudilerin yerleşim faaliyetleri gibi farklı konularla ilgileniyorlardı.

Daha önceden de sözü edildiği gibi II. Meşrutiyet sonrası yayımlanan basın organların çoğu, bölgenin siyasi merkezi olan Kudüs ve ticari merkezleri olan Hayfa ve Yafa’da neşrediliyordu. Bu üç ana şehir dışında; Nablus ve Gazze gibi yerlerde de küçük çaplı yerel gazeteler çıkartılmıştı.

Yayımlanan gazeteler, istisnalar haricinde çoğunlukla dört sayfadan oluşuyor ve haftada bir veya iki defa neşrediliyordu. Gazetelerin sahipleri ve editörleri ise kamuda öğretmenlik yapan -Şeyh Ali er-Rimavi gibi-, genelde başka işlerle uğraşan ve ek kazanç edinmek gibi amaçlarla bu mesleği yapan kişilerden oluşuyordu. Onlar, gazetede matbaacılık, yazarlık ve dağıtımcılık gibi birden fazla işi aynı zamanda yapmaktaydılar.

Gazetelerin yazarlarının adları, çoğu zaman yazılmadığından tam olarak bilinmiyordu. Genel olarak her yazar, birden fazla gazeteye yazı gönderiyordu. Örneğin ünlü Filistinli edebiyatçı ve eğitimci Halil es-Sekakini; el-Menhel ve el-Ahlam gibi dergi ve gazetelerde yazılar yazıyordu.⁵³Gazeteler, masraflarını ilanlardan ve abonelere yaptıkları satıştan çıkarmaya çalışıyorlardı. Gazetelerin ettikleri şikâyetler, çoğunlukla abonelerin ödemeleri aksatması ve elde ettikleri gelirin gazete masraflarına yetmeyişi idi. Gazetelerin dağıtımı ise sokaktan değil, ya satış yerlerinden ya da posta aracılığıyla idi. Ün kazanan ve başarılı olan gazeteler, sadece kendi

⁵³ Yakup Yehuşe’a, **a.g.e.**, s. 13-23,88-91,136-147.

bölgesine değil; Filistin'in diğer bölgelerine de yollanıyordu. Bunun yanı sıra bazı gazeteler, Amerika'daki muhacir Filistinlilere de nüshalar gönderiyordu.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na dâhil olmasıyla birlikte, resmî basın haricinde -diğer vilayetlerde olduğu gibi- Filistin'de de gazetelerin neredeyse hepsi kapatıldı ve bu durum, savaşın bitimine kadar devam etti.

1.4. El-Münadi Gazetesi

Meşrutiyet sonrası Kudüs'te Arapça olarak yayımlanmış sekizinci basılı gazete olan el-Münadi,⁵⁴ yayın süreci boyunca Filistin'in en önemli gazetelerinden biri oldu. İslami ideolojiye sahip Najah Gazetesi'nden sonra çıkartılmasına rağmen Filistin'in ilk İslami gazetesi olarak sayılan gazete, farklı konulara değinmişti. Özellikle Yahudilerin Filistin'e yerleşmesi ve Filistin'den toprak satın alması gibi. Gazete; reform ve ıslahat talepleriyle ünlenmişti. İlk sayısı, 8 Şubat 1912'de neşredildi. Yaşadığı maddi sorunlar nedeniyle de 17 Temmuz 1913'te kapandı.⁵⁵ Gazetenin basım için kullandığı matbaaya gelince 15'nci sayısına kadar gazetede basım yeri olarak el-İnsaf Matbaası yazıyordu. Ancak ondan sonraki sayılarda, bu ibare kaldırılmıştır. Bu nedenle döneme şahit olan Yakoup Yoush'a'nın kitabında, el-Münadi'nin kendine özel bir matbaada basıldığı bilgisi yer alır. Yoush'a, gazetenin belli bir tarihe kadar el-İnsaf Matbaası'nda, daha sonra kendine özel farklı bir matbaada basıldığını belirtir.⁵⁶

El-Münadi, haftada bir kere olmak üzere salı günleri yayımlanıyor ve toplamda dört sayfadan oluşuyordu. Gazetenin sayfaları, ilk yayımlandığı yılda 25x45 cm; ikinci yılda ise 30x45 cm ebatlarındaydı. El-Münadi'den toplamda 73 sayı neşredilmiş olsa da bu çalışmada bunlardan 38'ine ulaşılabilmiştir. Elimizde olan sayı numaraları şunlardır: 4-5, 7-16, 19, 21-25, 28-47.⁵⁷

⁵⁴ El-Münadi kelimesi nida da -çağrıda bulunan kişi anlamına gelmekte olup bu durum gazetenin misyonunu simgelemektedir. Yusuf Huri, **a.g.e.**, s. 2-22.

⁵⁵ Burada İslami gazeteden kasıt, dinî bir ideoloji ya da içerik izlenmesinden ziyade bir Müslüman tarafından yayımlanmasıdır. Yakup Yehuşe'a, **a.g.e.**, s. 54-55; "Said Carullah", **el-Mevsüatü'l-Filistiniyye**, C. 2, Dimaşk, Hey'eti'l-Mevsüatü'l-Filistiniyye, 1984, s. 551.

⁵⁶ **El-Münadi**, nr 15-16, s. 1.

⁵⁷ Yakup Yehuşe'a, **a.g.e.**, s. 55.

1.4.1. İdaresi ve Yazarları

Gazetenin sahibi ve Sorumlu Müdür'ü, Osmanlı Devleti'nde memur olan Said Carullah'tı. Said'in kökenleri, Kudüs'e ilk yerleşen asil Filistinli ailelerden birine dayanıyordu. Allah'ın komşusu anlamına gelen Carullah soyadı, dedelerinin Mescid-i Aksa yakınına yerleşip oraya hizmet etmelerinden kaynaklıydı. Önceden devlet memuru olması ve Münadi'yi açtıktan bir süre sonra ise Kudüs Hapishane Müdürlüğü'ne terfi edip orada görev yapması haricinde kişisel hayatı hakkında pek bir bilgiye rastlanmamıştır. Said, el-Münadi'nin sadece sahibi olmakla yetinmemiş; zaman zaman gazetesinin diğer alanlarıyla da ilgilenmiştir.

Gazetenin editörlüğünü, o dönem Filistin basınının önde gelen kişilerinden biri sayılan Muhammed Musa el-Mugrabi yapıyordu. Basından önceki hayatı hakkında pek bir şey bilinmese de kendisinin Kudüs'teki matbaalardan birinde harf düzenleyicisi olarak çalıştığı; okumaya ve yeni şeyler öğrenmeye hevesli olduğu ve bu sayede Arap edebiyatına hâkim olduğu belirtiliyordu.⁵⁸ Kendisi, 1912'de el-Münadi Gazetesi'nin editörlüğünü yapmaya başladı ve gazetede yayımlanan çoğu haber ve makaleye el attı. Özellikle yazılarında Osmanlı idaresine karşı yönlendirdiği eleştiriler, dikkat çekici bir unsurdu. El-Münadi Gazetesi'nin kapanmasından sonra kendisi 1913'te el-Menhel adında bir dergi yayımladı. Kendini edebi, tarihi ve sosyal bir dergi olarak tanıtan bu yayın organında; İsaf en-Neşâşibi, Halil es-Sekakini ve Habib el-Huri gibi Filistin'in büyük yazarları yazılar yazdı. Muhammed Musa, 1915 tarihinde Birinci Dünya Savaşı sırasında erken yaşta vefat etti. Gerçekleştirdikleriyle İngiliz mandası dönemi Filistin'deki Müslüman basınının önünü açan kişidir.⁵⁹

El-Münadi Gazetesi'nin yazarlarına gelinecek olursa çoğu haber ve makalenin altında yazar bilgisi verilmemesi nedeniyle haklarında kesin bir bilgi edinilememektedir. Ancak farklı kaynaklara dayanarak el-Münadi'ye yazı gönderenlerin; ünlü edebiyatçılardan, kamu görevlilerinden ve toplumun saygın kişilerinden oluştuğu söylenebilir; O dönem Filistin'in edebiyatçısı olarak bilinen İs'af en-Neşâşibi, ünlü Lübnanlı edebiyatçı Şekip Arslan, editör ve şair Ali er-Rimavi, İslam

⁵⁸ Adil Menna'a, **A'lamu Filistin fi Avahiri'l-Ahidi'l-Osmani (1800-1918)**, Beyrut, Müessesetü'd-Dirasati'l-Filistiniyye, 1995, s. 345.

⁵⁹ Yakup Yehuşe'a, **a.g.e.**, s. 55-56. Adil Menna'a, **a.g.e.**, s. 345.

âlimlerinden Hüsam Carullah, İngiliz mandası döneminde Yüksek Adalet Mahkemesi'nin üyeliğini yapan Ali Carullah ve son olarak İstanbul'dan yazılar gönderen Kudüslü öğrenci Arif el-Arif'in gazetenin yazarları arasında olduğu öngörülmektedir.⁶⁰

1.4.2. Sayfa Düzeni

Gazetenin açılış sayfasının en üst kısmına atılmış bir çizgi üzerinde, kaçınıcı sayısı olduğu ve kaçınıcı yıla girdiği bilgisi bulunuyordu. Çizginin altında, Arap hat sanatı kullanılarak büyük punto ile gazetenin adı el-Münadi yazılıydı. El-Münadi manşetinin sağında ise “imtiyaz sahibi ve sorumlu Müdür Said Carullah” ibaresi geçiyordu. Bunun altında “yazışmalar, Kudüs-i Şerif'te bulunan el-Münadi adına yapılır” ve “el-İnsaf Matbaası'ndan idare edilir” cümleleri bulunuyordu. Sol kısımda ise abonelikler, gazetenin yurt içi ve yurt dışındaki ücretleri ve ilanlar hakkında bilgiler veriliyordu. El-Münadi başlığının altında ise “Geçici olarak haftada bir kere yayımlanan ve ıslahata davet eden kalkınma hedefli bir gazetedir” ibaresi vardı. Bu ana kısım altına, iki çizgi çekilmiş ve arasına, gazetenin yayın yeri olan “Kudüs-i Şerif” ve yayım tarihi, ilk başta gün olmak üzere hicri ve miladi olarak iki ayrı şekilde yazılmıştı.⁶¹

Bu başlık altında, gazetenin açılış yazısı bulunuyordu. Açılış yazısı, genel olarak birinci sayfada kalan kısmın tamamını kaplıyor ve çoğunlukla ikinci sayfada bitiyordu. Gazetenin konularla ilişkili sıralı bir yazım düzeni olduğu söylenemese de 2. sayfanın kalan kısmı ile 3. sayfa, çoğu zaman bölgedeki atama ve tayinleri, idari haberleri, bölgenin siyasi - ekonomik gelişmelerini ve ıslahat taleplerini içeriyordu. 4. sayfa ise çoğunlukla asayiş haberleri, ilanlar ve toplumsal olaylar hakkındaydı.

⁶⁰ El-Münadi gazetesinin yazarları hakkında bkz. Yakup Yehuşe'a, **a.g.e.**, s. 28. “Said Carullah”, **el-Mevsüatü'l-Filistiniyye**, C. 2, Dimaşk, Hey'eti'l-Mevsüatü'l-Filistiniyye, 1984, s. 551.

⁶¹ **El-Münadi**, nr 4, 27 Şubat 1912, s. 1.

1.4.4. Okuyucu Kitlesi ve Ücretleri

“Münadi’yi, insanların basından nefret ettiği ve yalanlara karşı kulaklarını tıkadığı bir günde yayımlattık. Üçüncü sayıyı basar basmaz bize birçok bölgeden abonelik talepleri yağmaya başladı. Bu durumu bölgemizde neşredilen diğer gazetelerin hiçbiri yaşamamıştı.”⁶²

Bu yazı, el-Münadi gazetesinin diğer gazetelere göre gayet yüksek bir okuyucu kitlesi oluşturduğunu göstermektedir. Gazetenin Kudüs bölgesinde eşi görülmemiş bu başarıyı elde etmesinin arkasında, birçok neden yatmaktaydı. Bunların en önemlileri ise gazetenin içeriği, dili, farklı bölgelere gönderilmesi ve son olarak gazetenin abonelik ücretidir. Burada özellikle gazetenin abonelik ücretinden bahsetmek gerekirse açılış sayfası başında yazıldığı üzere, Osmanlı ülkesi için bir mecidiye, dış ülkeler için ise bir buçuk mecidiyeydi. Bu ücret, diğer gazetelere göre düşük bir ücretti. Nitekim Yafa’da yayımlanan Filastin Gazetesi’nin Osmanlı ülkesi içindeki ücreti, üç Osmanlı mecidiyesiydi.⁶³ El-Münadi sayfalarında, gazetenin ücret politikası hakkında şu sözler yer almaktaydı: “Gazetenin abonelik ücretini düşürerek ve cümleleri halkın anlayacağı ve entelektüel kesimin beğeneceği bir biçimde yazarak bütün kesimlerin okumasını kolaylaştırdık.”⁶⁴

Gazete elde ettiği başarıya rağmen diğer gazeteler gibi maddi sorunlarla boğuşmak zorunda kaldı. Çünkü Münadinin aboneleri abonelik ücretlerini ödememekte veya geciktirmekteydiler. Abone ücretlerinin ödenmemesiyle ilgili bu sorun yazılara da yansımıştır.

“Önceki sayımızda abonelik ücretlerinin ödenmemesiyle ilgili sorunları dile getirmiştik. Hâlâ bahsettiklerimize benzer garip şeyler görüyoruz. Bunları, eğer zikretseydik gazetemize sığmazdı ve okuyucuya trajikomik

⁶² “Elsirru fi-‘n-Nejah (Başarının Sırrı)”, **el-Münadi**, nr 12, 24 Nisan 1912, s. 1.

⁶³ **Filastin**, nr 51, 2 Temmuz 1911, s. 1.

⁶⁴ “Elsirru fi-‘n-Nejah (Başarının Sırrı)”, **el-Münadi**, nr 12, 24 Nisan 1912, s. 1-2.

yazılar gösterirdik. Biz, abonelik alan ve daha sonra ödemede kurnazlık yapanları değil de daha fazla bizlere gazetenin gönderilmesi hususunda onlarca kez talepte bulunup daha sonra okumaya vakti olmadıklarını iddia edenleri suçluyoruz.”⁶⁵

1.4.3. Genel Yayın Politikası

El-Münadi'nin yayımlandığı dönemde, bir yandan Osmanlı Devleti'ni diğer yandan Filistin toplumunu ilgilendiren iki önemli hadise mevcuttu. Osmanlı Devleti açısından bakıldığında, II. Meşrutiyet'in ilanı basına özgürlük getirmiş; bu da gazetelerde sonu gelmeyen tartışmalara yol açmıştı. Filistin açısından bakıldığında ise Yahudi yerleşimi ve Yahudilerin toprak satın alma faaliyetleri, yerli halkın yavaş yavaş dikkatini ve tepkisini çekmeye başlamıştı.

El-Münadi Gazetesi, yazılarında bu ortamı yansıtmış ve genel yayın politikasında bir yandan eğitimde ve bürokraside ıslahat taleplerine ağırlık vermiş bir yandan da yanlış gördüğü uygulamaları ağır sayılacak bir dille eleştirmişti. Bu husus, özellikle gazetenin sahibi olan Said Carullah'ın çevresi tarafından itham edilmesini de beraberinde getirmişti. Carullah'ın gazeteyi yayımladığı süreçte, Kudüs bölgesi hapishane müdürlüğüne terfi edilmesi bu duruma sebepti. Çünkü onun terfi almak ve makam sahibi olmak için gazete çıkarttığı ve eleştirilerde bulunduğu düşünülüyordu. Kudüs Polis Amiri Ahmet Carullah, Kudüs Gazetesi'nde Said Carullah hakkında şöyle yazmıştı:

“Meşhur Kudüslü Said Carullah, önceden polis memuruydu. Daha sonra bilindiği üzere gazetecilik mesleğine başlayınca adı yükseldi. Kendisi hükümette makam sahibi olmak için el-Münadi adında bir gazete çıkarttı. Ardından ise memurların üzerine yürümeye başladı.”⁶⁶

⁶⁵ “Maze Yazunnün (Ne Sanıyorlar)”, **el-Münadi**, nr 23, 9 Temmuz 1912, s. 2.

⁶⁶ Kudüs Gazetesi: Akt. Yakup Yehuşe'a, **a.g.e.**, s. 59.

Said Carullah ise makam edinme ile ilgili ithamları yalanlayıp gazetesinde kendisini şöyle savundu:

“Önceden bazıları, Said Carullah’ın gazeteyi yayımlamasındaki tek amacının devlet dairelerinde memur olmak olduğunu söylemişti. Bilindiği üzere Said Carullah hapisane müdürlüğüne tayin edilmiştir. Bu tayin, ne gazetenin aracılığıyla ne de başka bir şey ile gerçekleşti. Sadece kendisi, bu göreve uygun ve yeterli görüldü.”⁶⁷

Diğer yandan gazetenin ilgilendiği başka önemli bir konu ise Filistin’e Yahudi göçü ve Yahudilerin toprak satın alma faaliyetleriydi. El-Münadi; Filastin ve el-Kermil ile Filistin’deki Yahudi yerleşimine karşı, sert duruşu ve yazıları ile ünlenmişti.

⁶⁷ “İfhamü (Anlayın)”, **el-Münadi**, nr 23, 9 Temmuz 1912, s. 3.

İKİNCİ BÖLÜM

EL-MÜNADİ GAZETESİ'NDE GEÇEN SİYASİ, İDARİ HABER VE YAZILAR

2.1. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri

Jön Türkler ile onun bir parçası olan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin baskılarıyla ilan edilen II. Meşrutiyet (1908) sayesinde, askıya alınan Kanun-i Esasi tekrar yürürlüğe girmiş; Abdülhamit döneminde kapanan Meclis-i Mebusan ise tekrar aktif hâle gelmiştir.⁶⁸

Bunun sonucunda 1908, 1912, 1914 ve 1919 tarihlerinde, mebus seçmek maksadıyla yurt genelinde mebusan seçimleri yapılmıştır. Bu seçimler I.Meşrutiyet Döneminde hazırlanan ve sonradan bazı değişiklikler seçim kanuna göre icra edilmiştir. Bu kanuna göre, her sancak bir seçim dairesi ve her nahiye de bir seçim şubesi olarak sayılacaktı. Erkek nüfusu, 25.000 ile 75.000 arasında olan her sancaktan birer mebus seçilecekti. Seçimler, iki dereceli olup birinci derecedeki seçmenler, ikincileri ve onlar da mebusları seçmekteydi. El-Münadi'nin yayın süresi, 1912'de yapılan seçimlere denk gelmiştir. Uygulanan baskılardan dolayı Türk demokrasisinde “sopalı seçim” olarak bilinen bu seçimde, İttihatçılar ağırlıklı olarak seçimi kazanmışlardır.⁶⁹

Filistin'i ise bu seçim sonucunda, Kudüs mutasarrıflığından üç, Nablus ile Akka livalarından birer olmak üzere toplam beş mebus temsil etmiştir. Kudüs Mutasarrıflığı'ndan temsil edenler ise, Kudüs'te soylu ailelerden birine mensup, yüksek öğrenim görmüş bir devlet adamı olan Ruhi el-Halidi Bey, Gazze şehrinden olan ve Birinci Dünya Savaşı'nda idam edilen Ahmet Arif el-Hüseyni Bey ile Kudüs'ün önde gelen adamlarından biri sayılan Osman en-Naşaşibi Bey'dir. Nablus

⁶⁸ Ali Akyıldız, “Meclis-i Meb‘ûsan”, **DİA**, C. 28, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 246. M. Şükrü Hanioglu, “Meşrutiyet”, **DİA**, C. 29, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004, s. 391-392.

⁶⁹ İhsan Güneş, **Türk Parlamento Tarihi**, I.C., Ankara, TBMM Basımevi Müdürlüğü, 1997, s. 243 - 245,258-262.

bölgesinden ise Hafız Tokan Bey, Akka Livası'ndan din adamı olan ve Arap milliyetçilerine karşı devletten yana tutumuyla bilinen Şeyh Es'ad eş-Şukayri temsil etmiştir. Filistin mebuslarının tamamı İttihat ve Terakki Fırkası mensubudur.⁷⁰

Meclis-i Mebusan'ın ve özgürlük ortamının geri gelmesine neden olan Meşrutiyet'in, el-Münadi tarafından yorumlandığı yazıda, Osmanlı halkının o gün gibi beş yıl önce de “özgürlüğe kavuşması ve Abdülhamit'in istibdadından kurtulması” uzun ve destansı bir şekilde anlatılır. Yazının bir kısmı, şu şekildedir: “Bugün anayasa koruyucuları, adalet kahramanları ile özgürlük âşıkları, istibdat adamlarına karşı nasıl zafer kazandıklarını; ülkedeki istibdat taraftarlarını nasıl dağıttıklarını ve her bölgeden milyonların taptığı hakanı nasıl yendiklerini hatırlıyorlar.”⁷¹

Meşrutiyet'e dair gazetenin olumlu bakış açısını ve Abdülhamit hakkında görüşünü belirten bu yazıdan sonra, eski mebusların Filistin'e dönmesinden bahsedilir. Bununla ilgili verilen haberde, Kudüs mutasarrıflığını 1908-1912 meclisinde temsil eden Sait el-Hüseyni Bey ile Ruhi el-Halidi Bey'in Kudüs'e ulaşıp akrabaları ve ahali tarafından karşılandıkları aktarılır.⁷²

Eski meclisin feshedilmesiyle birlikte, 1912 mebus seçimleri ve Filistin'i temsil edecek mebuslar, gazetenin ana gündem konuları olur. Bununla ilgili olarak, seçim öncesi yapılan hazırlıklara dair bazı yazılar bulunmaktadır.

Bu hazırlıkların başında doğru sayıda mebusların seçilmesi için farklı bölgelerde yapılan nüfus sayımları gelmektedir.⁷³ Bu konuyla bağlantılı bir haberde mebus seçme hazırlığı çerçevesinde yerel hükümetin kırsal bölgeye giderek köy sakinlerinin nüfusunu belirlemek amacıyla bazı kişileri seçtiğinden bahsedilmiş ve bu seçilen kişilerin adları zikredilmiştir. Gazete, haber altına yorumunu katarak olayı olumsuz bir

⁷⁰, Adil Menna'a, **Tarihi Filistin fi Evahiri'l-Ahdi'l-Osmani**, 2. bs., Beyrut, Müessesetü'd-Dirasati'l-Filistiniyye, 2003, s. 250; Adnan Gelmez, “Türk Siyasi Hayatında 1912 Meclisi Mebusan Seçimleri”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 1995, s. 136; Adil Menna'a, **A'lamu Filistin fi Avahiri'l-Ahdi'l-Osmani (1800-1918)**, Beyrut, Müessesetü'd-Dirasati'l-Filistiniyye, 1995, s. 152-154, 102-103, 225-226.

⁷¹ “İyidü'l-Ümme (Ümmetin Bayramı)”, **el-Münadi**, nr 25, 23 Temmuz 1912, s. 3.

⁷² “Vusulu'l-Meb'üasan (Mebusların Ulaşması)”, **el-Münadi**, nr 4, 27 Şubat 1912, s. 4; Adil Menna'a, **Tarihi Filistin fi Evahiri'l-Ahdi'l-Osmani**, 2. bs., Beyrut, , Müessesetü'd-Dirasati'l-Filistiniyye, 2003, s. 244.

⁷³ 1912 Seçimleri öncesi yapılan nüfus sayımları hakkında bkz. İhsan Güneş, **a.g.e.**, s. 260 -161.

şekilde nitelendirmiştir. Sözü edilen cümleler, şu şekildedir: “Seçilen kişilerin adlarına bakıldığında bundan amacın ne olduğu belli oluyor.”⁷⁴ Daha önceden de bahsedildiği üzere Meclis-i Mebusan seçimlerinin iki aşamalı yapılması nedeniyle burada kastedilen, yerel meclislerin halk tarafından seçilmesidir.

Seçim öncesi seçim için yapılan nüfus sayımı ile alakalı başka bir haberde ise Kudüs mutasarrıflığı içinde yapılan nüfus sayımının sonuçlarından bahsedilmektedir:

“Mebusan Seçimleri

Kudüs ve ona bağlı kazaların nüfus sayısı aşağıda görüldüğü gibi takdir edilmiştir;

Nüfus	Kaza
57699	Kudüs livasının merkezi
41606	Gazze kazası
33829	Yafa
27167	el-Halil
160301	

Bu sonuçlara bakılırsa kazaların ikinci derecede 57 seçmen seçme hakkı olduğu ortaya çıkmaktadır. Umarız ki en yakın zamanda seçimler gerçekleşir.”⁷⁵

Adayların seçim propagandası da gazetenin sayfalarında yerini almıştır. Edebiyatçı olarak tanıtılan Sait Ebi Hadra Efendi’nin mebusluğa adaylığını ilan etmesi ile ilgili bir haberde, adayın seçimi kazanması hâlinde yapmayı vadettiği icraatlardan bahsedilmektedir. Bunlardan bazıları, Gazze’de iskele inşa etmek; Kudüs şehrine su getirmek; postaneyi kalkındırmak; tramvayı yürütmek ve belediye ile mebusan

⁷⁴ “Fi Sebili’l-Mebu’siyye (Mebusluk Yolunda)”, **el-Münadi**, nr 5, 5 Mart 1912, s. 4.

⁷⁵ “el-İntihabat lilmebu’san (Mebusan Seçimleri)”, **el-Münadi**, nr 9, 2 Nisan 1912, s. 2.

kanununu yeniden düzenlemektir.⁷⁶ Bu seçim vaatleri, Filistin'deki ekonomik-idari yapı ve sosyal ihtiyaçlar hakkında ipuçları vermektedir.

Seçim hazırlıkları ve adayların seçim propagandasının ardından gerçekleşen seçim sonuçları, gazete tarafından göz ardı edilmemiştir. Seçimlerin haftalarca sürmesinden dolayı, sonuçların her nahiye ve kazada açıklanmasını müteakip sonuçlarla ilgili birçok haber gazetede yerini almıştır.

El-Halil kazasındaki seçim sonuçlarına dair yayımlanan bir habere göre el-Halil'de 27 oy ile en çok oyu alan Ruhi el-Halidi Bey'dir. 26 oy ile Halidi Bey'i Osman en-Naşaşibi Bey takip etmiştir. Devamında seçimin diğer kazalarda bitmeye yakın olduğu söylenmekte olup el-Halil kazasının seçimlerini doğru kişilerin kazandığı bildirilmektedir.⁷⁷

Bir diğer haberde Yafa ve Gazze'nin seçim sonuçlarından bahsedilmektedir. Buna göre Yafa'da, Ruhi el-Halidi Bey 22 oy ile birinci olmuştur. Osman en-Naşaşibi Efendi 19 oy; Ahmet Efendi 11 oy; Abdullah Efendi 25 oy; Said abu Hadra Efendi 13 oy ve son olarak Havaca Davut Yelin 6 oy almıştır. Gazze'de ise Ruhi Bey ile Osman Bey, eşit şekilde 46 oy almışken Ahmet Arif Efendi, 45 oy almıştır.⁷⁸

Sonuçlar ile ilgili rakamsal verilerin ardından gazetede, sonraki sayılarda kazananlardan bahsedilmiş ve bazı değerlendirmeler yapılmış olup Livadaki ahalinin üç haftadır seçimlerle meşgul olduğundan ve sonuçlara umut bağladıklarından bahsedilmiştir. Daha sonra gazete, Kudüs'teki seçimi gözlemlediklerini; Gazze ve el-Halil kazalarındaki seçimlerle ilgili mektuplar aldıklarını ve bu kazalarda sonuçların belli olduğunu bildirmiştir. Gazze kazası haricinde, "Ehlü'l-Fesat" yani yolsuzluk ve başarısızlıkla nitelendirilen kimsenin seçimi kazanamadığını belirtmiştir. Bunun ardından el-Münadi, seçim sonuçlarını övmeye geçmiş; seçtiği adaylardan dolayı İttihat ve Terakki Fırkası'nı kutlamış ve seçilen adayların niteliklerinden bahsetmiştir. Buna göre seçilen Ruhi el-Halidi Bey; Türk, Arnavut ya da Arap olsun eski meclis arkadaşları tarafından saygı duyulan bir kişidir. Osman en-Neşaşibi Efendi ise halk

⁷⁶ "Terşih lilmebu'siyye (Mebusluğa Adaylık)", **el-Münadi**, nr 7, 19 Mart 1912, s. 4.

⁷⁷ "el-İntihabat fi'l-Halil (el-Halil'de Seçimler)", **el-Münadi**, nr 12, 24 Nisan, 1912, s. 3.

⁷⁸ "İntihabat Yafa ve Gazza (Yafa ve Gazze Seçimleri)", **el-Münadi**, nr 13, 30 Nisan 1912, s. 4.

arasında vecahet sahibi bir düşünürdür. Gazete, seçilen bu iki aday ile ilgili son olarak şu sözleri kullanmıştır: “en fazla oy alan bu iki adayın kıymetlerini kim inkâr edebilir ve yine kim, bu iki adayın seçilmesini isteyen partiye teşekkürlerini sunmak istemez?”⁷⁹

Gazetenin seçim sonuçları ile İttihat ve Terakkiye övgüleri, “İttihatçılar Kazandı” başlığıyla verilmiştir. Yazıda, fırkanın gerçekleştirdiklerinden söz edilmiştir:

“İttihatçılar, onlar hakkında çok bilgi vermeye gerek duymuyoruz çünkü onlar, beş yıl önce seni Abdülhamit’in zulmünden kurtarmak için hayatlarını tehlikeye atan kişilerdir. Onlar hakkında hiçbir şey bilmiyordun çünkü fırkalarının adlarını ya da onlardan birinin adlarını zikrettiğin anda, Abdülhamit ve taraftarları seni bitirirlerdi. Ve yine onlar, yurtdışından senin hâline darlanıp üzüliyorlardı çünkü sen eski hükümet yüzünden yaşamın anlamından habersizdin...”

Övgülerden sonra gazete, İttihat ve Terakki’nin bu livadan Meclis-i Mebusan’da temsil edilmek üzere üç kişiyi aday olarak gösterdiğini söylemekte ve bunların Osman en-Naşaşibi Bey, Ruhi el-Halidi Bey ve Ahmet Arif el-Hüseyni Bey olduklarını belirtmektedir. Ardından el-Münadi, İttihat ve Terakki’yi seçtiği kişilerden dolayı kutlamış; fırkanın onları aday göstermemesi hâlinde halk tarafından takdir edilen bu kişilerin seçileceklerini belirtmiştir. Son olarak kazananların kaç oy aldığını belirtip sonuçların kabul edilir ve olumlu olduğunu ifade etmiştir:

“Kudüs’ten Osman en-Neşaşibi Bey35 oy; Ruhi el-Halidi Bey 29 oy ve Ahmet Arif el-Hüseyni ise 40 oy almıştır. Eğer biz, bu kişilerin Kudüs şehrinde aldıkları oylara diğer bölgelerden aldıkları oyları da eklersek Osman Bey, el-Halil’den 26 oy; Gazze’den 46 oy; Yafa’dan 19 oy; Kudüs’ten

⁷⁹“Seyrü’l-İntihabat (Seçimlerin Seyri)”, **el-Münadi**, nr 13, 30 Nisan 1912, s. 1.

35 oy olmak üzere toplam 126 oy almıştır. Ruhi Bey, el-Halil'den 27 oy; Gazze'den 46 oy; Yafa'dan 22 oy ve Kudüs'ten 29 oy olmak üzere toplam 124 oy almıştır. Ahmet Arif Efendi, Gazze'den 45 oy; Yafa'dan 11 oy ve Kudüs'ten 40 oy olmak üzere toplam 96 oy almıştır.”⁸⁰

Sonuçlara genel olarak olumlu bakan bu haber ve yazılar ile beraber seçimde yaşanan sorunlar ve hileler, el-Münadi tarafından göz ardı edilmemiştir. Bununla ilgili olarak Yafa'da bazı kişilerin kargaşa yaratarak oyları ehli olmayan kişilerin lehine göstermesiyle ilgili bir haber verilmiştir. Gazete, bu olaydan endişesini dile getirmiş ancak bunların seçim sonucuna etki etmeyeceğini belirtmiştir.⁸¹

Seçimlerdeki sıkıntılara dair bir başka yazıda ise seçimlerin genel olarak düzgün bir şekilde yürüdüğü ve sonuçlandığı belirtilmiş; öneminden dolayı tek bir şeye susulmayacağı söylenmiştir. Bu şey ise Belediye Başkanı'nın, seçmenlerin seçmek istedikleri kişilerin adlarını yazdığı mühürlü kâğıtlara elini uzatıp o kâğıtları numaralandırması ve daha sonra oda dışında kâğıtları seçmenlere dağıtmasıdır. Bu haberin devamında sayın kumandanın bu duruma müdahale ederek yasaya göre seçmenin kimse tarafından rahatsız edilmeden komisyondan evraklarını alma hakkının olduğunu söylemesi gelir.⁸²

Seçimlerin seyri ve sonuçlara dair haber ve yazıların ardından seçimi kazanan mebusların askerî ve resmî makamların huzurunda, halk tarafından coşkuyla İstanbul'a uğurlanmasından söz edilmiştir.⁸³ Burada dikkat çeken unsur, mebusların uğurlanması sırasında vuku bulan bir hadise ile ilgili gazetede geçen yazıdır. Buna göre uğurlama sırasında mebuslar, Yafa çarşılarından birinde bulunurken onları bekleyen bazı önde gelen kişiler tarafından durdurulur. Bu kişiler onlara, eskiden namaz kılınan bir caminin Ermeniler tarafından kiliseye dönüştürülmeye çalışıldığını

⁸⁰ “Lakad Faze'l-İttihadiyyun (İttihatçılar Kazandı)”, **el-Münadi**, nr 14, 7 Mayıs 1912, s. 1-2.

⁸¹ “Seyrü'l-İntihabat (Seçimlerin Seyri)”, **el-Münadi**, nr 13, 30 Nisan 1912, s. 1.

⁸² “Reisü'l-Belediyye ve'l-İntihabat (Belediye Başkanı ve Seçimler)”, **el-Münadi**, nr 14, 7 Mayıs, 1912, s. 3.

⁸³ “Seferü'l-Mebusin (Mebusların Yolculuğu)”, **el-Münadi**, nr 14, 7 Mayıs 1912, s. 4. “Seferü'l-Nüvvab (Mebusların Yolculuğa Çıkması)”, **el-Münadi**, nr 15, Mayıs 1912, s. 1.

ancak Müslümanların duruma müdahale edip buna mâni olduklarını ve bugün yine Ermenilerin bu amaç için çaba gösterdiklerini anlatır. Buna karşılık mebuslar, camiye dolaşıp önde gelenlere bu konuyla ilgileneceklerini söylerler.⁸⁴

Bu aktarılan olay, bize Filistin mebuslarının halkla olan ilişki biçimi hakkında ipuçları vermiş ve o dönem Filistin'deki Müslüman ile gayrimüslim ilişkileri hakkında bir örnek teşkil etmiştir.

İttihatçıların çoğunlukla olduğu 1912 meclisinin feshedilmesi ve bunu takiben Filistin mebuslarının geri dönmesi, yeni meclis seçimi için yapılan hazırlıklar ile ilgili haber ve yazılar da gazetede yer almıştır.⁸⁵

Burada dikkat çeken şey ise el-Münadi'nin önceki seçimlerle ilgili görüşünden farklı olarak gelecek seçimlere kötümser bakmasıdır. Bunu gösteren bir yazıda, Osmanlı halkının genel olarak cahil olduğu, güce taptığı, parayı kutsadığı ve mebusluğun tam olarak ne anlama geldiğini bilmedikleri aktarılmaktadır.⁸⁶

Halkın genel olarak cahil olduğu ve mebusluğun ne anlama geldiğini bilmediğini ifade eden gazete, diğer bir makalede seçimlere karşı kötümser ve umutsuzca bakmalarının başka nedenlerinden söz etmektedir. Yazı, şu şekildedir:

“Hükümet, halka seçme özgürlüğünü vermiş ve ona paşa ve beylerden oluşan efendilerinden herhangi birini intihap etmeyi serbest bırakmıştır. Eğer sadece bu neden umutsuzluğa kapılmamıza neden olsaydı, durum basit olup umuda bağlanarak musibetten kendimizi korumuş ve gelecek yıllarda gelecek hayrı beklemiş olurduk.”

Mebusluğa aday olan kişilerin niteliğinden bahseden bu giriş cümlelerinden sonra makalenin devamında, yapılacak seçimlerden umutsuz olunmasına neden olacak bir sebepten bahsedilir. Bu sebep ise Yahudilerin seçimlerde kazanma ihtimalidir.

⁸⁴ “Seferü'l-Nüvvab (Mebusların Yolculuğa Çıkması)”, **el-Münadi**, nr 15, 14 Mayıs 1912, s. 1.

⁸⁵ “İntihabü'l-Meb'usin (Mebusların Seçilmesi)”, **el-Münadi**, nr 30, 27 Ağustos 1912, s. 4; “Müfetişşü'l-İntihabat (Seçim Müfettişi)”, **el-Münadi**, nr 37, 22 Ekim 1912, s. 3.

⁸⁶ “İntihabü'l-Şa'eb (Halkın Seçimi)”, **el-Münadi**, nr 34, 1 Ekim 1912, s. 1.

Gazeteye göre Yahudiler, amaçlarına ulaşmak ve Merkez-i Hükümet'te taleplerini gerçekleştirmek için yabancı himayesinin gölgesinden çıkıp Osmanlıya bağlı bir grup olarak kendilerini göstermişlerdir. Yine kendileri, geçen seçimlerde İttihat ve Terakki'nin iradesine galip gelmeye çalışarak bağımsız bir mebus çıkarmaya çalışmışlar ancak başarıya ulaşamamışlardır. Yazar, daha sonra yeni yapılması planlanan seçimlerde Yahudilerin bir mebus çıkarma ihtimaliyle ilgili korkusunu belirtip Yahudi halkının sayı olarak az olmalarına rağmen nüfuz açısından iyi bir konumda olduklarından söz eder. Ve ülke halkının genel olarak cahil olup vatan ve milliyetçiliğin ne olduğunu tam olarak bilmediğini aktarır.⁸⁷

Gazete önceki seçimlerden farklı olarak yeni yapılması planlanan seçimlerden umutsuz ve karamsar olmasıyla ilgili halkın bilinçsizliği, önceki mebusların beklentilerini karşılamaması ile Yahudi yerleşimi tehlikesinin daha görünür bir hâl alması gibi birçok neden ileri sürmüştür. Muhakkak ki bu gibi nedenlerin gazetenin bakış açısının değişiminde önemli bir rolü vardır. Ancak bu durum daha geniş bir perspektifle ele alındığında, ceridenin birçok yerde övüp bitiremediği İttihat ve Terakki'nin seçimden sonra Halaskar Zabitan baskını gibi olaylar neticesinde Türk siyaseti otoritesinin dışında bırakılmaya çalışılması, fırkaya karşı muhabbet besleyen gazete yöneticilerinin, gelecek seçimlere karşı karamsar bir tavır sergilemesinde büyük bir etken olduğu söylenebilir.⁸⁸ Yeni ateşlenen Balkan Harbi, hazırlığı yapılan seçimlerin, ertelenmesine neden olmuştur. Bu durum ise Gazete sayfalarında yansıtıldı.⁸⁹

2.2. El-Münadi Merceğinden Filistin'de Siyonizm

19. yy. sonlarına doğru Avrupa'da gelişen milliyetçilik akımı ve onun oluşturduğu Yahudi aleyhtarlığı etkisiyle, Yahudi gazeteci Theodor Herzl liderliğinde bir grup Yahudi tarafından Siyonizm örgütü kurulmuştur. Örgütün temel amacı, Yahudi millî kimliğini korumaktır. Ayrıca yaşadıkları sorunların bir çıkışı olarak onlara tanrı tarafından vaat edildiğine inandıkları topraklara ve eski krallıkların merkezine yani Filistin'e geri dönüp orayı yurt edinmeyi amaçlamaktaydılar.

⁸⁷ "Teşetümine ve'l-İntihabat (Seçimler ve Umutsuzluğumuz)", **el-Münadi**, nr 35, 8 Ekim 1912, s. 1.

⁸⁸ Hasan Kayalı, **Jön Türkler ve Araplar**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, s.136-137.

⁸⁹ "İntihabü'l-Mebusin (Mebusların Seçilmesi)", **el-Münadi**, nr 39, 15 Kasım 1912, s. 4.

Siyonizm örgütü, bu amacını gerçekleştirmek için bir yandan nüfuzlu ülkelerle ve Osmanlı yönetimi ile temaslarda bulunurken diğer yandan da organize olup federasyonlar kurarak toprak satın alma ve Filistin'e Yahudi göçlerini destekleme gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Siyonizm'in bu faaliyetleri sayesinde Filistin'deki Yahudi nüfusu ve Yahudilerin elindeki topraklar, 19. yy. sonundan 20. yy. başına kadar bir hayli genişleyip artmıştır.⁹⁰

Siyonizm'i 20. yy. başlarından itibaren Filistin'e yerleşmeye yönelik artan faaliyetlere karşı Filistin halkından tepkiler çok gecikmemiştir. Bu tepkiler, zamanla farklı şekiller almıştır. Filistin Arap basını ise o dönem gelişen bu tepkilerde başrol oynamıştır.⁹¹ El-Münadi ise Siyonizm'e karşı ağır eleştirilerde ve uyarıda bulunan ve Siyonistlerin toprak satın alma gibi faaliyetlerine ışık tutan gazetelerin öncülerindendir. Bu bölümde, el-Münadi Gazetesi'nin Siyonizm'e bakışı; Siyonizm'in Filistin'de toprak satın alma faaliyetleri ve yerel idarecilerin buna karşı tepkileri ile ilgili haber ve yazılar incelenecektir.

2.2.1. El-Münadi Gazetesi'nin Siyonizm'e Bakışı

Bu başlıkta, el-Münadi Gazetesi'nin Siyonizm'i nasıl tanımladığı ve Filistin'deki Siyonist faaliyetlere karşı bakışına yer verilecektir. Gazetenin Siyonizm ile ilgili ilk yazısı, ülkenin ekonomik durumunu ele alan bir makalenin satır aralarında yer almaktadır. Yazıya göre:

“Bize tuzak kurup memleketimizden kovmaya niyetlenen Siyonist düşmanlarımızın hedeflerinin farkına varmayıp varlıklarımızı ve topraklarımızı, çalışıp büyötmek yerine güvenip onlara satmamız, cahillik ve varlığımıza son vermek değil midir?”⁹²

⁹⁰ 19. yy. sonları ve 20. yy. başlarında Yahudilerin Filistin'deki nüfusu ve toprak mülkiyeti hakkında rakamlar farklılık gösterse de Yahudi nüfusunun ve toprak mülkiyetinin anormal bir oranda arttığı bu kaynakların ortak noktasıdır. Bu konu hakkında bkz. Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 9-37.

⁹¹ Adil Menna'a, **Tarihi Filistin fi Evahiri'l-Ahdi'l-Osmani**, 2. bs., Beyrut, Müessesetü'd-Dirasati'l-Filistiniyye, 2003, s. 253-254.

⁹² “Hayatü'l-Bilad (Ülkenin Yaşamı)”, **el-Münadi**, nr 4, 27 Şubat 1912, s. 1.

Siyonizm’i, tuzak kurarak Filistin’i ele geçirmeye çalışan bir örgüt olarak tanımlayan gazete, başka bir yazısında Yahudilerin tarihi kökenlerinden ve Siyonizm’i kurma amaçlarından şu şekilde bahsetmektedir:

“İsrail halkı; cinsini muhafaza etmek için çaba sarf eden, kendisini kalkındırmak için zulme birçok zaman sabreden ve yine Dünya’nın her tarafından fertlerini toplamak ve hedeflerini birleştirmek için fırsatlar kollayan büyük halk olarak bilinir. Bu halkın geçmişi, bize bugün fertlerinin ve derneklerinin, uzaklarda yaşayan Yahudilerin dikkatlerini eski krallıklarının merkezi olan Filistin bölgesine göç etmeye çekerek görkemli tarihlerini yeniden ihya etme çabalarını hatırlatır.”⁹³

Aynı yazıda makalenin yazarı, kendisinin Yafa - Kudüs hattında bir trene bindiğini; yolcuların çoğunlukla yabancı himayesi altındaki Yahudilerden oluştuğunu; yakınında birçok Yahudi ile bir Mısırlı bulunduğunu söylemektedir. Bu söz edilen Yahudilerden birinin, yanındaki Mısırlıyı Yahudi sanarak İbranice soru sorduğunu; Mısırlıdan İbranice bilmediği yanıtını alınca ona İbranice bilmeden nasıl Yahudi olunabildiği sorusunu yönelttiğini anlatmaktadır.⁹⁴

Bu kısımda anlatılan tren yolculuğu ile Yahudi ve Mısırlı arasında yaşanan diyalog, Filistin’deki Yahudi nüfusu ve ekonomik durumu ile Yahudilerin düşünce tarzları hakkında fikir vermektedir. Yer verilen bu iki yazının değerlendirilmesi sonucunda gazetenin Siyonizm’i, geçmişe dayalı olan hedeflerini gerçekleştirmek için tuzak kuran bir hareket olarak tanımladığı ve halkı bu hareketin faaliyetlerine karşı uyardığı görülür.

Gazete sinsi olarak tanımladığı Siyonizm’e karşı sadece halkı değil Osmanlı Devleti’ni de uyarır. Bununla ilgili olarak el-Münadi ’de yer alan “İsrailliler ve Devlet” başlıklı makalede, Yahudilerin tarih boyunca bulundukları ülkelerde, kendi canlarını

⁹³ Gazetenin birçok yerinde Yahudiler terimi yerine İsrailliler kelimesi kullanılmıştır. Bu durum, o dönemdeki Arap basını için de geçerlidir.

⁹⁴ “Cinsiyetühüm ve Neşatühüm (Uyrukları ve Aktiveteleri)”, **el-Münadi**, nr 21, 25 Haziran 1912, s. 1.

ve çıkarlarını güvene almak için para ve hediye gibi araçlarla hükümetleri yanlarına çekmeye çalıştıkları belirtilmektedir. Ardından, bu hükümetlerin kendilerine karşı bir duruş sergilemeleri durumunda onları düşürmek için her fırsatı değerlendirdikleri söylenmektedir. Gazete daha sonra sözü, Yahudilerin Osmanlıya olan bağlılığına getirerek yaşanmış bir olaydan bahseder. Olayla ilgili yazı şu şekildedir:

“Taberiye bölgesi sakinlerinden İsraililerin, hükümetin askeri hizmet çağrısına karşı kırk kişiden sadece dört kişiyi sundukları ve kalanları sakladıklarına dair el-Kermil Gazetesi tarafından sunulan haberi, önceki sayımızda vermiştik. Bunun gibi bir olayın birkaç ay önce hükümetin İsraililer cemaatinden asker istediği zaman da yaşandığını görmüştük. Bu olaylar, bu grubun devlete karşı zerre kadar bağlı olduğunu mu gösteriyor ya da fırsat bulduklarında arkadan vurmayacaklarını mı sanıyorsunuz!”⁹⁵

El-Münadi’nin Siyonistlerin faaliyetlerine karşı uyarı içeren bu yazısı ile konuya dair ele alınan önceki yazılar, diğer Siyonist karşıtı gazetelere verilen tepkiye benzer şekilde Yahudi gazetelerin ve Siyonizm’e yakınlık duyan Arap gazetelerin tepkisine neden olmuş ve sayfalarında bu ithamlara cevap vermişlerdir. Bu karşıt yazılardan biri, el-Münadi tarafından aktarılan Yahudi gazetenin yazısıdır. Yazı, aşağıdaki gibidir:

“Önceki sayımızda, Kudüs’te el-Münadi adında yeni bir gazetenin yayımlandığından bahsetmiştik. Biz o zaman gazetenin, İsrail halkına yönelik siyasi görüşü ile planları hakkında fikir sahibi olmadığımızı söylemiştik. Ancak gazetenin Siyonizm ile Siyonistlerden uyaran ve İsrail halkının Kudüs’te ve Filistin’de gerçekleştirdikleri kötülüklerden bahseden yeni bir makale yayımlamasıyla birlikte, gazetenin planı açığa çıkmıştır. Bu gazete, Hayfalı el-Kermil Gazetesinin kız kardeşi ya da Kudüslü bir el-Kermil olup onla aynı yolu izlemektedir. Biz, sayın el-Münadi sahibinden devlet unsurları

⁹⁵ “el-İsrailiyyün ve’d-Devle (İsraililer ve Devlet)”, **el-Münadi**, nr 38, 29 Ekim 1912, s. 1.

ve reayası arasında ayrılık ve tefrikaya sebep olacak şeyler üzerinde durması yerine, memleketi kalkındıracak ve halkı refaha ulaştıracak şeylere yönelmesini dilerdik. Kendisi, eğer İsrail halkının bölgeye olan menfaatinden emin olmak isterse Filistin'in kırk yıl önceki durumu ile şu anki durumunu araştırıp karşılaştırır ve farkı görebilir. Böylece Yahudilerin Filistin kalkınmasında en önemli unsur olduklarından emin olabilir.”⁹⁶

Münadi'yi Kermil'e benzetip onu halk arasında tefrika ve fitne yaymakla suçlayan ve Yahudilerin Filistin'i kalkındırdığını iddia eden bu Yahudi gazete ile Siyonist yanlısı Arap en-Nefir Gazetesi'nin bir yazısı bulunmaktadır. El-Münadi'nin aktardığı bu yazıda en-Nefir, Filistin'de diğer yabancı unsurlardan ayrı olarak sadece Yahudilere eleştiri yöneltilmesinin yanlış olduğunu belirtmektedir. En-Nefir'e ait yazının bir kısmı şu şekildedir:

“Eğer gazete yazılarımızın özetleri araştırılırsa, çoğunun Yahudilere ve Yahudi gruplara karşı savaş açtığını görülür. Kuşkusuz ki vatanımızın cemaatlerinden kolonileşmeleriyle Almanlar; hastaneleri, okulları ve kiliseleriyle İngilizler; Manastırlarıyla rahipler; Yahudilerden daha az öneme sahip değildir.”⁹⁷

El-Münadi, bu eleştirilere cevap olarak Siyonizm'e karşı durmaya davet etmesinin toplum içinde ayrılığa ve tefrikaya ya da Yahudi halkına topyekûn düşman olmaya davet etme anlamına gelmediğini belirtir. Ancak sadece geçmişle bağlantılı hayaller yaşayıp eski krallıklarını geri getirmek için çaba sarf eden bir grup işgalciye karşı olduklarını ifade eder.⁹⁸ Ayrıca gazete, işgalci Yahudilerin bölgeye yerleşerek Filistin'i kalkındırdığı iddiasını yalanlar ve bu iddialara aşağıdaki yazı ile cevap verir:

⁹⁶ “el-Kermili'l-Cedid (Yeni el-Kermil)”, **el-Münadi**, nr 5, 5 Mart 1912, s. 1.

⁹⁷ “Gazeteler Bizde Nasıl Yaşar”, en-Nefir, (Akt., “Nev'un min difa'uhum ani's-Sahyuniyye (Siyonizm'i Savunmalarına Bir Örnek)”, **el-Münadi**, nr 25, 23 Temmuz 1912, s. 1.

⁹⁸ “el-Kermili'l-Cedid (Yeni el-Kermil)”, **el-Münadi**, nr 5, 5 Mart 1912, s. 1-2.

“İsraillilerin Filistin’i kolonileştirerek kalkındırdığı ve halkla kaynaşarak onları medenileştirdiği iddiası, yalancı Yahudilerin söylentilerinden başka bir şey değildir. Bazı köyleri işgal edip arazilerinden sadece kendilerinin faydalanması, milliyetçilerin⁹⁹ faydasına dokunur mu ya da cahillerden ucuz fiyata bina ve daire satın almak Arap halkının faydasına dokunur mu? Veya kendileri, sokakları çöplüklerle doldurup mikroplarla dolu yemek hazırlamalarını medeniyetten mi sanıyorlar! Eğer Siyonistler, geçmişe dönüp o söz ettikleri Kudüs’ün kırk yıl önceki hâlini araştırmamızı istiyorlarsa o zamanlarda yaşam sebeplerinin hepsinin bulunduğunu ve inanılmayacak derecede refah olduğunu görebiliriz. Aynı şekilde her türlü sanayi ve ticaret işinin sadece milliyetçilerin elinde olduğunu görebiliriz. Yine o zamanlara dönersek binaların çoğunun İslami vakıflara, ilim ve yaşlı bakım evlerine ve soylu ailelere ait olduğunu bulabiliriz. Peki, bunların hepsi nerede şu an!”¹⁰⁰

Yukarıda söz edildiği gibi gazeteye göre Yahudilerin Filistin’e yerleşmesi, iddia edilenin tersine bölgeyi kalkındırmamış hatta geri bırakmış ve Arap halkının fakirleşmesine neden olmuştur.

2.2.2. Siyonistlerin Arazi Satın Alma Faaliyetleri

Daha önceden de zikredildiği gibi el-Münadi yayımlandığı zaman Filistin gündemindeki en önemli konulardan biri, Siyonizm ve Filistin’deki Siyonist faaliyetleriydi. Bu faaliyetlerin en başında ise Siyonistlerin geniş çaplı bir şekilde arazi satın alması geliyordu.

⁹⁹ Gazetenin birçok yerinde milliyetçiler anlamına gelen vataniyyin kelimesi geçmektedir. Bu kelime, millî duygulara sahip olan kişiler değil de daha fazla yerli Arap halkına işaret etmek için kullanılmaktadır.

¹⁰⁰ “el-Kermili’l-Cedid (Yeni el-Kermil)”, **el-Münadi**, nr 5, 5 Mart 1912, s. 2.

El-Münadi, Siyonizm ile ilgili yazılarının en büyük kısmını bu konu üzerine ayırmıştır. Gazetenin bu konuyu ele alışını daha iyi bir şekilde anlayabilmek adına konu iki ayrı parçada ele alınacaktır.

2.2.2.1. Siyonistlerin Arazi Satın Alma Vakaları ve Yöntemleri

Bu başlıkta, gazetede geçen arazi satın alma vakaları ve bununla ilgili uygulanan yöntemler ele alınacaktır.¹⁰¹ Köy arazilerinin satın alınması ile ilgili bir haberde, Siyonistlerin millî duygulardan yoksun yerli Arap simsarlar aracılığıyla et-Tira köyünden yedi kırat¹⁰²; Beyt A'nın köyünden beş buçuk kırat ve Beyt Ovr köyünden on bir buçuk kırat olmak üzere üç köyün ortak olarak sahip olduğu “Hırbatü'l-Kenise” (Kilise Harabesi) adında bir araziye sahip olmaya çalıştıkları bildirilir. Bu köylerden ikisinin araziye Yahudilere satmaya razı oldukları belirtilir. Sadece et-Tira köyü ahalisi, Siyonist işgalcilerin yakınlarında oturmaları sayesinde kendi gözleriyle Siyonist emellerini ve planlarını görmeleri ve topraklarını satanlarının son hâlinin ne olduğunun farkına varmalarından dolayı arazilerini satmaya razı olmamaktadır. Gazete, bu durumla ilgili yorum yaparak topraklarını satan iki köy ahalisini ve buna yardımcı olan Arap simsarları şu cümlelerle eleştirir:

“Satmaya razı olan Beyt A'nın ve Beyt Ovr köy ahalilerinin cahil ve vatani yabancılarla teslim etme sonucundan habersiz olduklarını, demekten başka bir şey gelmiyor. Bu toprakları Siyonist Yahudilere satma hususunda simsarlık yapanlardan birinin, Beyt Ovr köyünden Ahmet Mahmut Alan ve ikincisinin, Dokur köyünden Muhammed Halil adında biri olduğunu öğrendik. Yine bunlardan birinin, dinî ilimler öğrencisi olduğu bilgisi bize ulaştı. Kendisine, yabancıya arazi satmanın ve vatan ile ümmeti satarak

¹⁰¹ Yahudilerin Filistin'den arazi satın alma faaliyetleri ile bu hususa kullandıkları yöntem ve yollar hakkında daha detaylı bilgi bkz. Ömer Telloğlu, “Filistin'e Musevi Göçü (1880 – 1914)”, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, s.110 -159.

¹⁰² Ölçü birimi olan kırat genel olarak ağırlık birimi anlamında kullanılmakta olup 0,20043 gram ağırlık ölçü birimi olarak geçmektedir. Bunun yanında kırat kelimesi Mısır, Sudan ve Filistin gibi ülkelerde aynı zamanda yüzölçümü birimi olarak da kullanılır. Bu durumda bir kırat, 175 metrekaareye mukabildir. Kırat kelimesinin anlamı: Türk Dil Kurumu,(Çevrimiçi) <https://sozluk.tdk.gov.tr/>, 14.10.2022; Bir metre kaç kırat: Mevsuatü'l-Minhac, (Çevrimiçi) <https://wiki.almenhaj.net/post/13746>, 14.10.2022.

simsarlık etmenin, Allah'ın kitabında ya da peygamberlerin sünnetinde helal olduğunu görmüş mü diye sormak isteriz. Böyle bir dalaletle düşenler, Allah'tan korksun ve bu memleket sakinleri, vatanlarından vazgeçmek istemeyen milliyetçi Tira köyü ahalisini örnek alsınlar.”¹⁰³

Bu satış, Siyonistlere arazilerini satmayı kabul edenler ile buna karşı çıkanlar hakkında bir örnek teşkil eder. Burada aynı şekilde Arap simsarların satış konusunda etkili rollerinden söz edilmiştir. Gazete, satış kabul edenleri ağır şekilde eleştirmiş, karşı çıkanları ise milli duygularından ötürü övmüştür. Bir başka satış olayı Kudüs'ün önde gelenlerinden biri tarafından el-Münadi müdürüne gönderilmiş bir mektup dâhilinde zikredilmiştir.

Söz edilen bu mektubun başında, Kudüs mutasarrıfının Siyonist Yahudilere toprak satılmamasına dair verdiği emirlere rağmen Nasri el-Karimi Efendi ve kardeşlerinin Yafa kazasına bağlı Kefruriye köyündeki arazileri nasıl sattıkları anlatılır. Nasri Efendi, Yafa şehir merkezine seyahat ederek köyün camisine vakfedilmiş 3000 dönüm arazi ile 2000 dönüm mahlûl araziye, kendi zimmetine geçirmek için tapu kâtibini kandırma hususunda, orada bulunan memurlar ve yönetim kurulu üyeleriyle anlaşmıştır. Daha sonra bu arazilerin Yahudilere satışı gerçekleşmiştir.

Mektubun yazarı, olayı serdettikten sonra şahsi arazilerle birlikte vakıf ve mahlûl arazilerin Yahudilere satışının yasak olduğunun herkes tarafından bilinmesine rağmen bu satışın hangi şartlarla gerçekleştiği ile ilgili bir soru sorar. Kendisi, Kudüs mutasarrıfına bir istida gönderip bu konuda gerekli soruşturmanın yapılmasını ve soruşturmanın bitimine kadar satışın durdurulmasını talep eder.

Mutasarrıflıktan ise kendisine satışın iki günden fazla durdurulamayacağı ve hükümetin soruşturma masraflarını üstlenemeyeceği şeklinde bir cevap gelir. Bunun üzerine mektup sahibi, soruşturma masraflarını üstlenmeye hazır olduğunu bildirir de mutasarrıf, istidayı Defter-i Hakani'ye gönderir. Yafa'ya bağlı olmasından dolayı

¹⁰³“Hırbatü'l-Kenise”, **el-Münadi**, nr 36, 15 Ekim 1912, s. 2.

satışın Yafa 'da tamamlanması gerekirken gizli olarak hükümet binası olmayan bir yerde tamamlanması sağlanır. Mektup sahibi, köy muhtarının da kendisinin gönderdiği istidaya benzer bir mektup gönderdiğini ancak onun da dikkate alınmadığını söyler. Üstelik tapu memuruna gönderdiği istidanın sonucunu sürekli sorduğunu ancak sorusuna bir yanıt alamadığını belirtir. Son olarak mektup yazarı, bir yandan Yahudilere toprak satılmamasını emrederken bir yandan da onlardan bir gruba satışı kolaylaştıran mutasarrıfın, kendisini hayal kırıklığına uğrattığını dile getirir.¹⁰⁴

El-Münadi, bu olayı takipsiz bırakmayarak farkında olmadan satışı onaylayan ve kolaylaştıran Yafa yönetim heyetinden bazı kişilere ve satışı kurallara uygun olmayacak şekilde evde gerçekleştiren Kudüs tapu memuruna, iki ayrı yazıda ağır bir şekilde eleştiriler yöneltir.¹⁰⁵

Kudüs tapu memuru Muhammed Nuri 9 Kanun-i Evvel 1328 tarihli mektubunda bu eleştirilere, şu cümlelerle cevap verir:

“Sayın el-Münadi Gazetesi Müdürü’ne

Gazetenizin dört kanun-i evvel tarihinde neşredilen sayısında, Yafa kazasına bağlı Kefruriye köyündeki arazilerin satışı hakkında satışın hangi suretle ve nasıl tamamlandığı hususunda yazılar okudum. Cevabınıza sükût etmenin susmanın gerçek dışı şeylere dikkat çekeceğinden dolayı size şimdi cevabımızla geldik.

Bahsi geçen Kefruriye arazileri, Nasri el-Karimi Efendi ve kardeşlerine ait olup 4777 ile 4781 arası numaralandırılmış senetlere kayıtlı şekilde yedi yüz kırk beş bin beş kuruş değerindedir. Aynı şekilde bu arazi, 4814 dönüm büyüklüğünde olup bunlardan hiçbiri herhangi bir vakfa ya da şahsa ait değildir. Yafa yönetim heyeti üyeleri ve mühendisin bilgisiyle iki kez bunu inceleyen memurlar, bunları onaylamış ve bununla ilgili bir harita ve rapor ortaya koymuşlardır.

¹⁰⁴ “La Havla ve la”, **el-Münadi**, nr 42, 10 Aralık 1912, s. 2.

¹⁰⁵ “Sual ile Ba’zi A’za Meclisi İdareti Yafa ve Memuri Tabu’l-Kudüs (Yafa İdari Meclisi Üyelerine ve Kudüs Tapu Memuruna Yöneltilmiş Bir Soru)”, **el-Münadi**, nr 43, 17 Aralık 1912, s. 2-3.

Satıcıların ve alıcıların sağlıklı olması sebebiyle hükümet binası dışında bir yerde satışın gerçekleşmesinin yasal olmadığı iddiasına gelirse, elimizde bulunan Şura-yı Devlet emirleri bu uygulamaya izin vermiştir. Aynı şekilde Defter-i Hakani Kanunu'nun 21'inci maddesi, durumu kolaylaştırıp hükümet makamı dışında bir yerde satıcıların ve alıcıların dinlenilmesini, sadece hasta ve kadınlara münhasır bırakmamıştır. Ki biz, satış bazı şeyhlerin ve önde gelenlerin huzurunda gerçekleştirdik.”¹⁰⁶

Bahsi geçen arazilerden herhangi bir kısmının vakıf ya da mahlûl arazisi olmadığını, hepsinin Nasri el-Karimi 'ye ait olduğunu belirten ve satışın yasalara uyularak yapıldığını ifade eden Kudüs tapu memurunun bu cevabına karşı, ilk mektubu yazan kişi bir yazı yazmıştır.

Gazetenin aktardığı yazıda mektup sahibi, tapu memuru tarafından ileri sürülen kadın ve hastalar haricindeki kişilerde hükümet makamı dışında bir yerde satış izni verdiği iddialarını yalanlamaktadır. Yine kendisi, Kudüs tapu memurunun dediğinin doğru olduğu farz edilse bile Kefruriye arazilerinin satışının işgalci Dernek Başkanı Havaca Ayıntebi'nin¹⁰⁷ evinde gerçekleştiğini belirterek bu şahsın ne satıcı ne vekil ne de alıcı olduğunu, hangi kanunun veya hükmün buna izin verdiğini soru olarak yöneltmiştir. Aynı şekilde mektup sahibi, tapu memurunun, satış şeyhler ve önde gelenlerin huzurunda gerçekleştirdiği iddiasını hatırlatıp bunu kanıtlamak adına bu önde gelen kişilerin isimlerini neden zikretmediğini sorar. Ek olarak, Filistin'in idari bölünmesine göre satışın Yafa 'da tamamlanması gerekmesine rağmen neden Kudüs'te tamamlandığı hususuna dikkat çeker. Son olarak mektup sahibi, tapu memurunun el-Karimi ailesinin sahip olduğu arazilerin büyüklüğü hakkında verdiği rakamları yalanlayıp arazi büyüklüğünün sadece 900 dönüm olduğunu ve Yahudilere satılmadan kısa bir süre önce kendilerinin usulsüz yollarla arazilerini büyüttüklerini ifade eder.

¹⁰⁶ “Cevabü Memuru't-Tabu (Tapu Memurunun Cevabı)”, **el-Münadi**, nr 44, 24 Aralık 1912, s. 3-4.

¹⁰⁷ Siyonistlerin Filistin'deki vekili olarak tanımlanan Ayıntebi adındaki şahıs, gazetenin birçok içeriğinde geçmektedir.

El-Münadi bu duruma yorumda bulunarak olayı takip etmeye devam edeceğini bildirir. “Hak sahibini bulana kadar ümmet ile vakıf malının kaybedildiği bu satış ile ilgili yayım yapmaya devam edeceğim.”¹⁰⁸

Siyonistlere arazi satışına dair bu olaylı yazıdan sonra, başka bir satış haberi aşağıdaki gibidir:

“Birkaç gün önce Siyonistlerin Kalandiya köyündeki arazileri, satın almayı tamamladığını öğrendik. Köyü ziyaret edenlerden ya da konumunu bilenlerden kim, birkaç gün içinde buranın Siyonist bir yere dönüşeceğini ve köy halkının, açlığı gidermeyecek birkaç dirhem karşılığında, hayvanların yaptığı işleri yapmaya ve Siyonistler tarafından başkalarının poşetlerini doldurmaya kiralandığını hayal edebilirdi. Biz, şimdi benzer şekilde şehir yakınındaki Beyt Hanina köyü arazilerinin, Siyonistler tarafından satın alınmak üzere olduğunu öğrendik.”¹⁰⁹

Köy arazilerinin ardı ardına satın alınması ve köy ahalisinin bunun sonucunda kötü duruma düşmesine değinen bu haberden sonra bir başka köy arazisinin satış olayı gazete sayfalarına taşınmıştır. Bu olay gazeteden tapu memuruna yöneltilmiş bir soru içinde zikredilmiştir. Ceride, vakıf arazisi olması ve satış komisyonu üyelerinden birinin itirazına rağmen Sur Bahir köyüne ait 10.000 dönümlük bir arazinin, Siyonist Yahudilere satışının nasıl gerçekleştiğini sorgulamaktadır.¹¹⁰

Gazetede geçen satış vakaları bize, arazilerin o dönem içinde Yahudilere satışının yasak olmasına rağmen Yahudilerin nasıl farklı yollarla arazilere sahip olduğu hakkında bilgiler vermektedir. Bu vakalar, Siyonistlerin arazi satın almakta kullandıkları hile ve yöntemler hakkında fikir sunmaktadır. Bununla ilgili olarak

¹⁰⁸ “Rad Ala Cevabi Sahbi’l-İmza (İmza Sahibinin Yazısına Cevap)”, **el-Münadi**, nr 45, 30 Aralık 1912, s. 2-3.

¹⁰⁹ “El-Faretü’l-Beriyye ve’l-Beytiyye-el-Vataniyyin ve’l-Sahuyuniyye (Evcil Fare ile Vahşi Fare - Milliyetçiler ve Siyonistler)”, **el-Münadi**, nr 33, 24 Eylül 1912, s. 1.

¹¹⁰ “İle Memuri’t-Tabu (Tapu Memuruna)”, **el-Münadi**, nr 46, 7 Ocak 1913, s. 4.

gazete Siyonistlerin halkın ekonomik durumundan yararlanarak arazilerine sahip olmaya çalıştıklarını söylemektedir.

“Herhangi bir sokak ve köşede yürüdüğümüzde ya da kahvehaneye göz attığımızda, dedelerinden ve babalarından kalma gayrimenkulleri ellerinden almak için köylülerin veya arazi sahiplerinin etrafını saran kötü simsarlarla ya da Siyonist simsarlarla karşılaşıyoruz. Kendileri, bölgedeki ekonomik krizden faydalanarak işlerini yürütüyorlar.”¹¹¹

2.2.2.2. Siyonistlere Arazi Satılmamasına Dair Uyarılar

Önceden de söz edildiği üzere Filistin halkı, arazi satışlarına büyük bir tepki göstererek zaman zaman buna karşı eylemlerde bulunmuştur. Münadi ise bu tepkileri sayfalarına yansıtmış ve tepkilerin bir parçası konumunda yer almayı başarmıştır. Bununla ilgili olarak gazetenin birçok köşesinde, yazılar bulunmaktadır.

Bu yazılardan birinde gazete; köylüleri ve Arap halkını paraya kanıp arazilerini satmamaları konusunda uyarmakta olup bu paranın kaybedilenler karşısında hiçbir değere sahip olmadığını izaha çalışmaktadır.¹¹² Bundan başka, “Daimi Nasihat” başlığı altında gazetenin birçok farklı nüshasında tekrarlanan uyarı yazısı bulunmaktadır. Yazı, şu şekildedir:

“Emlak Sahipleri ve Milliyetçilere,

Bu livada bir nasihatçinin toprak sahiplerine ve milliyetçilere sunabileceği en iyi nasihat, Siyonistlere toprak satmanın sonuçlarını göstermek olup geçmişte toprak satanların, harcayacak paraları ya da barınacak mülkleri kalmayan hâllerini beyan etmektir. Aynı şekilde, arazileri satın alarak milliyetçileri vatanlarından kovmak ve memleketlerine sahip olup

¹¹¹ “Semasiyetü'l-Sahayine (Siyonist Simsarlar)”, **el-Münadi**, nr 40, 22 Kasım 1912, s. 4.

¹¹² “El-Faretü'l-Beriyye ve'l-Beytiyye-el-Vataniyyin ve'l-Sahuyuniyye (Evcil Fare ile Vahşi Fare - Milliyetçiler ve Siyonistler)”, **el-Münadi**, nr 33, 24 Eylül 1912, s. 2.

Dünya'daki 'pis Yahudileri' onların yerine yerleştirmek olan Siyonist hedeflerini daha anlaşılır kılmaktır. Gafil olana tembih olsun ve simsarlar ile hainler Allah'tan korksunlar. Bilenleriniz bilmeyenleri uyarıp durumu bildirsin, iyilik yapanları Allah ödölsüz bırakmaz.”¹¹³

Siyonistlerin emellerine karşı halkı uyarmayı hedefleyen bu yazılar, Filistin kamuoyunun bu konuyla ne kadar ilgili olduğunu ortaya koymaktadır.

2.3. Kudüs Mutasarrıfları

İdareci kelimesiyle eş anlama sahibi olan mutasarrıf, Osmanlı Devleti'nin başlarında, çoğunlukla sancak veya livanın idarecisi olarak tanımlanmaktaydı. Bu vasıf 1864 Vilayet Nizamnamesiyle birlikte resmiyet kazandı ve sancağın idaresi mutasarrıflara verildi. Mutasarrıfların idaresi altında olan sancaklar, Osmanlı idari sistemine göre başlarda eyaletlere daha sonra yerine geçen vilayetlere bağlıydılar. Ancak Tanzimat'tan sonra bu duruma istisnai olarak mutasarrıfların altında olan bazı sancaklar direkt olarak merkeze bağlandı.¹¹⁴ Bu sancaklardan biri de 1871'de İstanbul'a bağlanan Kudüs Sancağıydı (Mutasarrıflığı).¹¹⁵

Filistin'in idari merkezi olarak görölen Kudüs Mutasarrıflığına, II. Meşrutiyet'ten itibaren yaklaşık dokuz farklı mutasarrıf atandı (1908-1914). Bu kişilerin yönetim süresi, farklı nedenlerden dolayı çok uzun sürmedi.¹¹⁶ Elde edilen gazete sayılarında, sırasıyla 1910-1911 arası Kudüs Mutasarrıflığı yapan Azmi Bey, 1911-1912 arası Kudüs Mutasarrıflığı yapan Cevdet Bey¹¹⁷, 1912 yılında Kudüs Mutasarrıflığı yapan Muhdi Bey ve 1912-1913 arası Kudüs Mutasarrıflığı görevinde bulunan Tahir Hayreddin Bey'den bahsedilmektedir.¹¹⁸

¹¹³ “Nasiha Daime (Daimi Nasihat)”, **el-Münadi**, nr 42, 10 Aralık 1912, s. 4.

¹¹⁴ Ali Fuat Örüñç, “Mutasarrıf”, **DİA**, C.31, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020, s. 377-379.

¹¹⁵ Yasemin Avcı, **Değişim Sürecinde Bir Osmanlı Kenti: Kudüs (1890-1914)**, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004, s.104.

¹¹⁶ Mohanad Alamleh, “Osmanlı İdaresinde Kudüs Mutasarrıflığı 1874-1914”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, 2019, s. 46.

¹¹⁷ Cevdet Bey'in azlinden sonra Askeri Kumandanı olan Abdülhamit Paşa'nın bir süreliğine Mutasarrıf vekilliği yaptığında söz edilmiştir.

¹¹⁸. “Sancak-ı Kudüs”, (Çevrimiçi) https://www.wikipedia.tr-tr.nina.az/Kud%C3%BCs_Sanca%C4%9F%C4%B1.html, 17.10.2022.

2.3.1. Siyonistlerin Arazi Satın Almalarıyla İlgili Kudüs Mutasarrıflarının Politikaları

O dönem görev yapan Kudüs mutasarrıflarının, Siyonistlerin toprak satın alma üzerindeki politikaları Filistin gazetelerinin ele aldığı önemli konulardan biri oldu. El-Münadi Gazetesi'nde ise Kudüs mutasarrıflarının Siyonistlere arazi satımı üzerindeki politikaları hakkında birçok yazı bulunmaktadır.

Azmi Bey¹¹⁹ ile ilgili ulaşılan yazılarda, onun genel olarak Siyonistlerin arazi satın alma taleplerini reddettiği belirtilerek mutasarrıflık günlerinde Siyonistlerin “arazilerden bir kıl bile sahip olamadıkları” yazmaktadır. Onun zamanında Siyonistlerin Bi'rüseb'i kazasında bulunan el-Cemame adında bir bölgeden yedi bin dönümlük bir araziye sahip olmaya çalıştıkları ancak kendisinin buna mâni olduğu söylenir. Yine kendisinin, Siyonistlerin Yafa kazasına bağlı vakfedilmiş bir araziye Ebi-Keşik Arapları adında bir araziye dâhil edilmesi çabalarına karşı çıktığı ifade edilir.

Azmi Bey'in çoğunlukla Siyonist taleplerine karşı çıktığını gösteren bu kısımdan sonra söz ondan sonra göreve gelen Cevdet Bey'e gelir. Cevdet Bey'in delil ile ispatlanacak şekilde Siyonist emellerini gerçekleştiren kişi ve Siyonistlerin vekili Ayıntebi'nin hizmetçisi olduğu söylenmektedir. Yine kendisinin, Siyonistlerin vekili olan Ayıntebi tarafından istenildiği gibi yönetilen bir kişi olduğu ve bunların hepsinin resmî yazışmalarda kayıtlı olduğu ifade edilmektedir. Yine resmî yazışmalarda, yukarıda zikri geçen Bi'rüseb'i arazisinin satış emrini, Cevdet Bey'in verdiği ve yukarıda sözü geçen vakfedilmiş arazinin bir kısmını, Ebi Keşik arazisine dâhil etmeyi yine onun kolaylaştırdığı görülmektedir.¹²⁰

¹¹⁹ O dönemde görev yapan diğer mutasarrıflar gibi görevi kısa süren Azmi Bey'in mutasarrıflıktan önce Üsküdar Mutasarrıflığı, Beyoğlu Polis Müdürü ve Zaptiye Nezâreti Muavini gibi görevler üstlendiği bilinmektedir. Kendisinin görevden uzaklaştırılması ise 1911 yılında meydana gelen Kudüs Harem-i Şerif ile alakalıdır. Azmi Bey ile ilgili diğer bir önemli husus, görevden sonra özel olarak Kudüs şehri, genel olarak ise mutasarrıflık hakkında yayımlattığı rapordur. Raporda Kudüs şehrinin ve mutasarrıflığın o dönemki sorunları ele alınmıştır. Azmi Bey ve onun yazdığı rapor hakkında bkz. Yasemin Avcı – Ömür Yazıcı Özdemir, **Dr. Kemal Daşcıoğlu'na Vefa Kitabı**, Ankara, Pegem Akademi, 2020, s. 344 – 359.

¹²⁰ “A'malü Cevdet Bey (Cevdet Bey'in Yaptıkları)”, **el-Münadi**, nr 10, 10 Nisan 1912, s. 1-2.

Gazete, görevden ayrılan Cevdet Bey'in Siyonizm'e yakınlığından söz etmeye devam ederek onunla ilgili şu cümleleri kurar:

“Kendisi, Siyonizm'in en büyük taraftarlarından, koruyucularından ve projelerini destekleyenlerden biridir. Yine o önceden de belirttiğimiz gibi Siyonistlerin ahaliden önemli arazileri satın almalarını kolaylaştırmıştır. Aynı şekilde kendisi birçok Siyonist projeye ve taraftarlarına yardım etme hususunda, kampanya yürütmüştür.”¹²¹

Muhdi Bey'in Siyonistlerle ilgili politikalarına gelince el-Münadi, Siyonizm konusunda Muhdi Bey'den başta umutlu olduğunu ancak onun koloni¹²² liderleriyle beraber Siyonist kolonilerde dolaşmaya niyetli olduğu haberini duyduktan sonra bu umudunu kaybettiğini söyler.¹²³ El-Münadi, Kudüs Mutasarrıfı Muhdi Bey'in Siyonist kolonilerin birinde, çoğu yakın bölgelerden olmak üzere Siyonist kolonilerin temsilcileri önünde yaptığı konuşmayı aktarır. Aktarılan konuşmanın bir kısmı şu şekildedir:

¹²¹ “Seyyi’etü-l’Mutasarrıfı’r-Rahi ve Amalüna fi’l-Mutasarrıfı’l-Kadim (Eski Mutasarrıfın Kötü Yanları ve Yeni Mutasarrıfa Dair Umutlar)”, **el-Münadi**, nr 23, 9 Temmuz 1912, s. 1.

¹²² Filistin’de Siyonist kolonilerinin ve küçük çaplı siyonist yerleşim yerlerinin kuruluşu, Yahudilerin 19. yüzyılın sonlarına doğru Filistin’e planlı ve düzenli halde göç etmelerine paralel olarak başlamış ve Musevi göç dalgalarına bağlı olarak da sayısal anlamda artış göstermiştir. İlk kurulan koloni unvanına sahip olan Mikva İsrail (1870) Yafa civarında inşa edilmiştir. Mikva İsrail’den sonra Zihron Ya’akov (1882), Rişon Le Siyon (1882) ve Tel Aviv (1907) gibi daha düzenli ve büyük sayılabilecek koloniler kurulmuştur. Yerli Yahudilerin Filistin’de klasik yaşam yerleri olan Safad, Celil, Kudüs ve el-Halil gibi bölgelerin yanında Yafa ve Hayfa civarlarında inşa edilen kolonilerin sayısı 1908’e kadar 26’yı bulmuştu. Kurulan koloniler, Alliance Israelite Universelle, Siyonu Sevenler Derneği ve Dünya Siyonizm Örgütü gibi kuruluşlar tarafından maddi ve manevi olarak destek görmüştür. Bu derneklerin yanında Baron Rothschild gibi zengin Yahudiler bu yerleşim yerlerinin fonlanmasında ve siyasi olarak desteklenmesinde çok etkili roller oynamıştır. Bu konu hakkında bkz. Nevilla J. Mandel, **The Arabs and Zionism**, London, University of California Press, 1976, b.a.; Derek J. Penslar, **Zionism and Technocracy**, Indiana, Indiana University Press, 1991; Adil Menna’a, **Tarihi Filistin fi Evahiri’l-Ahdi’l-Osmani**, 2. bs., Beyrut, Müessesetü’d-Dirasati’l-Filistiniyye, 2003, s 227 - 237; Ömer Tellioğlu, **a.g.e.**, s 160 – 181.

¹²³ Arnavut asıllı olup güçlü bir İttihat ve Terakki taraftarı sayılan Muhdi Bey’in Remle Kaymakamlığı yakınlarında Siyonist yerleşim merkezinde verdiği demeç, el-Münadi dâhil Filistin Arap basınının tepkisine ve ağır eleştirilerine neden olmuştur. Mim Kemal Öke, **Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)**, 7. bs., İstanbul, Timaş Yayınları, 2018, s. 210; Nevilla J. Mandel, **a.g.e.**, s. 134.

“Hükümetin Siyonistlere karşı olduğu hakkında bazı duyumlar duydunuz. Ben, size bu duyumların doğru olmadığını temin ederim çünkü biz Türkler, Yahudilerin bu bölgeye karşı niyetlerini en iyi bilen insanlarız. Bu niyetler, Siyasi değil; dinîdir. Bunun nedeni ise bu toprakların onlar için kutsal olup gözlerinde çok değerli olmasıdır. Aynı şekilde bu topraklar, babalarının ve dedelerinin topraklarıdır. Hükümet, her an ve zamanda Yahudi halkıyla yakınlaşmak için çaba sarf etmekten çekinmemiş ve zulme maruz kaldıkları zaman onları ağırlamaktan vazgeçmemiştir.”¹²⁴

Görüldüğü üzere Muhdi Bey, devletin Siyonizm’e karşı olmadığını beyan etmiş ve onlara yaklaştırmaya çalışmıştır. Münadi’nin; Muhdi Bey’in gezisi ile ilgili bu yazısına karşı, geziden Kudüs’e dönen Mutasarrıf, gazete sahibi Said Carullah’a karşı bir hamle başlatır. Ona hem devlet memurluğu yapmaya hem de gazete yayımlatmaya hakkının olmadığını söyler. Ardından devlet binasında Said Carullah ile karşılaşan Mutasarrıf, onu şiddetli bir şekilde azarlar ve hapisle tehdit eder. Said Carullah ise cevap olarak Mutasarrıf’a dava açtığını belirterek şu cümleleri kurar:

“Bizi aşağılamasından dolayı sayın mutasarrıfa dava açmış bulunmaktayız. Kanun ve adaletin en iyi hükmü vereceğine şüphe yoktur.”¹²⁵

Muhdi Bey’in Siyonizm ile ilişkisi hakkında bir başka haberde, mutasarrıfın sahile yakın araziler ile ilgili yayımlattığı ferman ve bunun Siyonistlerle ilgisinden söz edilir. Haber, şu şekildedir:

¹²⁴ Herot Gazetesi,: Akt. Tahavvülü’l-Mutasarrıf ve Hitabuhü Lilmüsta’amirin (Mutasarrıfın Değişimi ve İşgalcilere Hitabı)”, **el-Münadi**, nr 28, 13 Temmuz 1912, s. 3.

¹²⁵ “Nahnü ve’l-Mutasarrıfi ve Ezrabuh (Biz ve Mutasarrıf ile Taraftarları)”, **el-Münadi**, nr 28, 13 Ağustos 1912, s. 3-4.

“Filastin Gazetesi, sahile yakın köylerde da daha doğrusu İsraili yerleşim yerlerinde okalıptus ağaçlarının ekilmesine dair mutasarrıflık fermanını yayımladı.”

Gazete, ferdandan söz ettikten sonra Uyun adlı Siyonist yerleşim yeri sakinlerinin, kendi tarım arazilerine kumun ulaşmasını engellemek için batı taraflarında kalan kum arazilerine okalıptüs ağaçlarının dikilmesini birçok kez önerdikleri bilgisini verir. Kendilerinin bu zikredilen arazileri, altı bin lira karşılığında hükümetten satın almayı arz ettikleri ancak eski Kudüs Mutasarrıfı Kazım Bey’in çabaları sayesinde bunu başaramadıkları söylenir. Devamında, Uyun Siyonist yerleşim yeri sakinlerinin on beş yıllık çabayla başaramadıklarının bu ferman ile bir hafta içinde başarıldığı ifade edilir. El-Münadi, bu olaydan dolayı Muhdi Bey’e olan tepkisini şu sözlerle dile getirir: “burada garipsenecek bir şey yok çünkü Siyonistlerin uygulamaya başlamasından itibaren gerçekleştirmek için çaba gösterdikleri hedefler, eğer Allah onun Mutasarrıflığı yönetmesine uzun süre izin verirse Sayın Muhdi Bey sayesinde birkaç ay içinde gerçekleşecektir.”¹²⁶

Gazete’nin Siyonizm konusunda Muhdi Bey tarafından uğradığı hayal kırıklığı, bir başka yazıda da ifade edilir. Yazıda, onun umutla beklenmesine rağmen göreve gelmesiyle bütün umutları yok ettiği bilgisine yer verildikten sonra ondan önce parça parça satılan memleketin ondan sonra tek parça olarak satılması ağır bir dille eleştirilir. Yabancıların ayak basmadığı köyün, onun göreve gelmesiyle beraber tamamen Siyonistleştiği ifade edilir.¹²⁷

Kudüs mutasarrıflarının Siyonistlere arazi satımı üzerine politikaları hakkında, şu yazı dikkat çekmektedir:

“Bu hafta, hükümet dairelerinin birinde bulunurken yanımızda bulunan köylülerden birinin başkasıyla olan konuşmasına şahit olduk. Konuşmada,

¹²⁶ “İhya’ü’l-Arazi’r-Remliyye (Kumluk Arazilerinin İhya Edilmesi)”, **el-Münadi**, nr 29, 20 Ağustos 1912, s. 3.

¹²⁷ “El-Faretü’l-Beriyye ve’l-Beytiyye-el-Vataniyyin ve’l-Sahuyuniyye (Evcil Fare ile Vahşi Fare - Milliyetçiler ve Siyonistler)”, **el-Münadi**, nr 33, 24 Ağustos 1912, s. 1.

sayın mutasarrıfın onlara, arazilerini Hristiyanlara değil de Yahudilere satmalarını tavsiye ettiği cümleleri duyduk. Biz oradakilere bu sözlere uyulmamasına dair tembihle bulunduk. Bizi hükümetin yaptıklarına karşı ses çıkarmamakla suçlayan sahtekâr ve iftiracılar insaf etsin!”¹²⁸

Mutasarrıfın halka, Hristiyanlar yerine Yahudilere arazilerini satmaları tavsiyesini içeren bu yazıda, mutasarrıfın adı verilme de gazete geneline bakıldığında, burada kastedilenin Muhdi Bey olduğu anlaşılır.

Muhdi Bey ile ilgili ele alınan haber ve makalelerin ardından, gazetede ondan sonra göreve atanan Tahir Hayrettin Bey’e değinildiği görülür. Bu bağlamda, başta onun mutasarrıflık öncesi hayatından bahsedilerek kendisinin gazetecilik ile uğraştığı ve en büyük özelliklerinden birinin Siyonizm’e karşı oluşu olduğu ifade edilmektedir. Bu çıkarım ise önceden editörlüğünü yaptığı gazetelerin hepsinin Siyonizm’e karşı duruş sergilemesine bağlanmaktadır. Mutasarrıflık öncesi hayatından bahsettikten sonra el-Münadi, ondan Siyonistlere karşı durmasını ve “Kapısından Siyonist simsarlarını ve başkanlarını kovmasını” talep etmektedir.¹²⁹

Azmi Bey ile başlayıp Tahir Hayrettin Bey ile son bulan bu kısım, bir yandan özel olarak mutasarrıfların genel olarak Osmanlı Devleti’nin Siyonistlere arazi satışı hususundaki politikaları ile ilgili örnekler sunmakta; diğer yandan Münadi aracılığıyla Filistin kamuoyunun bu konu hakkındaki tepkisini göstermektedir.

2.3.2. Kudüs Mutasarrıflarının İdaresi

Önceki kısımda, Kudüs mutasarrıflarının Siyonizm hakkındaki politikaları ele alınmıştı. Bu başlıkta ise Kudüs mutasarrıflarının idaresi ve yönetimi, el-Münadi rehberliğinde incelenecektir.

Mutasarrıfların tek tek ele alınmasından önce, onlar hakkında yazılmış genel bir yazı gözden kaçmamalıdır. Yazıda gazete; yönetici ve idarecilere eleştiri yönelterek kendilerinin bu yüksek mevkilere geldiklerinde bütün güce sahip olduklarını

¹²⁸ “İsma’u ve’Safu ve’I’zuru (Duyun, Teesüf Edin ve Korkun)”, **el-Münadi**, nr 35, 8 Ekim 1912, s. 2-3.

¹²⁹ “El-Mutasarri’r-Rahil ve’l-kadim (Mutasarrıf-Gelen ve Giden)”, **el-Münadi**, nr 44, 24 Aralık 1912, s. 1.

sandıklarını ve kanunları önemsemediklerini söylemektedir. Devamında ise el-Münadi, bununla bağlantılı bir olaydan söz etmiştir. Buna göre, önceki sayılarında mutasarrıfın belediye çavuşlarından iki çavuşu kendi özel işlerinde kullandığı hakkında yazılan yazıdan dolayı, polis daire başkanlarından biri gazeteyi tehdit etmiştir.¹³⁰

Yolsuzluk ithamları içeren bu yazıda, mutasarrıfın adı geçmese de gazetenin diğer sayılarına bakıldığında burada kastedilenin Cevdet Bey olduğu anlaşılabilir.

Konuyla ilgili bir başka haber ise Ser Mühendis Tevfik Bey ile Mühendis Ragıp en-Neşâşibi Bey'in Mutasarrıfa dava açmasına karşılık olarak Mutasarrıfın da onlara dava açmasıdır. Haberin ayrıntılarında, adliyenin resmi kurumlardan ilgili evrakları istemesi ve duruşma için bir günün belirlenmesi gibi konulardan söz edilmiştir.¹³¹

Bu haberlerden sonra, başkentteki yüksek makamlarında gözünden kaçmayan Müslümanların vakıflarını işgalcilere satması ve adaletli davranmaması gibi işlerinden dolayı Cevdet Bey'in görevinden azledilmesi haberi mevcuttur.¹³²

Kudüs Mutasarrıfı Cevdet Bey'in azledilmesinden sonra gazetenin ona karşı takibi durmamış ve gelecek sayılarda da ondan bahsedilerek kötü yanları hakkında bilgi verilmeye devam edilmiştir.

Bu hususta el-Münadi; Cevdet Bey'in yalan, iftira ve namusa tecavüzden sakınmadığından bahsederek onun mutasarrıflık görevine gelmiş olmasını garipsediğinden söz eder. Bunu takiben hakkında yaptığı yorumlardan dolayı el-Münadi'yi mahkemeye sevk edebileceğinden bahseder. Kendisinin böyle bir şeye kalkışması durumunda, Gazhane-i Yafa Askeriye Kumandanı Ali Rıza Bey, istibdat ve kahr ile azlettiği Yafa Belediye Başkanı ve Kudüs Nafia Dairesi haklarında çıkardığı iftira dolu belgelerinin suretini mahkemeye gelirken yanında getirmesini ister.¹³³ Sonrasında Cevdet Bey'in Yafa Askeriye Kumandanı Ali Rıza Bey, Yafa

¹³⁰ "Cehlühüm bi'l-Kanun (Kanunlar Hakkında Cahil Olmaları)", **el-Münadi**, nr 5, 5 Mart 1912, s. 2.

¹³¹ "Da'va ala'l-Mutasarrıf (Mutasarrıfa Açılan Dava)", **el-Münadi**, nr 8, 26 Mart 1912, s. 2.

¹³² "Azli'l-Mutasarrıf (Mutasarrıfın Azli)", **el-Münadi**, nr 9, 2 Nisan 1912, s. 4.

¹³³ "A'malü Cevdet Bey (Cevdet Bey'in Yaptıkları)", **el-Münadi**, nr 10, 10 Nisan 1912, s. 2.

Belediye Başkanı ve Kudüs Nafia İdaresi Başkanına karşı haksız olarak yaptığı işlemlerden söz edilmiştir.

O dönem, Yafa Belediye Başkanı olan Ömer el-Bitar Efendi'nin, eski Kudüs Mutasarrıfı Cevdet Bey tarafından görevden alınması ile ilgili detaylı bir yazı bulunur:

“Yafa Belediye Başkanı

Eski Kudüs Mutasarrıfı Cevdet Bey, Sayın Yafa Belediye Başkanı Ömer el-Bitar Efendi'yi herhangi mantıklı ya da hukuki bir gerekçe göstermeden görevinden azletmiştir. Bu fazıl kişi, onun Mutasarrıflığı yönettiği süre boyunca belediye başkanlığından uzak kalmıştır. Ta ki Allah'ı Teâlâ bu memlekete lütufta bulunup mutasarrıflıktan azledilmesine kadar. Bu süreçte hükümet, Mutasarrıflık yönetimini Askeri Kumandanı Büyük Abdülhamit Paşa'ya teslim etti. Kendisi askeri nezahet ile Ömer el-Bitar Efendi'nin davasına baktı ve davayı hikmeti ve dirayetiyle inceledi. Ömer Efendi'ye yapılan zulüm zahir oldu ve onun memurluğa dönmesini emretti. Biz, Sayın Kumandana teşekkür edip düşmanlarına rağmen suçsuzluğu zahir olan Ömer el-Bitar Efendi'yi tebrik ediyoruz.”¹³⁴

Bir başka yazıda ise Cevdet Bey'in düzgün bir Meşrutiyet yöneticisi olmamasının memlekete çok kötü bir şekilde etki ettiği belirtilir. Daha sonra kendisinin iktidar partisinin karşıtı olduğundan, partinin emirlerini sadece makamından olmaktan çekindiği ve adalet ile kanundan korktuğu için yerine getirdiğinden ve hükümete karşı durmaya dair her fırsatı değerlendirdiğinden söz edilir. Yine kendisinin halkı kızdıracak şekilde bazı kişilerden yana olmasından ve adaletsizliğinden söz edilir. Gösterişi sevmesi nedeniyle Meşrutiyet'in yasaklamasına rağmen kendisinin herhangi bir yolda yürürken yanına onlarca memuru, çavuşu ve polisi aldığı belirtilir. Aynı şekilde kendisinin Rum milletine hizmet ettiği, başkente

¹³⁴ “Rais Belediyeti Yefa (Yafa Belediye Başkanı)”, **el-Münadi**, nr 11, 16 Nisan 1912, s. 3.

gönderdiği raporlar ve notlar ile Arap halkının kalkınmasına engel olduğu ve böylece Ortodoks medeniyetini kalkındırdığı bildirilir.

Cevdet Bey'in aslında İttihat ve Terakki karşıtı olduğu ve Araplara karşı sevgi beslemediğini belirten gazete kendisinin yönetimi boyunca livadaki ahalinin adliye ve kanun işlerinin intizam ile yürümesi dışında İstibdat ile Meşrutiyet arasında büyük bir fark görülmediğini söylemektedir.¹³⁵

El-Münadi'nin, Cevdet Bey hakkında çizdiği karamsar tablodan sonra söz, Muhdi Bey'e gelir. Gazete, tayin edilen ve birkaç gün sonra görev yerine varacak olan Muhdi Bey'in, Samsun vilayetinin Canik bölgesine Mutasarrıf olması haricinde hakkında pek çok şey bilinmediğini bildirir. Daha sonra ise İstanbul Hükümeti'nin bu livayı ıslah etme yolunda ondan güzel şeyler beklediği ve onu bu göreve seçmelerindeki nedenin bu livanın dört aydan beri mutasarrıfsız kalması olduğu bilgisini verir. Muhdi Bey'den, doğru ile yanlış ayırt edemeyecek konuma gelen ülkenin ıslahatı özlemiş olmasından dolayı kötü anılacak bir şey yapmamasını ve "Liva tarihinde sayfasını karartmamasını" talep eder.¹³⁶

Halkın Mudi Bey'den beklentilerini belirten bu makaleden sonra, onun Filistin'e Yafa Limanı'ndan giriş yaptığından; önde gelenler tarafından karşılandığından ve onlarla birlikte trenle Kudüs'e hareket ettiğinden söz edilir.¹³⁷

Muhdi Bey başa geçtikten sonra halka hitap etmiştir, bu hitap ise Münadi tarafından şu şekilde aktarılır:

"Mazlum ya da fakir olup kiminizin hayvan veya tarım için tohumlara ihtiyacı varsa ve yine hükümet dairelerinde görülmemiş hakkı ya da işi varsa, o zaman kendisi bana direk gelsin ona hakkını vereyim ve kanuna uygun şekilde işini kolaylaştırıp ondan kendimi soğutmayayım. Ben sizin rahatınız için bütün çabamı gösterip meseleleriniz ve yazılarınızla ilgileneceğim."

¹³⁵ "Seyyi'etül'l-Mutasarrıfı'l-Rahil ve Amalüne fi'l-Mutasarrıfı'l-Kadim (Ayrılan Mutasarrıfın Kötü Yanları ve Gelecek Mutasarrıf Hakkında Umutlarımız)", **el-Münadi**, nr 23, 9 Temmuz 1912, s. 1.

¹³⁶ "Seyyi'etül'l-Mutasarrıfı'l-Rahil ve Amalüne fi'l-Mutasarrıfı'l-Kadim (Ayrılan Mutasarrıfın Kötü Yanları ve Gelecek Mutasarrıf Hakkında Umutlarımız)", **el-Münadi**, nr 23, 9 Temmuz 1912 s. 1-2.

¹³⁷ "Kudumu'l-Mutasarrıf (Mutasarrıfın Ulaşması)", **el-Münadi**, nr 25, 23 Temmuz 1912, s. 4.

El-Münadi, Muhdi Bey'in halka verdiği sözü yorumlamıştır. İlk olarak Mutasarrıf'a selamını ve teşekkürlerini ilettiği yazısında, içindekilerini saklayarak ne onu ne kendisini ne de ahaliyi kandırmak istediğini belirtip bütün mutasarrıfların ilk başta onun sarf ettiği sözleri söylediklerini ancak iş uygulamaya gelince bu vaatlerden herhangi bir şey görmediklerini söyler. Buna ek olarak el-Münadi, mutasarrıfların vaat edip yerine getirmedikleri işlerle ilgili şu yorumlarda bulunur: Kendilerinin dış faktörlere maruz kalmış ya da başka bir şeyle karşılaşmış olma ihtimalinden dolayı böyle davranıyor olabileceklerini söyleyip onları yargılama hakkının olmadığını ifade eder. Yazının sonunda, Mutasarrıf için dua edip maharetli olmasını ve dış faktörlerin ona etki etmemesini temenni eder. Adı gibi “el-Muhdi” olup bu zavallı livayı ıslah etmesini umar.¹³⁸

Muhdi Bey hakkında olumlu bakış açısı taşıyan bu yazıların daha sonra haberlerle tam olarak karşılık bulmadığı görülür. Mutasarrıflığın güvenliğinin sağlanmasıyla ilgili bir yazıda, Mutasarrıf'ın Kudüs'e vardığında, güvenliği sağlama ve hırsızlar ile serserilerin arkasını kesmekten söz edip durduğundan ancak bu sözlerin söz olarak kaldığından bahsedilir. Devamında ise hırsızların cuma gecesi İngiliz göz doktorunun evine girmesinden sonra kendisinin bu durumla ilgilenip bir polis ekibini oraya yerleştirmesiyle durumun değiştiği bildirilir.¹³⁹

Muhdi Bey ile ilgili başka bir yazıda ise bir tayin olayından bahsedilir. Buna göre hapisanede bir kişilik gardiyan görevlisi pozisyonu açılmış ve üç kişi, mutasarrıfa birer saat arayla başvuruda bulunmuşlardır. Mutasarrıf ise sadece bir kişinin istendiğini bilmeyerek üç kişiyi de göreve tayin etmiştir.¹⁴⁰ Bu haber Muhdi Bey'in ihmeline ve dikkatsizliğine işaret etmektedir.

Onun hakkında bir diğer olumsuz yazı, Gazze'de bulunan Raşid Abu Hadra adında bir şahsın gazete idaresine gönderdiği bir telgraf aracılığıyla sunulur. Gazetede

¹³⁸ “Kitabün Meftüh ila Hazreti'l-Mehdi'l-Muazzam (Sayın Yüce Muhdi'ye Açık Bir Yazı)”, **el-Münadi**, nr 28, 13 Ağustos 1912, s. 2.

¹³⁹ “el-Emin ve'l-Mutasarrıf (Mutasarrıf ve Güvenlik)”, **el-Münadi**, nr 28, 13 Ağustos 1912, s. 4.

¹⁴⁰ “el-Mutasarrıf ve İctihaduhü (Mutasarrıf ve İctihadı)”, **el-Münadi**, nr 29, 20 Ağustos 1912, s. 2.

yayımlanan bu telgrafta Raşid Abu Hadra, Mutasarrıf'ın Gazze Bidayet Mahkemesi üyelerinin üyeliklerini seçim ya da kanun olmadan yenilediğinden bahseder ve halkın hakkına geçildiğini belirtir. Telgrafın sonunda ise şikâyetçi şahıs, bununla alay ederek şu sözleri kullanır: “Kanun ve anayasa üstünde olan Mutasarrıf çok yaşa, âmin.”¹⁴¹

Muhdi Bey ile ilgili bu olumsuz haberlerden sonra gazete, hem ondan hem de ondan önce göreve gelen mutasarrıflardan şöyle bahsetmiştir:

“Meşrutiyet Döneminde bu livayı yönetenlerden, İngilizlere Harem-i Şerif mallarını satan ve oranın hürmetine tecavüz eden Azmi Bey vardı. Ondan sonra birçok sayımızda ya da Giden mutasarrıfın kötü yanları başlıklı makalemizde, yaptıklarından bahsettiğimiz Cevdet Bey geldi. Ondan sonra ise şimdiki mutasarrıfımız Muhdi Bey gelmişti ki biri onun bu livayı ıslah edecek Mehdi el-Muntazar olduğunu söyledi. Ancak ona umut bağlayan her kişinin umudu söndü.”

Alıntıda görüldüğü gibi gazete, Kudüs mutasarrıflarının idaresine çok olumlu gözle bakmamış ve onları başarısız olarak yorumlamıştır.¹⁴²

“Sayın Mutasarrıf'a bir tembihtir “ başlıklı Muhdi Bey ile ilgili gazetede yayımlanan notun içeriğinde, Mutasarrıf'a onu bu göreve getiren ümmetin duygularına ve farzlarına riayet etmesi tembih edilip Meşrutiyet bayramında yaptığı gibi kendisini ziyarete gelen kişilere Hükümet Konağı'nda içki sunmaması gerektiği belirtilmektedir. Bunun sebebi ise Kanuni Esasi de geçtiği gibi Hükümet dininin İslam olması ve bir Hilafet hükümetine sahip olunmasıdır.¹⁴³

Buradaki uyarı niteliğindeki yazı, bir yandan el-Münadi'nin İslami hassasiyetini göstermekte diğer yandan da Muhdi Bey'in davranışları ve faaliyetleri ile ilgili bilgi sunmaktadır.

¹⁴¹ “Telgraf Hususi (Hususi Telegraf)”, **el-Münadi**, nr 30, 27 Ağustos 1912, s. 2.

¹⁴² “Hazzü'l-Kudüsi min Hükkamihe (Kudüs'ün Şansı (Yöneticelerinden))”, **el-Münadi**, nr 32, 11 Eylül 1912, s. 1.

¹⁴³ **el-Münadi**, nr 32, 11 Eylül 1912, s. 1.

Muhdi Bey ile ilgili son yazı ise onun görevinden uzaklaştırılıp yerine Tahir Hayrettin Bey'in tayin edilmesiyle ilgilidir. El-Münadi, Muhdi Bey'in görevinden azledilme haberini sert ettikten sonra Mutasarrıf'ın zulmünden kurtuldukları için Allah'a şükürlerini iletir ve halkı kutlar. Daha sonra yerine geçecek olan Tahir Hayrettin Bey'i övüp onun büyük bir "aslan" olduğunu ve ıslahatçı Arap Nazır Hayrettin Barbaros Paşa'nın oğlu olduğunu belirtir.¹⁴⁴

Tahir Hayrettin Bey ile ilgili gazete, kendisinin başkent ahalisinin ileri fikirli bir ferdi olduğunu; Hürriyet ve İtilaf Fırkası tarafından başkentten mebus adayı olarak seçildiğini; iyi bir yazar ve kalem sahibi olup Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın birçok gazetesinde editörlük yaptığını ve bir Arap olduğunu -ki bu millî hissin onu milletini savunmaya ve ıslahat temennilerini gerçekleştirmeye iteceğinden kuşku yoktur- söylemektedir. Yazının devamında ise beklentileri karşılaması ve halkı hayal kırıklığına uğratmaması istenmektedir.¹⁴⁵

Muhdi gibi Tahir Hayrettin Bey için de beklentiler ve umutlar yüksektir. Gazete, Muhdi Bey için olduğu gibi Tahir Bey için de birtakım nasihatlerde bulunmuş ve önceki yöneticilerin düştüğü hatalara düşmemesi hususunda onu özellikle uyarmıştır.

Mutasarrıfa bazı tembihlerde bulunan el-Münadi, eski yöneticilerin ihmali ve cehaleti ile birlikte Başkent Hükümeti'nin ilgisizliğinden dolayı mutasarrıflığın geldiği kötü duruma ve her yere yayılan ıslahat taleplerine dikkat çekmiştir. Bunlar karşısında Mutasarrıf'ın iki önemli işi olduğunu bildirmiştir. Bunlardan biri, Mutasarrıf'ın Mutasarrıflığın kıymetini takdir etmesi ve hak ettiği ilgiyi göstermesidir. İkincisi ise Mutasarrıf'ın ondan önceki mutasarrıfların ve hükümetin ahalide bıraktığı kötü hatıratı ve anıları silmesi; onların devri ile kendisinin devri arasında bir fark yaratması ve onlara bunu hissettirmesidir. Gazete, bu bahsi geçenlerin yapılması halinde memleketin idare edilmiş sayılacağını ancak memleketi idare etmekten daha önemli bir şeyin var olduğunu söyler. Bu şey ise "Sayın Mutasarrıf'ın Kendisini İdare Etmesidir."

¹⁴⁴ "Büşra lilvataniyyin Kaffe (Bütün Milliyetçilere Bir Müjde)", **el-Münadi**, nr 42, 10 Aralık 1912, s. 4.

¹⁴⁵ "el-Mutasarrıf'ı'l-Rahil ve'l-Kadim (Mutasarrıf (Ayrılan ve Gelecek Olan))", **el-Münadi**, nr 44, 24 Aralık 1912, s. 1.

Tahir Hayrettin Bey'e verilen bu nasihatlerin ardından makalenin sonlarına doğru el-Münadi, mutasarrıflar hakkında yorumda bulunarak onların hiçbirinden ne memleketi iyi bir şekilde yöneteni ne de doğru bir plan üzerinden gidene şahit olduklarını söyleyip sitemde bulunmuştur. Tam tersi, onların başkaları tarafından yönetilen kişiler olduklarını belirtip kendilerini yönetmekten bile aciz kalan insanlar olduklarını ifade etmiştir.¹⁴⁶ sonuç olarak gazete Kudüs Mutasarrıflarını başarısız ve niteliksiz inanlar olarak görmüştür.

2.4. Belediyeler

Osmanlı Devleti'nde modern anlamda belediyeçiliğin başlangıcı, Kırım Savaşı'nın etkisiyle kurulan İstanbul Şehremaneti (1854) ile olmuştur.¹⁴⁷ Filistin'de ise belediyeçiliğin öncülüğünü, Kudüs Belediyesi yapmıştır. Osmanlının en erken kurulan belediyelerinden biri olan Kudüs Belediyesi'nin kuruluş tarihi ile ilgili herhangi kesin bilgi olmasa da 1868'den itibaren çalışmalarına başladığı kayıtlara geçmiştir.¹⁴⁸ Kudüs'ten sonra Filistin'in birçok şehrinde, belediye oluşumları ortaya çıkmış; 1872 tarihinde kurulan Yafa Belediyesi buna bir örnek teşkil etmiştir.¹⁴⁹ Osmanlı Devleti'nde belediyeler, belediye reisi ve daire meclisleri olmak üzere iki ana organdan oluşurdu. Bu belediyeler yasalara göre imar işlerini düzenleme ve kontrol etme; bayındırlık hizmetlerini gerçekleştirme; aydınlatma, temizlik, belediye mallarını yönetme; emlak tahriri, nüfus sayımı, pazar ve alışverişi gibi kontrollerde bulunma gibi işlerden sorumluydu.¹⁵⁰

El-Münadi, başta Kudüs Belediyesi olmak üzere mutasarrıflık dâhilindeki belediyelerle ilgili haber ve gelişmelere sayfalarında yer vermiştir. Bu yazılar, genel olarak belediyenin görevleri ve çalışmaları; belediye organları ve çalışanları il yazılar ve belediye meclisi seçimleri hakkındadır.

¹⁴⁶ “İla'l-Mutasarrıf el-Kadim –İdaretü'n-Nefis ve İdaretü'l-Ümme (Gelecek Mutasarrıfa (Ümmeti ve Nefsi İdare Etmek))”, **el-Münadi**, nr 47, 14 Ocak 1913, s. 1.

¹⁴⁷ İlber Ortaylı, **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, Ankara: Cedit Neşriyat, 2007, s. 505.

¹⁴⁸ Kudüs Belediyesi'nin 1863'te kurulmasına dair ferman bulunmadığından dolayı, bu tarihte kurulması kanıtlanmamıştır. Kudüs Belediyesi'nin kuruluşu için bkz. Yasemin Avcı, **a.g.e.**, s. 137.

¹⁴⁹ Mehmet Seyitdanlıoğlu - Halil İncelik, **Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Ankara: Phoenix Yayınevi, Nisan 2006, s. 164.

¹⁵⁰ İlber Ortaylı, **a.g.e.**, Ankara: Cedit Neşriyat, 2007, s. 507.

İlk olarak; temizlik, denetim ve imar izni verme gibi bölümleri kapsayan belediye çalışmaları ve görevleriyle ilgili yazılar verilecektir.

İmar izni ile ilgili bir habere göre Belediye Meclis Yönetmeliği, yol için sekiz kol mesafe bırakılmadığı takdirde imar izni vermemesine rağmen İshak Karip adlı bir şahıs, sokağa yakın bir arazide bir bina inşa etmeye hazırlanmıştır. Bunun akabinde belediye meclisi üyelerinden ve mühendislerinden birer şahıs, orayı denetlemek için gönderilmiş ve orada kurallara uyulmadığı tespit edilmiştir. Bunun sonucunda, arazide inşaat yasaklanmıştır. Ancak Belediye Başkanı, buna rağmen belediye meclisine bildirmeksizin imar ruhsatını şahsa vermiştir. Bunu duyan belediye eski mühendisi ise tekrardan yolu ölçmüş ve raporunu Belediye Meclisi'ne sunmuştur.¹⁵¹

Yukardaki haber, belediye organları arasında oluşan anlaşmazlığa bir örnek teşkil ederken aynı zamanda muhtemel bir yolsuzluk olayını da içermektedir. Bu haber, aynı şekilde Filistin'deki imar çalışmaları hakkında bilgi vermektedir.

Belediyenin görevleri hakkında bir başka yazı ise Belediye Meclisi'nin görevlerini yerine getirmemesi ve belediye görevlilerinin görevini kötüye kullanımı ile alakalıdır. Buna göre gazete, Belediye Meclisi'ni görevlerini yerine getirmeleri hususunda uyarmış ancak bu durum, Belediye Meclisi'ne karşı kin taşımak ya da farklı hedeflere sahip olmak olarak yorumlanmıştır. Bu iddialara yanıt olarak el-Münadi, sadece kendisinin bu eleştirileri yöneltmediğini; İstanbul'da yayımlanan Tercüman-ı Hakikat Gazetesi'nin de bu eleştirilere katılarak (11078) sayılı sayısında neşrettiği uzun bir makalede, Kudüs Belediyesi'nin yolsuzluklarını zikrettiklerini belirtir. Bahsi geçen bu hususlardan biri ise belediye doktor vekilinin, hizmetçilerden bir şahıs ile köpek öldürme memurunu köylerden birine gönderip orada cerrah olarak çalıştırmasıdır.¹⁵²

Belediyenin temizlik görevleri ile ilgili bir habere göre ise belediye meclisi üyelerinden önemli bir şahıs, belediye binasındaki memurları, temizliğe daha çok dikkat etmeleri gerektiği konusunda uyarır. Bunun sebebini ise İngiliz turistlerin Burak

¹⁵¹ “Amrün zu Bal (Durulması Gereken Bir Durum)”, **el-Münadi**, nr 4, 27 Şubat 1912, s. 2.

¹⁵² Tercüman-ı Hakikat Gazetesi, nr 11078: Akt. “Şahidün Ba'id (Uzaktan Bir Şahit)”, **el-Münadi**, nr 5, 5 Mart 1912, s. 3.

Duvarı yolu üzerinde gördüklerinden şikâyet etmeleri olarak açıklar. El-Münadi, şu ifadelerle belediye görevlilerini görevlerini yerine getirmeye çağırır: “Birçok yabancı turist ile ziyaretçi karşısında yüzünüzü ak edecek misiniz?..” Belediye görevlilerinin temizliğe yeterince dikkat etmemelerinden bahseden bu haberde dikkat çeken şey, meclis üyesinin verdiği tepkidir.¹⁵³

Temizlik ve sağlıkla ilgili devam eden haberde, bir başka olaydan daha söz edilmiştir. Olaya göre Yahudi mahallesinde; bozuk sebze, meyve ve et satılmaktadır. Bu durum ise mahalle sakinleri arasında hastalığın ve vebanın yayılmasına neden olmuştur. Belediye Meclisi ise bu konuyla ilgilenmemekte ve bu ürünlerin satışını yasaklamamaktadır. Haberin devamında, bir şahsın Yahudi yerleşim yerlerinin birinden aldığı bozulmuş balıklardan birini Belediye Meclisi’ne sunup durumu şikâyet ettiği bilgisi yer alır. Gazete, alışıldığı üzere habere yorum yaparak Belediye Meclisi’nin bu umursamaz hâli yüzünden, memleketin durumunun düzelmeyeceğini belirtir.¹⁵⁴

Belediyenin, denetleme görevindeki ihmaline işaret eden bu haber dışında temizlik ve sağlık ile ilgili dikkat çeken bir yazı daha bulunmaktadır. Yazıda, Belediye Meclisi’nin bütün kasapları kendilerine has tek bir pazarda toplamak ile ilgili bir karar aldığı söylenmektedir. Bunun yanında, kasapların işlerini yaparken geçmişte giydikleri elbiselerden farklı olarak temiz elbiseler giymeleri ve genel olarak temizliğe dikkat etmeleri gerektiği bildirilmiştir.¹⁵⁵

Belediyenin temizlik, denetim ve imar izni gibi çalışmaları, bazı eksiklere rağmen Kudüs’te faal ve etkin bir belediye kuruluşunun var olduğunu düşündürmektedir. Aynı şekilde belediye çalışmaları ile ilgili ahalinin şikâyet ve talepleri, belediyecilik anlayışının halk arasında yayılmış olduğuna işaret etmektedir.

Belediyenin içindeki sorunları ele alan; belediye organları ve çalışanları hakkındaki kısma gelince, Belediye Meclisi’nin bazı kişileri görevlerinden ihraç etmesinden bahseden bir haber bulunur. Yazının ayrıntılarında gazete, önceki

¹⁵³ Nasiha Halisa (Halis Bir Nasihat)”, **el-Münadi**, nr 7, 19 Mart 1912, s 3

¹⁵⁴ “Bey’ü’l-Eşyâ’l-Faside (Bozuk Eşyaların Satılması)”, **el-Münadi**, nr 21, 25 Haziran 1912, s. 2.

¹⁵⁵ “el-Kassabun (Kasaplar)”, **el-Münadi**, nr 34, 1 Ekim 1912, s. 3.

sayısında Belediye Meclisi'nin fakir çalışanlardan bazılarının işine son verdiği ile ilgili bir haber geçtiğini hatırlatır. Daha sonra bu haberi yorumlayarak işten atılmayanların çoğunun, ehil ve liyakat sahibi olmamalarına rağmen sahip oldukları ilişkiler sayesinde görevde kaldıklarını belirtir. Yazar, makalenin devamında niteliksiz olarak adlandırdığı memurlara örnek vererek bu memurlardan birinin, başıboş kişilerden birini kendi işlerini yapması için görevlendirdiğini ve bu başıboş yolunu kesen köylü bir bayanı dövdüğünü söylemektedir.¹⁵⁶

Belediyede işi ehline vermeme ve liyakate dikkat etmeme hususlarına dikkat çeken gazete, sonraki yazıda Belediye Komisyonu'ndan bahsetmiştir. Belediye Komisyonu'nun uzun zaman önce kurulduğunu belirterek kendilerinin komisyondan iyi işler çıkarmasını ve Belediye Meclisi'nin yaptığı işleri sorgulamasını beklerken kendilerinin bu beklentileri karşılamayıp üstelik ne önemli bir meseleyi araştırdığına ne de Belediye Meclisi'nin ilgili yaptığı kötü bir işten dolayı sorgulama başlattığına şahit olmadıklarını ifade etmektedir. Gazeteye göre eğer komisyonun performansı bu şekilde kötü ise bir komisyona gerek yoktur.¹⁵⁷

Gazete, Belediye Komisyonu'ndan görevlerini tam anlamıyla yerine getirmesini; ona sunulan davalarla ilgilenmesini ve Meclis'i gerektiği gibi denetlemesini talep etmiştir.¹⁵⁸

Belediye Komisyonu'nun görevlerini yerine getirmesi ile ilgili yapılan hatırlatma ve uyarılar, gazetede geçen bir haberde tekrar edilmiştir. Zikredilen haberde, belediye meclisi üyelerinden olan Antuvan Marufim Efendi, belediye işlerine karışmış ve Bab'üs-Sahire yolunda çalışan işçileri rahatsız etmiştir. Gazete, Belediye Meclisi'ni denetlemek için kurulan Komisyon'u bu duruma karşı dikkatli olmaya çağırmıştır.¹⁵⁹

El-Münadi, en son olarak Belediye Komisyonu'nun bu zamana kadar Belediye Meclisi'ni denetleme görevini yerine getirmemesini, Belediye Meclisi tarafından

¹⁵⁶ “Nemuzec Mühim (Önemli Bir Örnek)”, **el-Münadi**, nr 8, 26 Mart 1912, s. 4.

¹⁵⁷ “Komisyonu'l-Belediyye (Belediye Komisyonu)”, **el-Münadi**, nr 9, 2 Nisan 1912, s. 3.

¹⁵⁸ “Komisyonu'l-Belediyye (Belediye Komisyonu)”, **el-Münadi**, nr 11, 16 Nisan 1912, s. 2.

¹⁵⁹ “Ba'zu Azai'l-Belediyye (Baz Belediye Üyeleri)”, **el-Münadi**, nr 11, 16 Nisan 1912, s. 2.

alınan güvene bağlamıştır. Tekrardan Belediye Komisyonu'ndan görevlerini yerine getirmesi talep edilmiş ve halkın beklentisinin bu olduğu bildirilmiştir.¹⁶⁰

Gazetede, Belediye Komisyonu ile ilgili olan yazılardan sonra belediye çalışanları ve organları hakkında yazılar incelenmeye devam edilecektir. Gazete Müdürü Said Carullah'a gönderilen ve gazetenin yayımlattığı mektupta mektup sahibi, Belediye Meclisi'nin Siyonistlerden yana olduğunu ve onlara fayda sağladığını bildirmekte ve bununla ilgili bir olaydan bahsetmektedir. Olaya göre Belediye Meclisi, Fayınkold adında zengin Siyonist kişiye fayda sağlama fırsatını kaçırmayıp Maarif Kahvesi'nde dilsizler için gösteri yapan jimnastik oyun takımını, onun için çalışmaya zorlamıştır.¹⁶¹ Bu haber Belediye Meclisi'nin Siyonistlere karşı müsamaha gösterdiğinin bir delilidir.

Belediye Meclisi'ne dair bir başka yazı belediye meclis üyelerinin yeterli bilgi ve eğitime sahip olmamalarını konu alır. Buna göre okuma yazma bilmeyen Abdulmunim es-Selami adında bir şahıs, el-Halil Belediye Meclisi Üyeliğine seçilmiştir. Bu şahıs; kanun ve adetleri bilmediğinden araç sigortasının vergisini ödemek için toplanan insanları, hükümet dairesinden kovar. Gazete, bu olay için böyle insanların bunun gibi görevlerde görevlendirilmemesi gerektiğine dikkat çeker.¹⁶²

Konuya dair son yazı, belediyedeki yolsuzluk faaliyetleri ile ilgilidir. Habere göre Beyt Soseyn adlı köyde çiftlikleri olan Belediye Başkanı, yetkisini ve nüfuzunu kullanarak belediye çalışanlarını kendi çiftliklerinde özel menfaati için çalıştırmaktadır.¹⁶³

Kudüs Belediyesi'nin organları ve çalışanları ile ilgili verilen bilgiler, bize belediye organları içindeki sorunlara, belediye kurumlarının işleyiş şekline, belediyenin siyasi olaylara karşı yaklaşımına ve çalışanlarının niteliğine dair ışık tutmaktadır.

¹⁶⁰ “Komisyonu'l-Belediyye (Belediye Komisyonu)”, **el-Münadi**, nr 16, 21 Mayıs 1912, s. 3-4.

¹⁶¹ İçerikte, tam olarak bu Siyonist kişinin nasıl bir fayda sağlayacağı hakkında detaylı bilgi verilmemiştir. “Risale (Mektup)”, **el-Münadi**, nr 10, 10 Nisan 1912, s. 4.

¹⁶² “Uzvun Ümmiy (Okuma Yazma Bilmeyen Üye)”, **el-Münadi**, nr 12, 24 Nisan 1912, s. 3-4.

¹⁶³ “İttakü'l-Allah (Allah'tan Korkun)”, **el-Münadi**, nr 23, 9 Temmuz 1912, s. 4.

Kudüs Belediye Meclisi seçimlerine gelince bununla ilgili ilk yazı, gelecekte yapılması planlanan seçimler ile ilgilidir.¹⁶⁴ Buna göre el-Münadi ahaliye, bugünlerde yanlarına gelen ve bazen rica ile bazen de tehditle oy isteyen Belediye Meclisi adaylarından birine kulak asmamaları gerektiğini söylemektedir. Seçimlerde, sadece vicdanlarına uyarak millî duyguları ve inançları onları nereye götürüyor ise oraya yönelmeleri gerektiğini belirtmiştir. Yine gazete ahaliyi, seçilmek isteyen birini memnun etmek için seçim yapmamaları; deneyimine, bilgisine ve dürüstlüğüne göre kişileri seçmeleri gerektiği konusunda uyarmıştır. Aynı şekilde para ya da makam gibi amaçları olmayan ve zengin ya da makam sahibi bir kişiden korkusu olmayan adayları seçmeleri gerektiğinden söz etmiştir.¹⁶⁵

Seçilecek olan kişilerde olması gereken kriterleri sunan ve halka bu yönde nasihatler veren el-Münadi, başka bir yazıda tekrar aynı konudan bahsetmiştir. Gazete, halkı belediye meclisini istedikleri gibi şekillendirmek isteyen bazı “kötü ruhlu” insanlara karşı uyarır. Daha sonra, belediye meclisi seçimlerini ve kötü ruhlu kişileri takip ettiklerini vurgulayarak önceki yazıda bahsi geçen belediye meclis üyesinin, bu kötü ruhlu insanlardan biri olduğunu belirtir. Bir grup başıboş insanın bu kötü ruhlu insanlara yardım ederek seçimlerde ahaliden bazılarıyla güzel dille konuşup onları ikna etmeye çalışırken bazılarını ise tehdit ettiklerini bildirmektedir.¹⁶⁶

Seçimlerde, kimlerin seçilmesi kimlerden ise uzak durulması gerektiğini belirten ve yine seçim öncesi kötü insanlar tarafından yapılan zorbalıklara işaret eden el-Münadi, seçimlerin gerçekleşmesinin ardından da seçimlerde yapılan hileler ile ilgili haberler aktarmıştır. Bununla alakalı habere göre belediye çavuşları, belediye meclisi seçimleri için seçim kâğıtlarını dağıtmaya başlamışlardır. Bu esnada belediye noktalarından birinin önünden seçme hakkına sahip biri, elinde seçim kâğıdı ile birlikte geçmiştir. Onu gören Belediye Çavuşu ise kendisini çağırıp seçim mührünü istemiştir.

¹⁶⁴ Belediye Meclisi seçimleri 1877’de çıkan Belediye Kanunu mucibince düzenleniyordu. Kanuna göre meclise üyeliğine aday olmak isteyenlerin en az 25 yaş olması, yılda en az 5 kuruş Emlak Vergisi vermesi ve Türkçe bilmesi gerekiyordu. Türkçe meselesi, özellikle Arap coğrafyasında tartışmalara neden oldu. Bu konu hakkında bkz. İlber Ortaylı, **a.g.e.**, s. 439-440.

¹⁶⁵ “İle Ahali'l-Kudsü'l-Şerif (Kudüs-ü Şerif Ahalisine)”, **el-Münadi**, nr 22, 2 Temmuz 1912, s. 3.

¹⁶⁶ “İla Ahali'l-Kudüsi Ayzan (Yine Kudüs Ahalisine)”, **el-Münadi**, nr 23, 9 Temmuz 1912, s. 3.

Seçmen şahıs, yanında mührün olmadığını belirtince Belediye Çavuşu ona seçmen kâğıdını teslim etmiş ve oyunu kullandığını söylemiştir.¹⁶⁷

Seçimdeki hilelerden bahseden başka bir haberde ise seçim sonuçlarının şaibeli olduğu belirtilmiştir. Bu sonuçlara itiraz eden ve Mutasarrıf'a şikâyetle bulunan insanlar ise ilk başta Mutasarrıf tarafından birkaç kere oyalanmaya çalışılmıştır. Daha sonra Mutasarrıf, seçim sandığını odasına getirterek “gösteriş” olarak seçim kâğıtlarını kontrol ediyor gibi yapmış ve konuyu bir şekilde geçiştirmiştir.¹⁶⁸

Gazetede, Kudüs Belediyesi ile ilgili ele alınan bu üç ana konunun dışında diğer belediyeler ile ilgili farklı konulara değinen yazılarda vardır.

Burada Filistin şehirlerini gezen el-Münadi Gazetesi Muhabirinin, oralardaki belediyelerle ilgili izlenimleri aktarılacaktır. Remle şehrini ziyaret eden muhabir, Remle Belediye Başkanı'nın şehri düzelttiğinden ve ruhsatsız binalar inşa eden Yahudilerin bu eylemlerini engellediğinden dolayı kendisini tebrik etmiş ve kutlamıştır. Remle Belediyesi'nden sonra söz, ziyaret edilen Lod Belediyesi'ne gelir. Muhabir, burada Remle Belediye Başkanı için sarf ettiği sözleri tekrarlayarak Lod Belediye Başkanı Muhammed Tefvik et-Taci'nin belediye gelirlerini, 62 bin kuruştan 122 bin kuruşa çıkartması ve buna bağlı olarak Beyrut gibi büyük şehirlere benzer şekilde evlere su ulaştıran buharlı makinayla donatılmış el-Hamama adında bir su kuyusu inşa etmesi gibi başarılarından dolayı kendisini kutlamıştır.¹⁶⁹

Lod ve Remle Belediyelerinin başarılarından söz eden gazetenin diğer bir yazısı ise Kudüs yakınındaki Ramallah belediyesi ile ilgilidir. Buna göre Ramallah Belediyesi, sokak yanlarının ağaçlandırılması için bine yakın fidan getirtmiştir.¹⁷⁰

Gazetede, Kudüs Belediyesi'ne ek olarak diğer belediyelerin de faaliyetlerini gösteren bu yazılardan sonra, bir belediyenin çıkarmış olduğu iddia edilen yeni bir yasa hakkında yazılar bulunur. Yazıya göre Beytülahm Belediye Meclisi, insanların elle yemek yemesini barbar bir davranış olmasından dolayı ve uygar şehirlerde olduğu

¹⁶⁷ “Meselün min Gayrihi (Başka Bir Örnek)”, **el-Münadi**, nr 24, 16 Temmuz 1912, s. 3.

¹⁶⁸ “İntihabatü'l-Belediye (Belediye Seçimleri)”, **el-Münadi**, nr 28, 13 Ağustos 1912, s. 4.

¹⁶⁹ “Müşahadet Lihazreti Mürasiline'l-Mütecevvil (Gezici Muhabirimizden İzlenimler)”, **el-Münadi**, nr 25, 23 Temmuz 1912, s. 2.

¹⁷⁰ “Fatihatü Hayrin İnşa'allah (İnşallah Hayıra Vesile Olur)”, **el-Münadi**, nr 46, 7 Ocak 1913, s. 3.

gibi insanların kaşık ve çatalla yemek yemelerini emretmiştir. Bu kurala uyulmamasının cezası 25 kuruştur. El-Münadi bu olaya olan tepkisini, şu sözlerle ifade etmiştir:

“Önceden Avrupalıların ve Amerikalıların, vergi hak etmeyen şeyleri vergilendirme konusunda profesyonelleştiğini duymuştuk. Biz ise bu durumu bazen garipsemiş bazen de gülmüştük. Ancak birisi bize Beytulahm Belediye Meclisi’nin yaptığından bahsettiğinde, aynı zamanda hem gülüp hem de garipsemeye başladık ve gördük ki kanun koyanlar ne kadar hayalperest olurlarsa olsunlar, bu meclisin ulaştığı seviyeye hiçbir zaman ulaşamayacaklardır.”¹⁷¹

El-Münadi’nin bahsettiği elle yemeye yasak getirilmesi ile ilgili haber Kudüs Gazetesi tarafından yalanlanmıştır. El-Münadi Gazetesi’nin sahibi Said Carullah ise buna tepki göstermiş ve Belediye Meclisi’nin bu konuyla ilgili aldığı karar ve bu kararının hukuki dayanağı olarak gösterilen Ceza Kanunname-i Hümayun’un 254’üncü maddesini sert ederek durumun gerçek olduğu izah etmiştir.¹⁷² Gazetenin elle yemenin yasaklanması ile ilgili bu yazıları, o dönem ile ilgili zikredilen en ilginç ve dikkat çekici olaylardan biri sayılabilir.

2.5. Balkan Harbi

1912’nin sonlarına doğru vuku bulan Balkan Harbi, gazetenin de yayın yaptığı zamanlara denk gelmiştir. El-Münadi, bir yandan Balkan Harbi’nden diğer yandan da harbin Filistin halkına olan yansımalarından söz etmiştir. Savaşın Filistin’e yansımalarında hususi olarak, cepheye gitmek için gönüllü askerlik başvuruları; orduya destek için bağış toplanması ve devlete destek olarak yapılan gösteriler hakkındaki konular öne çıkmıştır.

¹⁷¹ “el-Zaribe fi’l-Ekli Bilyed (Elle Yemek Yenilmesine Vergi)”, **el-Münadi**, nr 43, 17 Aralık 1912, s. 3.

¹⁷² “Mes’eletü Zaribeti’l-Ekli bileydi-Hazreti Sahibi’l-Münadi’l-Münadi (Elle Yemenin Vergilendirme Meselesi -Sayın el-Münadi Sahibi)”, **el-Münadi**, nr 45, 30 Aralık 1912, s. 3.

Konuyu ele almaya, savaş gelişmeleri ile gazetenin savaş hakkındaki düşüncelerinden başlamak gerekir. El-Münadi, savaşın patlak vermesiyle birlikte savaş hakkında bilgiler sunmuş ve devlete olan desteğini sayfalarından esirgememiştir. Bunun yanında gazete, her zaman ki gibi burada da devleti eleştirmeyi unutmamıştır.

Bununla ilgili yazıda gazete, devleti eleştirerek Osmanlının, savaş yerine barıştan yana olması gerektiğini ifade eder ve memleketin içinde bazı cahiller tarafından çıkarılan karışıklıkların Balkan ülkelerinin savaş ilan etmesine vesile olduğunu belirtir. Ardından, Arnavut halkının beklenmedik şekilde Balkan Harbi'nde Osmanlı Devleti'nin yanında yer alması ve diğer Balkan ülkelere karşı savaşmasını Osmanlı halkının “canlı” ve “cesur” oluşunun bir delili olduğunu belirtir. Yazının sonunda ise el-Münadi, savaşın geneli hakkında bilgi ve düşüncesini aktarır. Buna göre, Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açan ülke sayısı toplam beştir. Bu ülkelerden biri, Avrupa'nın büyük devletlerinden biri sayılmakta olup o devlete karşı halkın, askerlerin ve subayların birlik olup durabileceğini; kalan dört ülkeyle ise Arnavutların başa çıkabileceğini düşünür.¹⁷³

Gazetede harp hakkında verilen bu genel bilgilerin yanı sıra yapılan muharebelerden de söz edilmiştir. “Zafer Allah'tan Olup Fetih Yakındır” başlığıyla verilen muharebeler ile alakalı haberde, Nazım Paşa idaresindeki fırkanın seksen bin kişilik Bulgar kuvvetini kuşatma altına aldığı ve yirmi dört saat içinde teslim olmazlar ise onları yok etmek ile tehdit ettiği belirtilmiştir.¹⁷⁴

Balkan Harbi'nin Filistin'deki yansımalarına bakıldığında burada halkın tepkisinden bahseden ve savaşın hemen ardından yayınlanan bir yazı ile karşılaşılmaktadır. Yazıya göre, Osmanlı halkının savaş esnasında devlete olan desteğini göstermek için yaptığı gösteriler ile genç ve yetişkinlerin orduya gönüllü olarak katılma istekleri, bazı kişiler tarafından halkın cansız ve ruhsuz olduğu iddiasını yalanlamıştır. Özellikle Kudüs halkının savaşa olan tepkisi ve devlete olan desteği şu şekilde aktarılmıştır:

¹⁷³ “el-Şa’abu Hay (Halk Canlı)”, **el-Münadi**, nr 36, 15 Ekim 1912, s. 1-2

¹⁷⁴ “Nasrün mine'l-Allahi ve Fethün Karib (Zafer Allah'tan Olup Fetih Yakındır)”, **el-Münadi**, nr 39, 15 Kasım 1912, s. 4

“Dün, vatani savunanlar arasında olmak için gruplar hâlinde askerî daireye gelen gönüllülerin oranın amirlerinden, adlarını mücahitlerin defterlerine [askerliğe alma defteri] kaydedilmesini istemelerine ve ellerine silahların verilmesini talep etmelerine şahit olduk. Bundan birkaç gün önce de memleketin binlerce gencinin ve yaşlısının, coşkulu şarkılar söyleyip düşmanı yuhaladıklarını gördük.”¹⁷⁵

Halk tarafından devlete destek çıkmak için yapılan gösteriler ile orduya gönüllü katılımlar, bir başka haberde tekrar ele alınır. El-Münadi, Osmanlı halkının yabancı saldırılara karşı devletin barış yanlısı tutumlarından bıktığını belirtir ve perşembe ve cuma günü, halkın hareketlenmesinin bunun bir kanıtı olduğunu ifade eder. Daha sonra perşembe günü yaşananlar ile ilgili şu şekilde bilgi vermiştir:

“Aralarında, tacir olup ticaretini yarım bırakan; işçi olup işini durduran; hoca olup eğitime ara veren ve öğrenci olup okuldan ayrılan olmak üzere halktan çoğu kişi, perşembe günü Hükümet Konağı’nda toplanmıştır. Toplanan kişiler, düşmanların yenilip ezilmesi hususunda tezahürat ederek Dünya’nın haklarında düşündükleri gibi zayıf oldukları iddiasının, gerçek olmadığını savaşıarak kanıtlamayı talep etmişlerdir...”

Haberin devamında ise cuma günü Harem-i Şerif yakınında gerçekleşen gösterilerden bahsedilmiştir. Burada, halk tarafından yapılan tezahüratların söz olarak kalmadığı; göstericilerden bazılarının gönüllü olarak orduya katıldığı ve hatta bu katılanlar arasında sayısı 30 olmak üzere Afgan hacılar ve Faslı yerel sakinler olduğu belirtilmiştir. Yazının sonunda ise Kudüs’te yapılan gösterilere benzer şekilde Yafa’da da gösteri yapıldığı beyan edilmiştir.¹⁷⁶

¹⁷⁵ “el-Şa’abu Hay (Halk Canlı)”, **el-Münadi**, nr 36, 15 Ekim 1912, s. 1-2

¹⁷⁶ “Belediyyetü’l-Remle (Remle Belediyesi)”, **el-Münadi**, nr 36, 15 Ekim 1912, s. 3-4.

Devlete destek olmak için yapılan gösteriler yanında, harbe toplu hâlde gönüllü katılımlar dikkat çeker. Bu konuyla alakalı olan ve gazete tarafından aktarılan başka bir olayda ise Filastin Gazetesi'nin editörü Yusuf el-İsa Efendi'nin gönüllü olarak askere katılmak için gönüllü defterine adını yazdığı söylenmiştir.¹⁷⁷

Gösteriler ve gönüllü olarak harbe katılma haberlerinin yanı sıra Filistin ve Kudüs halkı, harpte devlete destek olmak için maddi yardım kampanyaları düzenlemiş ve orduya bağışta bulunmuştur. Bu konuyla ilgili gazetede geçen ilk haberde, Kızılay Merkezi'nde iki yüz yirmi altı lira; Ramallah merkez nahiyesinde yaklaşık olarak yüz lira ve Bira beldesi sakinlerinden kırk lira olmak üzere Ramallah kırsalından takribi olarak toplam iki yüz lira toplandığından söz edilir. Haber sonunda ise devlete destek çıkmak için Yafa'da İsraili kadınların kurduğu bir dernekten söz edilmiştir.¹⁷⁸

Bir başka haberde, Yafa kazalarında toplanan bağış miktarının yaklaşık olarak bin lirayı bulduğu ve hâlâ bağış yapılmaya devam edildiği aktarılır. El-Münadi, yapılan bağışın belde ve köylerine nispeten çok daha az olmasından dolayı Yafa şehir merkezi ahalisini şu sözlerle azarlamıştır: “Bu şehir sakinleri, sayı olarak daha fazla olmalarına rağmen kendilerinin yaptıkları bağış ile onların yaptığı bağış karşılaştırıldığında çıkan sayıdan hiç mi utanmazlar?”¹⁷⁹

Bu bağışlar, sadece nakdi olarak değil aynı şekilde ordunun ihtiyacı doğrultusunda malzeme desteği olarak da yapılmıştır. Bunu ele alan bir haberde, Kudüs'te bazı önde gelenlerin ahaliyi bağış yapmaya davet ettikleri ve birçok para, elbise ve altın toplandığı belirtilmiştir. Yapılan bağışlar, ayrıntılı olarak şu sözlerle anlatılmıştır: “Cumartesi günü Bab'ül-Mahatta ahalisi, 30 Fransız lirası 40 kuruş para ile birlikte savaşan askerlerin soğuk kış günlerinde giymeleri için 18 elbise ve 18 gömleği askerî kumandana teslim etti.” Haber sonunda ise Bab'ül-Mahatta ahalisinden elbise bağışı yapan kişilerin adları zikredilmiştir.¹⁸⁰

Halk tarafından verilen destek, sadece Arap Müslümanlara münhasır kalmamış; diğer unsurlar da buna katılmıştır. Ramallah gibi Hristiyanların yoğun şekilde yaşadığı

¹⁷⁷ “Tata’vu Sahafiy (Bir Gazetecinin Gönüllü Olması)”, **el-Münadi**, nr 37, 22 Ekim 1912, s. 3.

¹⁷⁸ “el-İlanet fi'l-Liva (Livadaki Yardımlar)”, **el-Münadi**, nr 38, 29 Ekim 1912, s. 3.

¹⁷⁹ “et-Teberu’at fi Yafa (Yafa’daki Yardımlar)”, **el-Münadi**, nr 40, 22 Kasım 1912, s. 2-3.

¹⁸⁰ “el-İlanet (İaneler)”, **el-Münadi**, nr 41, 3 Aralık 1912, s. 2-3.

bölgelerde bağışlar yapılmış; önceden de sözü edildiği üzere bir grup İsraili kadınlar dernek kurup devlete destek olmuşlardır. Bununla alakalı bir başka haberde Yahudi hahamları ile din adamlarının Yahudi halkını, pazartesi günü işlerini bırakıp devletin savaşta galip gelmesi için dua etmek amacıyla Sinagog’a davet ettikleri belirtilmektedir.¹⁸¹

Filistin halkının bir bütün olarak Osmanlıya harpte desteğini belirten bu yazılarla beraber, diplomasi ile ilişkili bir hadiseden söz edilmiştir. Buna göre Yunanistan’ın Osmanlıya savaş ilan etmesinden dolayı Kudüs’te bulunan Yunan konsolosluğunun bayrakları inmiş ve kapıları kapanmıştır. Aynı şekilde konsolos, bölgeden ayrılmak üzeredir.¹⁸²

2.6. Askeri Yükümlülük ve Orduya Yapılan Bağışlar

Yirminci yüzyıl başlarında, Osmanlı ordusunda zorunlu askerlik sistemi uygulanmaktaydı. Bu sistem, önceki uygulanan kur’a sisteminde oluşan adaletsizliğe karşı bir tepki olarak düzenlenmişti. 1886’da çıkarılan bir kanun ile yürürlüğe giren bu düzenlemede, daha önceki dönemlerden farklı olarak gayrimüslimler, Müslümanlar gibi askerliğe tabi tutuldu. Bu askerî alımlar ise muvazzaf, mustahfaz ve redif olmak üzere üç farklı ana kısımda yapılmaktaydı. Bu kısımlarda, hizmet süresi ise 20 yaşından başlayıp 40 yaşına kadar devam etmekteydi.¹⁸³

Münadi’nin askerî alımlarıyla ilgili ilan niteliğinde birkaç adet yazısı bulunmaktadır. Bunlardan bir aşağıdaki gibidir;

“1891 (1308 h) Doğumlular

Geçen cumartesi sabahı, Sayın Askeriye Kumandanı, Mutasarrıf Vekili ve bazı askerî amirler ile hükümet daire başkanlarının teşrifatıyla 1308 doğumluların askere alınma fermanı, Hükümet Konağı’nda Musa Efendi el-

¹⁸¹ "Dua’ü'l-İsrailiyyün (İsraililerin Duası)", **el-Münadi**, nr 38, 29 Ekim 1912, s. 3.

¹⁸² "Kunsilliyeti'l-Yunan (Yunan Konsolosluğu)", **el-Münadi**, nr 37, 22 Ekim 1912, s. 4.

¹⁸³ Bu konu hakkında bkz. Faruk Aydın, **Tanzimat’tan Sonra Askere Alma Kanunları (1839-1914)**, Ankara, Genel Kurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1994, s. 11-50.

Mühtedi tarafından okundu. Daha sonra es-Şafav'a Müftüsü Hoca Efendi Tahir Ebu's-Suud; ümmetin, Sultan'ın ve ordunun muvaffakiyeti için anlamlı bir dua okudu, ardından ise askerî marş çalındı. Allah'ü Teâlâ'dan askerlerimizi zaferle taçlandırmasını temenni ederiz.”¹⁸⁴

Bu haber Kudüs'te yapılan yıllık askerî alımların nasıl bir merasimle gerçekleştiğini göstermektedir. Buna benzer bir başka haber, 1892 doğumluların alımlarıyla alakalıdır.¹⁸⁵

Diğer bölgelerde olduğu gibi Filistin'de de askerî yükümlüğünü birçok nedenden dolayı yerine getirmek istemeyen veya getiremeyen insanlar vardı. Bu şahıslara karşı devlet, “bedel-i nakdi” yani para karşılığında askerlikten muaf olma şansı sundu ve bununla ilgili ilanlar yayımlattı. Bu ilanlardan biri, Kudüs Fırka Komutanlığı'ndan, Belediye Meclisi'ne 23 Eylül tarihli gelen İhtarnamede Harbiye Nezareti'nden alınan emre dayalı olarak bedel-i nakdi ödemek isteyen kişilere 24 Eylül tarihinden itibaren 5 günlük bir süre tanındığı bilgisi yer almaktadır.¹⁸⁶

Bedel-i nakdiye dair diğer bir ilan ise Balkan Harbi sırasında yayımlanmıştır. İlanda; yedek ve redif askerlerden hâlâ göreve gitmeyenlerin, asker kaçağı olarak sayılmamaları için bedel-i nakdi ödemelerine izin verildiğine dair müfettişlikten bir karar çıktığı yazmaktadır.¹⁸⁷

Bedel-i nakdi uygulamasının nasıl gerçekleştiğine dair ele edilen bilgilerden sonra, Filistin'de o dönem yaygın olan göç hareketinin askerî alımları nasıl etkilediğinden söz edilebilir.

Münadi ele aldığı bir makalede, o dönem Filistin'de yayın olan göçlerin asker alımlarına etkisi hakkında düşüncelerini de belirtmiştir.¹⁸⁸ Buna göre, zorunlu

¹⁸⁴ “Mevalid Senet 1308 (1308 Doğumlular)”, **el-Münadi**, nr 15, 14 Mayıs 1912, s. 4.

¹⁸⁵ “Mevalid Senet 1309 (1309 Doğumlular)”, **el-Münadi**, nr 42, 10 Aralık 1912, s. 4.

¹⁸⁶ “el-Bedeli'l-Nakdi (Bedel-i Nakdi)”, **el-Münadi**, nr 35, 8 Ekim, 1912, s. 4.

¹⁸⁷ “Kubul Bedelet el-İhtiyat ve'r-Redif (Redif ve Yedek Bedellerinin Kabul Edilmesi)”, **el-Münadi**, nr 42, 10 Aralık 1912, s. 3.

¹⁸⁸ Filistin'den Amerika kıtalarına göç hareketi o dönemin belirgin bir toplumsal olayı sayılmaktadır. Suriye bölgesinden Yeni Dünya olarak tanımlanan Amerika'ya göç hareketini ilk başlatanlar, Filistin'in Beytülahm köyüne mensup bazı gençlerdir. Bu gençler; tespih dolu sandıkları, hatıra fotoğraflarını ve

askerliğin gayrimüslimlere uygulanmamasından dolayı önceki dönemlerde Filistin’i terk eden Hristiyanlar, askerî ihtiyaç bakımından vatana herhangi bir şekilde zarar vermemişlerdir. Ancak zorunlu askerliğin gayrimüslimlere uygulanmasıyla birlikte askerî ihtiyaç bakımından durum değişmiştir. Bu değişiklik ise göç eden Hristiyanların orduyu belirli bir insan gücünden yoksun bırakmasıdır.¹⁸⁹

Göç hareketinin ülkeyi asker gücünden yoksun bıraktığını ifade eden el-Münadi, bu konu hakkındaki düşüncesini Yafa Kaymakamı’na ilettiği bir şikâyet yazısında tekrardan belirtir:

“Yafa Kaymakamı’na

“Beytülahm, Beyt Cala ve Tayba köyleri ile diğer köylerden ülkenin ihtiyaç duyduğu ve devletin askerlik için istediği gençlerden birçok kişinin memleketten göç ettiği haberini neredeyse her hafta duyuyoruz.”¹⁹⁰

Filistin’den göç hareketinin askerliğe ve orduya olan zararlarından birçok kez söz eden el-Münadi, buna çözüm olarak hükümete askerlik çağına gelen gençlerin deniz vasıtasıyla memleketten göç etmelerini engellemesi çağrısında bulunmuştur.¹⁹¹

Askerî yükümlülüğün gayrimüslimlere uygulanmasıyla birlikte en önemli sorun, yüzyıllardır askerliğe tabi olmayan gayrimüslimlerin bu kurala nasıl uyum sağlayacağıydı. Filistin’de ise askerî celpler, zorunlu askerliğin herkese getirilmesinden önce bile sorun teşkil ediyordu.¹⁹² El-Münadi, Siyonizm’e daha ilgili

dinî ikonları yanlarında taşıyıp göç ettikleri yerlerde bu ürünleri satmışlardır. Daha sonra köylerine geri dönerek oradaki Hristiyan gençlere ticari kazançlarından söz etmiş ve onları da göçe ikna etmeye çalışmışlardır. Hristiyan gençleri takiben, Amerika’daki dinî ve kişisel özgürlükler ile ekonomik refahtan haberdar olan Müslüman köylerin ahalisi de son zamanlarda göç etmeye başlamıştır. “Filistin fi Amrika (Filistin Amerika’da)”, **el-Münadi**, nr 40, 22 Kasım 1912, s. 1.

¹⁸⁹ “Filistin fi Amrika (Filistin Amerika’da)”, **el-Münadi**, nr 40, 22 Kasım 1912, s. 1.

¹⁹⁰ “İle Kaimmakam Yafa (Yafa Kaymakamına)”, **el-Münadi**, nr 41, 3 Aralık 1912, s. 3.

¹⁹¹ “Men’i’l-Muhacere (Göçün Engellenmesi)”, **el-Münadi**, nr 47, 14 Ocak 1913, s. 2.

¹⁹² Osmanlı Filistini’nde askerî yükümlülüğün uygulanması, çoğu zaman yöneticiler ile halk arasında sorunlara neden olmuştur. Halk Osmanlıya asker verme konusunda direnmiştir. Kısa süreliğine bölgeyi

olduğu için özellikle Yahudilerin askerî yükümlükleri üzerinde diğer unsurlardan fazla durmuştur.

El-Münadi, Yahudilerin askere alınması ile ilgili bir olaydan şöyle bahsetmektedir:

“Zorunlu hizmete tabi olacak askerlerin alınması ve muayene edilmesi için kurulan komisyonda İsraililerden, Limil Okulu’nda Arapça öğretmenliği yapan ve belediye meclisine üye olan Davut Yelin Efendi de vardı. Muayene için gelen 42 İsraili ’den her biri, haham olduklarını dahi iddia ederek türlü bahane ürettiler Bunun sonucunda Komisyon, kırk iki kişiden, biri döviz çalışanı diğeri de tacir olmak üzere sadece iki kişinin kimliğini tanımlayabildi.”¹⁹³

Yahudilerin askerî yükümlülüklerinden bilinçli olarak kaçtığını belirten el-Münadi, bununla ilgili bir başka olaydan bahsetmiştir. El-Kermil Gazetesi’nden nakledilen olaya göre, Taberiye kazasında askerlik vazifesini yerine getirmek için çağırılan Müslüman ve Hristiyanlar, herhangi bir takip veya yasal işleme gerek duyulmadan kendilerini hükümete teslim etmişlerdir. Ancak kazadaki Siyonistler, aralarında 50’ye yakın askerliğe tabi kişinin varlığını inkâr edip sadece dört kişiyi askerlik için öne sürmüşlerdir. El-Münadi, olayı şu şekilde yorumlamıştır: “Siyonistlerin milliyetçiliği ve bu ülkeye olan bağlılıkları, işte bu kadardır.”¹⁹⁴

İncelenen yazılardan yola çıkılarak Filistin’de askerî yükümlülüğün, göç gibi bazı engelleyici sorunlar haricinde, Müslüman Araplar ve Hristiyanlar arasında çoğunlukla yerine getirildiği söylenebilir. Yahudiler, askerlik vazifesini yerine

ele geçiren İbrahim Paşa da zorunlu askerliği uygulamak istediğinde aynı sorunları yaşamış; hatta bu durum bölgedeki, Mısır nüfuzunun sona ermesinin nedenlerinden biri olmuştur. Son dönemlerde bölgede zorunlu askerliğin, yeni sisteme göre uygulanması ve kur’anın sona erdirilmesi birtakım sorunlara sebep olmuştur. Bu konu hakkında bkz. Adil Menna’a, **Tarihi Filistin fi Evahiri’l-Ahdi’l-Osmani**, 2. bs., Beyrut, Müessesetü’l-Dırasatı’l-Filistiniyye, 2003, s. 130-131; 140-141.

¹⁹³ Metinde, haham olduğunu iddia etmesi ile ilgili geçen sözün nedeni, hahamların ve Yahudi din adamlarının askerliğe tabi tutulmamasıdır. “Sema’a (Duyum)”, **el-Münadi**, nr 16, 21 Mayıs 1912, s. 2.

¹⁹⁴ “el-İsrailiyyün ve’l-Cündiyye (İsraililer ve Askerlik)”, **el-Münadi**, nr 37, 22 Ekim 1912, s. 4.

getirmekten kaçınmışlardır. Ancak el-Münadi'nin bir Siyonist karşıtı olmasından dolayı bu bahsi geçen olayların bütün Yahudilere atfedilmesi, daha kapsamlı bir araştırma gerektirmektedir.

Önceden Balkan Harbi için halk tarafından orduya yapılan bağışlardan söz edilmişti. Bundan farklı olarak halkın orduya barış zamanında da bağış yaptığına dair birçok yazı bulunmaktadır. Bir idadi mektebi öğrencisinden gazeteye gönderilen bir mektupta, ülkenin kötü durumundan bahsedilir ve bu kötü durumdan kurtulmak için halkın, gerekli çaba ve ilgiyi göstermesi gerektiği söylenir. Daha sonra ise orduya bağış yapan küçük bir kızın hikâyesinden bahsedilir. Hikâye, şu şekildedir: “Çoğu gazetede, insanların orduya bağış yaptığını gören bir kız, elinde bir şeyin olmamasından dolayı saçlarından bir avuç kesip satar. Elde ettiği parayı da orduya verilmesi için bağış toplayıcısına sunar.”¹⁹⁵

Halkın orduya ve devlete olan bağlılığını gösteren bu duygusal hikâye ile birlikte bir başka bağış haberleri, orduya uçak alımı için yapılan bağış kampanyasını konu edinir. Haberlerde, jandarma memurlarının bağışta bulunduğundan bahsedilmiş ve bağış yapan kişilerin adları ve bağış miktarlar liste şeklinde verilmiştir. Bu listeye göre 407 kuruş ile 10 para, toplam 25 kişiden toplanmıştır.¹⁹⁶

“Önceki sayıda adlarını zikrettiğimiz, sayın jandarma memurlarının toplam bağış miktarları, 407 kuruş 10 paraya ulaştı. Bağışta bulunanlarına adları ve bulundukları miktarlar şu şekildedir; Sayın Mustafa, 20 para; onbaşı Ali Rızas, 3 kuruş; Abduljevad, 1; Muhammed Ahmet, 2..”¹⁹⁷

Orduya uçak alımı için yapılan yeni bir bağış kampanyası etkinliği, farklı bir haberde tekrar görülür. Haber, şu şekildedir:

¹⁹⁵ “Sagırün Yüellimü'l-Şuyuh (Küçük Çocuk Hacılara Ders Veriyor)”, **el-Münadi**, nr 4, 27 Şubat 1912, s. 2-3.

¹⁹⁶ “Teberru'ati Me'muri'z-Zabitiyye (Zabıta Memurlarının Bağışları)”, **el-Münadi**, nr 15, 14 Mayıs 1912, s. 4.

¹⁹⁷ “Teberu'at Ricali'l-Candarma (Jandarma Adamlarının Bağışları)”, **el-Münadi**, nr 16, 21 Mayıs 1912, s 4.

“Devlet, deniz filosunun tamamlanması için bağış kapısını açar açmaz, içinde bulunduğu yoksulluk ve ihtiyaca rağmen halk, bağış yapmak için birbiriyle yarıştı. Şimdi de devlet, hava filosunun gelecekte ne kadar faydalı olacağını anladı ve yeni bir hava filosu için hazırlık yapıp halkı ve memurları, filoya bağış yapmaya çağırdı.”

Haberin devamında ise hava filosu için livada bulunan bütün polis memurlarının, komiserlerin ve komiser yardımcılarının, maaşlarının yüzde beşlik kısmını bağışladıklarından söz edilmektedir.¹⁹⁸

Deniz filosuna yapılan bağışları unutmamak kaydıyla bağış kampanyalarının çoğunlukla hava gücünün güçlendirilmesi için düzenlendiği görülür. Bu haberler, devletin daha yeni ortaya çıkan hava gücünü ne kadar önemseydiğini göstermektedir. Bağışların çoğunlukla memurların tarafından yapılması burada unutulmaması gereken bir husustur.

Askere ve orduya yapılan bağışlar kısmında değinmeden geçemeyeceğimiz bir olay daha vardır. Bu olay ise Amerika’nın eski İstanbul Büyükelçisi ve o zamanki New York şehrinin belediye başkanının kardeşi olan Yahudi asıllı Amerikalı Astroz’un, ayan, hükümet ve Siyonistlerin vekili Ayntebi’nin bilgisiyle redif asker ailelerinden fakir olanlara dağıtılması amacıyla beş bin frank göndermesidir.¹⁹⁹

2.7. Tayin, Azil ve Terfiler

Memurların tayini, azli ve terfi’i ile ilgili resmî kararlar, çoğu gazetede olduğu gibi el-Münadi de yayımlanıyordu. Bu kararlardan Filistin özelinde idari işlerin işleyişi hakkında önemli bilgiler edinilmektedir.

Bununla ilgili bir haberde, devletin önemli şahısları ile şehir ahalisi arasında adil ve ıslahatçı olarak bilinen Askeriye Kumandanı Ali Rıza Bey’in Mutasarrıflıktan

¹⁹⁸ “İaneti’t-Tairat (Uçakların İanesi)”, **el-Münadi**, nr 16, 21 Mayıs 1912, s. 2.

¹⁹⁹ “İhsan Kerim (Bir Cömert’in İyiliği)”, **el-Münadi**, nr 46, 7 Aralık 1913, s. 3.

ayrılmasından bahsedilmektedir. Sonrasında ise onun yerini almak için yeni askeriye kumandanı Abdülhamit Paşa'nın Mutasarrıflığa geldiğinden söz edilmiştir.²⁰⁰

Eski Askeriye Kumandanı Ali Rıza Bey'i konu alan bir başka yazıda, onun görevden ayrılma sebebinden söz edilmiştir. Buna göre Ali Rıza Bey, ayrılma sebebinin halk arasında konuşulduğu gibi Mutasarrıf ile kendisi arasında oluşan anlaşmazlıktan dolayı olmadığını; kendisine gelen telgrafa istinaden Harbiye Nezareti'nin yıllık olarak gerçekleştirdiği değişiklikler nedeniyle olduğunu söylemiştir.²⁰¹

Askerî kumandanın göreve gelmesi ile ilgili haberin yanı sıra Kudüs'e bir savcının tayin edilme şu şekilde aktarılmıştır:

“Vefat eden Sayın Savcı Muhammet Fevzi Efendi yerine yeni bir savcı tayin edilmiştir. Tayin tarihi ise 10 Şubat'tır. Şer'i Kadılığı'nın kendisinden faydalanmasını dileriz.”²⁰²

Bir başka haberde 25 Şubat tarihinde görevi sona eren el-Halil savcısının yerine Şam eşrafından Abdulkadir el-Kuzberi Efendi'nin tayin edildiği bildirilmiştir.²⁰³ Diğer tayin haberlerine göre maarif yazarlığı görevini terk eden Ali Rıfkı Efendi'nin yerine sınavla Tevfik Şeref Efendi, polis memurluğuna ise, yine sınavla Abdulhafız el-Muhteseb Efendi atanmıştır.²⁰⁴

Farklı bir tayin kararı ile ilgili bir haberde, Ahmet Emin el-Muvakkat Efendi 30 bin kuruş teminat gösterdikten sonra, dört yüz kuruş maaş ile maarif sandık eminliği, maarif sandık komisyonu kâtipliği ile para tahsilatçısı görevlerine tayin edildiğinden bahsedilmektedir.²⁰⁵

²⁰⁰ “Kumandanu'l-Askeriyye (Askeriye Kumandanı)”, **el-Münadi**, nr 4, 27 Şubat 1912, s. 4.

²⁰¹ “Ali Rıza Bey”, **el-Münadi**, nr 7, 19 Mart 1912, s. 2.

²⁰² “Naibü'l-Kudüs (Kudüs Savcısı)”, **el-Münadi**, nr 5, 5 Mart 1912, s. 3.

²⁰³ “Naibü'l-Halil (el-Halil Savcısı)”, **el-Münadi**, nr 5, 5 Mart 1912, s. 4.

²⁰⁴ “Te'yinat (Tayinat)”, **el-Münadi**, nr 13, 30 Nisan 1912, s. 3.

²⁰⁵ “Te'yin (Tayin)”, **el-Münadi**, nr 39, 15 Kasım 1912, s. 3.

Gazetede yayımlanan terfi haberlerine göre; Kudüs Polis Dairesi bünyesinde, ser komiserlik yapan Abdulnafi Efendi maaşı 1750 kuruşa yükseltilerek merkez amirliği rütbesine; el-Halil redif taburu ikinci derece mülazimi Abbas Efendi, Kudüs taburluğuna nakledilerek birinci dereceye; el-Halil taburunda görev yapan Himmet Efendi, Adana vilayetine nakledilerek binbaşı rütbesine ve İstinaf Mahkemesi üyelerinden Muhammed Za'tut Efendi, Horan Ceza Mahkemesi Başkanlığı'na terfi edilmiştir.²⁰⁶

Tayin, terfi ve azil ile birlikte nakil işlemi de gazetede yer almaktadır. Habere göre ikinci müstantik görevinde olan Fahri Bey, Bidayet Mahkemesi Başkâtipliği görevine nakledilmiş ve yerine Hilmi el-Cauni Efendi atanmıştır.²⁰⁷

Gazete, memurların disiplini ve faaliyetleri hakkında da birtakım haberler vermektedir. Bu hususta, Kudüs Polis Meclisi'nin aldığı kararlar ile ilgili bir haber dikkat çekmektedir. Haberde, Polis Meclisi'nin; Şükrü el-Bağdadi Efendi, Şükrü-ed-Denef Efendi, İshak Yezmi Efendi ve Ahmet Tevfik Efendi olmak üzere ikinci derecede ve üçüncü derecede komiserlerden ve iki muavinden oluştuğundan bahsedilmiştir. Daha sonra Polis Meclisi'nin, Hasan Efendi adlı memuruna 3 günlük maaş kesintisi cezası verdiği ve yine Nizamettin Efendi adlı memurun komiser önünde bacak bacak üstüne atması nedeniyle görevinden azledilmesi kararı aldığı ancak bu kararın uygulanmayıp yerine 15 günlük maaş kesintisi cezası uygulandığı bildirilmektedir.²⁰⁸

Görüldüğü üzere yazı, memurların disiplinsiz olmasından dolayı onlara verilen cezalardan söz etmektedir. Bu disiplinsizlik, el-Münadi'nin ilettiği bir şikâyet ile birlikte tekrardan öne çıkmıştır. Şikâyetinde, Kudüs'teki bazı polis komiserlerinin, görevlendirildikleri polis noktalarına gitmedikleri belirtilmiş olup yerlerine polis memurlarının görev yaptığı bildirilmiştir. Devamında ise gazete yazarının polis dairesinin yakınından geçtiğinde, oturup istirahat eden onlarca polis komiserini

²⁰⁶ “Terfi’ (Terfi)”, **el-Münadi**, nr 8, 26 Mart 1912, s. 2; “Terfi”, **el-Münadi**, nr 19, 11 Haziran 1912, s. 3.

²⁰⁷ “Nakil (Nakil)”, **el-Münadi**, nr 24, 16 Temmuz 1912, s. 2.

²⁰⁸ “Meclisi’l-Polis (Polis Meclisi)”, **el-Münadi**, nr 14, 7 Mayıs 1912, s. 4.

gördüğü ve bu komiserlerin neden polis noktalarında görev yapmadıklarını sorguladığı yer almaktadır.²⁰⁹

²⁰⁹ “Komiseri’l-Polis (Polis Komiserliği)”, **el-Münadi**, nr 11, 16 Nisan 1912, s. 3.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EL-MÜNADİ GAZETESİNE GÖRE OSMANLI FİLİSTİNİ'NDE EĞİTİM, EKONOMİK, SAĞLIK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

4.1. Eğitim

Yirminci yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'ndeki eğitim sistemi, iptidailerin ve rüştiyelerin temsil ettiği ilköğretim; idadiyelerin ve Sultanilerin temsil ettiği ortaöğretim ve Darü'l-Fünûn gibi kurumların temsil ettiği yükseköğretim olmak üzere üç ana dönemden oluşmaktaydı. Tanzimat ve yenileme süreçleriyle birlikte yapılan düzenlemelerle eğitim, belirli bir seviyeye kadar zorunlu hâle geldi. Eğitim sistemini uygulayan kurumlar, devlete bağlı ve özel olarak ikiye ayrıldı. Özel okullar, devlet okullarına nispeten daha nitelikli sayıldığı için gayrimüslimler ile varlıklı Müslümanlar tarafından rağbet gördü ve sayıları giderek arttı.²¹⁰

Filistin'de eğitim, Osmanlı genelinden çok farklı sayılmazdı. Bir yandan sayıları az olsa da devlet okulları varken diğer yandan devlet okullarına nazaran hem okul hem öğrenci sayısı fazla olan özel okullar vardı. Bu özel okullar kendi aralarında, Yahudi Alyans Okulu gibi yabancı destekli misyoner amaç güden ya da gütmeyen okullar; farklı mezhep mensuplarının açtığı dinî okullar ve son olarak milliyetçi bir kimliğe bürünen okullar olarak üç ayrı gruba ayrılmaktaydı.²¹¹

²¹⁰ 1913'te yapılan düzenlemelere kadar eğitim zorunluluğu, gerektiği gibi uygulanmamaktaydı. Tanzimat'tan sonra Osmanlı Devleti'nin eğitim durumu hakkında bkz. Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, s. 105-194. B. Mehmet Bozaslan ile Emel Çokoğullar, "Osmanlıdan Cumhuriyet'e Modern Eğitimin İnşası: Devletin Kurtarılmasından Devletin Kurulmasına", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C: 17, Sayı: 3, s. 309-329.

²¹¹ Osmanlı Filistini'nde eğitimin durumu için bkz. Ahmed Sudki'l-Deccani, **et-Ta'lim fi Filistin fi Ahdi'l-Devle'l-Osmaniye**, Kahire, Darü'l-İhya's-Sakafi, 2003, b.a; "et-Ta'lim ve'l-Ahlak", **el-Mevsüatü'l-Filistiniyye**, C.1, Dimaşk, Hey'eti'l-Mevsüatü'l-Filistiniyye, 1984, s. 528-536.

El-Münadi Gazetesi, eğitim ve edebiyata her zaman önem vermiş ve yetkilileri bu alanda ıslahat ve reforma davet etmişti. Bu konuya, eğitim sistemine eleştiri ve ıslahat talepleri ile ilgili haberlerle başlanacaktır.

Filistin'deki eğitime dair el-Münadi'nin eleştirileri, temel olarak eğitim sisteminin kalitesiz olması ve okulların millî olmaması ile alakalıdır. Gazete, buna dair bir yazıda eğitimin toplumsal gelişim için yüksek bir öneme sahip olmasına rağmen kalitesizliğinden söz etmiş ve kaliteli, faydalı okulların sayısının az olduğuna dikkat çekmiştir. Halk, çocuklarını millî duygularını zayıflatabilecek veya terbiyesini bozabilecek devlet okulları veya yabancı okullara göndermek yerine evde kalmaya mahkûm etmekte veya yabancı ülkelere göndermeyi tercih etmektedir. Münadi, devlet okulları ile yabancı okulları karşılaştırdığı yazısında, devlet okullarının sadece memur yetiştirdiğini; yabancı okulların ise tercüman ve öğretmen yetiştirmekle sınırlı kalarak öğrencileri millî duygulardan yoksun bırakmaktan başka faydalarının olmadığını ifade etmiştir. Millî duyguları benimseyen ve Arapça ile Osmanlı Türkçesini öğreten yararlı okulların sayısının az olmasından yakınan el-Münadi, Kudüs'te bulunan Dusturiyye Okulu ile Ravda'tül Maarif Okulu'nu örnek teşkil edecek okullar arasında sayar.²¹²

Gazete, başka bir yazısında ise okulların ıslah edilme gereksiniminden bahsetmiştir. El-Münadi, ilk olarak Alman Bismark'ın "Okullarla Fransızları yendik" sözünü hatırlatıp okullarda reform yapılmasının toplumun ilerlemesi ve gelişmesi anlamına geldiğini söyler. Ardından sözü, yerli okullara getirir. Osmanlı ülkesindeki millî ve yerli okulların yabancı okullara nispeten daha kalitesiz olmasından dolayı okullarda bir ıslahat gerektiğini ifade eder. Münadi, eğitimin önemini şu sözlerle hatırlatır: "İlim ve maarife olan ihtiyacımızın, insan bedeninin yemek ve içmeye olan ihtiyacdan daha büyük olduğunu söylemeye gerek yoktur". Son olarak gazete, okulların toplum kalkınması ve yükselmesinin temel taşı olduğunu belirtir.²¹³

Gazetede eğitimin kalitesizliği ve halkın eğitimsizliği hususunda sadece hükümet değil, halk de eleştirilmiştir. El-Münadi bununla ilgili bir yazıda, önceden ülkenin her anlamda çok gelişmiş olduğunu ancak şuan çok geride kaldığını ve

²¹² "Medarusüne ve'l-Haca (Okullar ve İhtiyaç)", **el-Münadi**, nr 7, 19 Mart 1912, s. 1.

²¹³ "el-İslah ve'l-Medaris (Islahat ve Okullar)", **el-Münadi**, nr 11, 16 Nisan 1912, s. 1-2.

okulların yayılmasının bu geride kalmayı engellemediğini belirtmiştir. Daha sonra eğitim ve kültür seviyesinin düşüşünden söz ederek ülkedeki edebiyatın öldüğünü ve insanların şerefli dil olan Arapçayı önemsemediklerini ifade etmiştir. Eğitimin bu duruma gelmesinde, halkın bir payı olduğunu ve bu durumdan utanması gerektiğini belirterek şunları söylemiştir: “Okuma ve yazma bilmeyen sayısı, okuma yazma bilene oranla kat kat daha fazladır. Okullar inşa edilmesine rağmen binler arasında sadece onlarca kişinin okula gönderilmesi, bu bölge sakinleri için utanç vericidir.”²¹⁴

Münadiye göre eğitim seviyesindeki yetersizliğin diğer bir sebebi ise zorunlu eğitimin uygulanması sırasında yaşanan sıkıntılardır. Gazete, zorunlu eğitimin uygulanması konusunda, Meşrutiyet Hükümeti’ni ihmalkârlıkla suçlar ve Kanun-i Esasi’de geçtiği gibi ücretsiz zorunlu eğitimin ihmal edilmesini suç olarak görür. Gazeteye göre ya hükümet halkı eğitmeyerek kültürsüz bir kesim oluşturmak istemekte ya da eğitim için gerekli bütçeyi bulamamaktadır. İkinci ihtimalin birinci ihtimale daha ağır bastığını ifade eden Münadi, bütçe yetersizliğinin hükümet tarafından sebep gösterilmesinin yerinde olmadığını belirtir. çünkü, şehirde bulunan vakıf ve arazi gelirleri üç adet külliyyatın inşasına yetecek düzeydedir.²¹⁵

Zorunlu eğitimin gerektiği gibi uygulanmaması, sadece el-Münadi’nin dile getirdiği bir mesele değildir. Nitekim Osmanlı merkezinden uzak alanlarda her zaman kendini gösteren bu sorun, diğer yayın organları tarafından birçok kez dile getirilmiştir.

II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı Arap Coğrafyası’nda gerginlik yaratan sorunlardan biri de, eğitim dili meselesidir. İttihatçıların “Türkçeleştirme” politikaları kapsamında Türkçenin okullarda zorunlu kılınması, bazı yayın organları ve kişiler tarafından eleştirilmiştir. Hatta bu durum daha sonraki ayaklanma ve hareketlere neden olarak gösterilmiştir.²¹⁶ Münadi de Arapça dilinde eğitim meselesine sayfalarında yer vermiştir.

²¹⁴ “Mevtû’l-Edebi fi Filistin (Filistin’de Edebiyatın Ölümü)”, **el-Münadi**, nr 16, 21 Mayıs 1912, s. 1.

²¹⁵ “et-Ta’limü’l-İcbari (Zorunlu Eğitim)”, **el-Münadi**, nr 19, 11 Haziran 1912, s. 1.

²¹⁶ M.Talha Çiçek, “Şerif Hüseyin İsyanının Türk ve Arap Kimlik İnşa Süreçlerindeki Etkisinin Analizi”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 21-23,25-26; İlyas Şufani,**a.g.e.**,s.292-293.

Gazete, Meşrutiyet'ten sonra her bölgeye dilini konuşabilen bir yönetici gönderilmesinin beklenen bir uygulama olduğundan söz eder. Arapça bilen Tahir Hayrettin Bey'in bölgeye gönderilmesinin olumlu karşılandığını bildirir. Daha sonra el-Münadi, Arapça dilinde eğitim meselesine değinir. Hükümet okullarında Türkçeye önem verildiği gibi Arapçaya da önem verilmesinin umulduğunu ve bunun hem Osmanlı geneline hem de öğrencilerin yaşadığı bölgelere fayda ile döneceğini ifade eder.²¹⁷

Yazıda görüldüğü üzere gazete, Arapça dilinde öğretime önem vermiş ve hükümeti bu konuyla ilgilenmeye davet etmiştir. Arap dilinde eğitim meselesi ile birlikte gazete, zorunlu eğitim uygulanması, verilen eğitimin kalitesizliği ve devlet okullarının ihmali üzerinden bölgenin eğitim sorunlarını yansıtmış ve yorumlamıştır.

Gazetenin Filistin'deki eğitime bakış açısı, eğitim ile ahlak arasındaki ilişkiden bahseden bir makale sayesinde daha anlaşılır bir hâl alır. Makalede, Filistin'de çoğu yazarın ahlak ile eğitim arasındaki farkı bilmeyip ahlaka haiz olmayan kişiyi, aynı zamanda eğitimsiz olarak tanımladıkları belirtilir. Münadi, toplum olarak kendilerinin iyi ahlak ve terbiye ile büyütüldüklerini ifade ederek yabancılardan bir kimsenin haiz oldukları bu ahlak ve terbiyeye, eleştiride bulunmadığını belirtmiş ve bu eleştirinin sadece toplum içinde Avrupa medeniyetine hayranlık duyan bazı kişiler tarafından yapıldığına dikkat çekmiştir. Kendi ahlaklarının eksiksiz olmadığının farkında olunarak şu anki durumda ahlaka eleştiri yöneltmenin doğru olmadığını söylemiştir. Ahlaka yöneltilecek eleştiri yerine eğitim sistemine ve seviyesine eleştiri yöneltmenin daha faydalı olacağını ifade etmiştir.

Gazetede, başta Kudüs ve çevresindeki okulların faaliyetleri olmak üzere eğitim ile ilgili çeşitli meseleler de ele alınmıştır. Bununla ilgili bir yazıda, öğretmenlerin huy ve davranışlarından bahsedilmektedir. Gazete yazarı, öğretmenliğin en onurlu mesleklerden biri olduğunu söyleyerek bu mesleği yapmak isteyenlerin bütün kötü huylardan münezzeh olması ve insanların önünde iyi bir nama sahip olması gerektiğini ifade eder. Ardından bazı öğretmenlerin kötü davranışlarından bahsederek kendisinin Yafa'da içki içip bayanlara sarkıntılık yapan ve kahvelerde kötü sözler kullanan

²¹⁷ “el-Hukkam ve'l-Arabiyye (Yöneticiler ve Arapça)”, **el-Münadi**, nr 45, 30 Aralık 1912, s. 1.

öğretmenlere şahit olduğu bilgisini verir. Bu durumun rahatsız edici olduğunu ve duruma derhal Maarif Müdürlüğü'nün müdahale etmesi gerektiğini belirtir.²¹⁸

Gazetede öğrencilere yardım yapılmasını konu edinen haberlerde bulunmaktadır. Habere göre, mutasarrıflık vekili Askeriye Kumandanı Abdülhamit Paşa, okullardaki fakir öğrencilere yardım edilmesine dair bir emirde bulunmuş ve bunun sonucunda 13.613 kuruş 30 para toplanmıştır. Akabinde, her okulda ihtiyaç sahibi öğrencilerle ilgili bir liste oluşturulmuş ve toplam ihtiyaç sahibi öğrenci sayısının 178 olduğu tespit edilmiştir. Bir terzi ile anlaşarak toplanan bağışlar ile bu 178 öğrenci için üniformalar dikilmiş; kalan para ile de fes ve çorap gibi gerekli olan giyim ihtiyaçları giderilmiştir.²¹⁹ Bu haber Devlet'in ihtiyaç sahibi öğrencilere destekte bulunduğunu göstermektedir.

Münadi'de öğrencilere devlet tarafından yardım edilmesi ve destek çıkılmasıyla ilgili bir başka haber daha görülür. Haberde, mutasarrıflıktan başarılı olan bazı öğrencileri hükümetin burslu olarak Beyrut'ta bulunan Mektebi Sultani'ye göndermeye karar verdiği bildirilmiştir. Kudüs şehrinin, verilen burstan nasibinin iki öğrenci olduğu belirtilmiş; bu iki kişinin öğrenciler arasında yapılan sınavla seçileceği söylenmiştir.²²⁰

Sınavlar, kutlamalar ve geziler gibi faaliyetlerde gazetede yerini almıştır. Buna dair bir haberde, Beyt Jale'de bulunan Rum Okulu'nda dönem sonu münasebetiyle gerçekleşen bir kutlamadan bahsedilmiştir. Bu kutlamaya Ali Rıza Bey, Beytülahm Nahiye Müdürü, Kudüs ayanları ve Hristiyan din adamları katılmıştır. Kutlamada, öğrenciler tarafından oynanan Selahaddin Eyyubi tiyatrosu herkesin beğenisini almıştır.²²¹ Rum okulunda Selahaddin Eyyubi ile ilgili bir tiyatro oynanması, burada gözlerden kaçmaması gereken bir detaydır.

Tören ve kutlamalar ile ilgili bir başka habere göre ibtidai okul öğrencileri, velileriyle birlikte İdadi Mektebi salonunda tören için toplanmışlardır. Törende, edebi

²¹⁸ “Muallimü'l-Madaris (Okul Öğretmenleri)”, **el-Münadi**, nr 15, 14 Mayıs 1912, s. 3.

²¹⁹ “İanetü Ebnai'l-Fukara'e (Fakir Çocuklara İane)”, **el-Münadi**, nr 21, 25 Haziran 1912, s. 3-4.

²²⁰ “İanetü'n-Nabigin (Üstün Zekâlı Öğrencilere Yardım)”, **el-Münadi**, nr 34, 1 Ekim 1912, s. 4.

²²¹ “Fi Beyt Cala (Beyt Jale'de)”, **el-Münadi**, nr 23, 9 Temmuz 1912, s. 3.

tartışmalar yapılmış ve güzel oyunlar sergilenmiştir. Törenin sonunda ise öğrencilere ödül dağıtılmıştır.²²²

Okullarda gerçekleşen sınavlar da, el-Münadi tarafından haberleştirilmiştir. Bununla ilgili bir yazıda, Kudüs'teki okulların çoğunda sınavların tamamlandığından ve bu sınavların yirmi günden fazla sürdüğünden söz edilmiştir.²²³

Filistin okullarında yapılan sınavların mahiyeti, süresi ve amaçları hakkında bilgi sunan bir başka yazıda, Kudüs'te ün salmış okullardan biri olan Ravdatü'l-Maarif Okulu'nun şehrin millî okullarından biri olduğu söylenerek yapılan bir sınav ve sonrasında gerçekleştirilen törenle ilgili bilgiler verilir. Sınavda başarılı olan öğrencilerin velilerinin de davet edildiği törende, Arapça, Fransızca ve Türkçe olmak üzere üç farklı dilde coşkulu şiirler okuyan öğrenciler, edebî metinlerden bölümler de sunmuşlardır.²²⁴

Okullardan birinin düzenlediği gezi sırasında yaşanan ve gazete tarafından nakledilen bir o olaya göre, İngiliz Piskopos Okulu'nun (Mar Jerjis Okulu) Müdürü, öğrencileriyle birlikte akşam saatlerinde Silvan köyünde yürüyüşe çıkmışlardır. Yürüyüş esnasında istirahat etmek isteyen öğrenciler, İngilizler tarafından kazıldığı düşünülen bir su kuyusu yakınlarında oturmuşlardır. Bu esnada, köyden bir şahıs onları görmüş ve durumdan şüphe duyarak köy ahalisini çağırmıştır. Sopalarla, öfkeli şekilde müdür ile öğrencilere doğru yürüyen köy ahalisi, okul müdürüne ve öğrencilere su kuyusunu zehirleme niyetinde olduklarına dair ithamda bulunmuşlar ve onlarla kavga etmişlerdir. Kavgayı duyan jandarma memurları, olay yerine gelip onları ayırmış ve ardından mutasarrıfın kendisi de olay yerine gelmiştir.²²⁵ Bu zikredilen olay, o dönem halkın yabancı şahıs ve kurumlara olan şüpheli yaklaşımlarını göstermektedir.

²²² "el-Maderesü'l-İbtidaiyye (İbtidai Okulları)", **el-Münadi**, nr 25, 13 Temmuz 1912, s.4.

²²³ "Şehrü'l-Hurriyye (Özgürlük Ayı)", **el-Münadi**, nr 24, 16 Temmuz 1912, s. 1.

²²⁴ "Ravdatü'l-Maarif", **el-Münadi**, nr 24, 16 Temmuz 1912, s. 2.

²²⁵ "Hadisetü Leyleti's-Sebit (Cumartesi Akşamındaki Olay)", **el-Münadi**, nr 38, 29 Ekim 1912, s. 2.

Ravdatü'l-Maarif Okulu'nu önceki bir yazıda öven el-Münadi, okulun Dusturiyye Okulu'nun²²⁶ kapanmasından sonra şehirdeki tek millî okul hâline geldiğini söylemiştir. Bu durumun ise okuldaki öğrenci sayısının bir hayli yükselmesine ve Okul Müdürü'nün Okulu yenilemesine vesile olduğu ifade edilmiştir.²²⁷ Dusturiyye Okulu'nun kapalı kalması ise çok fazla sürmemiş; birkaç hafta sonra okul, zorlukları aşır kapılarını öğrencilerine yeniden açmıştır.²²⁸

Millî okullardan sonra yabancı okulların kapanması ile ilgili bir haber vardır. Haberde, Yahudi Siyonistler için çalışan Ayntebi'ye, amirlerinden Alyans Okulu'nu kapatıp gelmesine dair bir emir içeren telgraf geldiği anlatılmaktadır. Gazete ise bir yandan böyle faydalı bir okulun kapanmasına üzüldüklerini, diğer bir yandan Siyonistlere sürekli yardım eden Ayntebi'nin Kudüs'ten ayrılmasından dolayı da mutlu olduklarını belirtmiştir.²²⁹ Bu haberde belirtilmesi gereken şey, Münadi'nin sürekli olarak Siyonizm'i Filistin'e faydasız bir yapı olarak nitelendirmesine rağmen burada Alyans Okulu'nun faydalarından bahsetmesidir.

Eğitim ile ilgili bir başka yazı, öğretmenlerin maaşlarını konu edinmiştir. Buna göre birçok köy ve nahiyede öğretmen maaşları, uzun zamandır ödenmemiştir. Gazete yazarı, bu durumun nedeninin Maarif Maliye Tahsilatçısı'nın görevini ihmal etmesi olduğunu söylemektedir. Yazar, kendisinin birkaç gün önce Remle kazasına ziyarette bulunduğunu ve orada görev yapan öğretmenlerin yaklaşık bir yıldır maaşlarını alamadıklarını söylediğini yazmıştır.²³⁰

Diğer kurumlar hakkında verilen haberlere benzer şekilde eğitim kurumlarında da yolsuzluğun var olduğuna dair bir haber vardır. Haberde, önceden maarif sandık emniyeti yapan Muhammet Mahmut adlı kişinin, maarif sandığından bir miktar parayı zimmetine geçirmesinden dolayı görevinden atıldığı ve bir sene hapis cezasına çarptırıldığı yer almaktadır.²³¹

²²⁶ Düsturiyye Okulu ya da Türkçe anlamıyla Anayasal Okul, Kudüs'te 1908 yılında Meşrutiyet'in oluşumundan etkilenen ünlü edebiyatçı ve yazar Halil es-Sekakini tarafından kurulmuştur. Düsturiyye Okulu, (Çevrimiçi), <https://www.paljourneys.org/>, 09.11.2021.

²²⁷ "Medreset Ravzatü'l-Maarif (Ravdatü'l Maarif Okulu)", **el-Münadi**, nr 33, 24 Eylül 1912, s. 2.

²²⁸ "el-Medresetü'd-Dusturiyye (Düsturiyye Okulu)", **el-Münadi**, nr 34, 1 Ekim 1912, s. 3.

²²⁹ "Medresetü'l-Alyans (Alyans Okulu)", **el-Münadi**, nr 24, 16 Temmuz 1912, s. 4.

²³⁰ "Maarifü'l-Remle (Remle Maarifi)", **el-Münadi**, nr 36, 15 Ekim 1912, s. 3.

²³¹ "Emin Sandukü'l-Maarif (Maarif Sandık Emniyeti)", **el-Münadi**, nr 37, 22 Ekim 1912, s. 3.

4.2. Ekonomik Durum

Yirminci yüzyıl başları Filistin ekonomisine bakıldığında, ekonominin temelini tarım faaliyetlerinin oluşturduğu görülmektedir. Verimli bir araziye sahip olan Filistin’de çoğunlukla zeytin ve portakal gibi tarım ürünleri yetiştirilmekteydi. Filistin’de on dokuzuncu yüzyılın sonlarından itibaren son otuz yılda Yahudi göçlerinin etkisiyle yaşanan yoğun nüfus artışı ile birlikte ekilen tarım arazileri de bir hayli artmıştı. Bu arazilerde ise genellikle eski tarım teknikleri kullanılıyordu. Ekilen ürünlerin mahsulatı çoğunlukla bölge ihtiyacını karşılamaktaydı. Artan mahsul ise yakın bölgelere ve limanlar aracılığıyla Avrupa ülkelerine gitmekteydi. Tarımın yanında küçük çaplı imalathaneler ve atölyeler bulunmaktaydı. Bunlar genellikle sabun, susam yağı ve unlu mamuller gibi ürünler üretmekteydi. Tarımda da olduğu gibi imalathanelerin artmasında ve gelişmesinde de batılı ülkelerden gelen Yahudilerin etkisi büyüktü.²³² Tarımın ve küçük çaplı bir endüstrinin yanında daha çok dinî amaçla Filistin’e gelen ziyaretçiler de bölge ekonomisinin canlanmasına katkı sunmaktaydı.

Filistin’in o dönemki ekonomisi, el-Münadi Ceridesi tarafından kapsamlı bir şekilde ele alınmış ve Filistin’in genel ekonomik durumu ile ilgili yorumlar yapılmıştır. El-Münadi’de Filistin topraklarının verimliliği aşağıdaki sözlerle ifade edilmiştir:

“Filistin toprakları, Tevrat’ta geçtiği gibi yoğurt ve bal üreten topraklardır. Aynı şekilde bu topraklar, Allah tarafından İsrail oğullarına Mısır’da sürünmek yerine rızkindan yemeleri için hibe edilen topraklardır. Yine bu topraklar, Fenikelilerin Dünya’yla yaptıkları ticaretin ham maddesini elde ettikleri topraklardır.”

²³² Roger Owen, **The Middle East in the World Economy 1800-1914**, London, I.B. Tauris & Co Ltd, 1993, p.264 -271; Charles Issawi, **The Economic History of the Middle East 1800 – 1914**, Chicago and London, The University Of Chicago Press, p.274-284.

Toprakların verimliliğinden bahseden gazete, içinde bulunulan anda bu durumun değiştiğini ve bölgenin eskiye nazaran geriye gittiğini belirtmiş ve Filistin halkını, bu kötü durumdan sorumlu tutmuştur: “Haçlı Savaşları zamanında dikilen zeytin ağaçlarının bölgede kalan tek tarım kaynağı olması ve bu ağaçların cahiller tarafından kesilip oduna dönüştürülme tehdidi altında kalması, utanılacak bir durum değil mi ve yine çoğu arazinin ekilmemesi utanılacak bir şey değil mi?”

Münadi, daha sonra halk ile birlikte devletin sorumluluklarını hatırlatarak çiftçilere gerekli malzeme ve modern aletler sağlanması ve gençlerin göçlerinin önlenmesi halinde böyle bir durumla karşılaşılmayacağını söylemiştir.²³³

Filistin’in zengin doğal kaynaklara ve verimli topraklara sahip olmasına rağmen bunlardan gerektiği gibi yararlanılmaması ve bunun ekonomik duruma yansımaları ile ilgili şikâyet, bir başka yazıda da tekrarlanmıştır. Gazetede, Filistin’in verimli topraklarının yanı sıra sahip olduğu doğal kaynaklarından şu şekilde söz edilmiştir: “Şifa sularına, nehirlerle, tuz göllerine, fosfora, madenlere ve altın ile katran dağlarına sahip olan bu Filistin bölgesi”. Daha sonra bu sahip olunan doğal zenginliklerden neden faydalanılmadığı ve bunlara neden yatırım yapılmadığı sorgulanmıştır. Sonuç olarak gazete, tekrardan halkı ve özellikle zengin kesimi suçlamıştır.²³⁴

Münadi, bu doğal zenginliklerden kimlerin faydalandığına dair kaleme aldığı bir makalede, Filistin topraklarının tütün, zeytin, karpuz, limon, nar ve koton gibi tarım ürünlerinin ekilmesiyle ünlendiğini söylemiş ve bölgenin verimli topraklara sahip olduğunu vurgulamıştır. Ardından, bölgede gerektiği gibi faydalanılmayan ve ekilmeyen büyük ölçekli tarım arazilerin varlığı hatırlatılmıştır. Bu boş arazilerden, para ve teknolojiye sahip olmaları sayesinde işgalci Siyonistlerin en iyi şekilde faydalandığı belirtilmiştir. Gazete, hükümetin Filistin tarımı ve ekonomisinin gerilemesinde bir payı olduğunu tekrarlayarak bu hususta, halkın tarım konusunda gerektiği gibi yetiştirilmediğini ve maddi açıdan desteklenmediğini ifade etmiştir. Bir

²³³ “Hayatü’l-Bilad (Ülkenin Yaşamı)”, **el-Münadi**, nr 4, 27 Şubat 1912, s. 1-2.

²³⁴ “Umranu Filistin (Filistin’in İmarı)”, **el-Münadi**, nr 10, 10 Nisan 1912, s. 1.

çözüm olarak Münadi, hükümetten köylerde zirai okullar ve sanayi okulları açmasını ve bu mesleği halka incelikleriyle öğretmesini talep eder.²³⁵

Halk ile hükümetin ilgisizliğinden dolayı bölgenin doğal zenginliklerinden faydalanılmaması, kötü bir ekonomiye sahip olunması sonucunu doğurmuştur. Halkın maddi durumuna yansıyan bu durum, bazı kötü eylemlerin yayılmasına neden olmuştur. Bununla ilgili olarak gazete bir yazısında, toplumda hırsızlık faaliyetlerinin arttığını belirtip bunun halkın açlık ve fakirlik çekmesi nedeniyle olduğuna işaret etmektedir. Daha sonra gazetede yaşanmış bir hırsızlık olayından söz edilmiştir.²³⁶

Ekonomik durumun halka yansımalarının bir başka boyutu, pazardaki fiyatların artması ve bunun ahaliyi zor duruma düşürmesidir. Bu hususla ilgili bir yazıda, oluşan pahalılığın toplumu ve özellikle fakirleri nasıl etkilediğinden bahsedilmiştir. Pazarda, ekmek iki met ve unun libresi çeyrek riyal olmuştur. Gazete, fiyatlardaki pahalılığa önlem alması için hükümeti uyarmış ve oluşan pahalılığın nedenlerinden bahsetmiştir. Bu nedenlerden biri, hükümetin ihmali nedeniyle dövizcilerin para birimlerinin fiyatlanmasını gerçek değerinden farklı olarak göstermeleridir. Satıcılar ve dükkân sahipleri, döviz farkından dolayı oluşan kayıplarını telafi etmek için fiyatları arttırmışlardır. Diğer sebep ise satıcıların ve dükkân sahiplerinin malları depolayıp savaştan dolayı malların ulaşmadığını iddia ederek fiyatları orantısız şekilde arttırmalarıdır.

Gazete, fiyatlardaki pahalılık ile ilgili hükümeti eleştirerek Avrupa şehirlerinde olduğu gibi neden bu bölgede de fiyat denetleme kurumlarının olmadığını sorgulamıştır.²³⁷

Memleketin Afet savaş ve toplumsal olayların yaşandığı dönemlerdeki ekonomik haline bakacak olursak, ilgili yazıda, savaş ile ekonomi ilişkisinden söz edildiği görülür. Buna göre bir ülkenin ekonomisi, o ülkede güvenliğin var olmasına, ülkedeki siyasi duruma ve ülkenin savaş içinde olup olmamasına bağlıdır. Savaş çıkması durumunda, ülke bir yandan askere diğer yandan da paraya ve maddi desteğe

²³⁵ “Ez-Ziraatü'l-Filistiniyye (Filistin Tarımı)”, **el-Münadi**, nr 39, 15 Kasım 1912, s. 1.

²³⁶ “en-Nasü fi Cu’u (İnsanlar Aç)”, **el-Münadi**, nr 44, 24 Aralık 1912, s. 2.

²³⁷ “el-Galaü ve'l-Fakir (Pahalılık ve Fakirlik)”, **el-Münadi**, nr 46, 7 Ocak 1913, s. 1-2.

ihtiyaç duyacaktır. Bu durum, ülkenin ekonomisini tüketecek ve ülkeyi geriye düşürecektir.

Gazetede, o tarihlerde çıkmak üzere olan Balkan Harbi'nin Filistin'e olan ekonomik etkisinden söz edilir. Halkın savaşın çıkma ihtimaline karşı hazırlıklı olduğu bildirilir. Aynı şekilde hükümetin, savaşın çıkması ihtimali nedeniyle Suriye ve Filistin dışında kalan bölgelerden, bakliyat ihracatını yasakladığı söylenmektedir. Gazete; Suriye ve Filistin'in bu yasaklamadan istisna edilmesi olayını eleştirmiş ve bu bölgelerin diğer Osmanlı topraklarından daha zengin olmadığını söylemiştir. Aynı kuralın bu bölgelerde de uygulanması gerektiğini ifade etmiştir. Münadi, devlete verdiği bu nasihatle beraber savaşın ateşlenmesi durumunda alınması gereken bir önlemden söz etmiştir. Bu ise Siyonistlerin, fakir halkın durumundan faydalanarak düşük bir karşılık ile varlıklarına sahip olması tehlikesine karşı Filistin'e girmelerinin yasaklanmasıdır.

Her zamanki gibi Siyonistler hakkında yazmayı unutmayan gazete, konuyla ilgili idare tarafından alınması gereken başka önlemlerden de söz etmiştir. Bu önlemler ise hükümetin pazardaki fiyatları denetleyip sabit tutması ve devlete savaş açan ülkelerin tebaasını ülkeden kovmasıdır. Böylece ekonomik durum iyi olacak ve devlet maddi sıkıntıya düşmeyecektir.²³⁸ Bu yazıda yansıtılana dayalı olarak, halkın hâlâ ateşlenmemiş olan bu savaşı büyük oranda ciddiye aldığı ve bu konuda ihtiyatlı olduğu söylenebilir. Yazıda geçen, hükümetin gerekli denetimi yapmadığına dair kısma gelince gazetenin bu konu üzerinde birçok kez durduğu görülmektedir. Bu, mevcut hükümetin denetimi hakkında bilgi verirken denetimin, ekonomik durumun istikrarı için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Gazetede, Balkan Harbi ile beraber Filistin'in gündeminde olan göç hareketinin, ekonomiye olan etkisi de ele alınır. Ceride, Filistin'den göç etmenin başlarda ekonomiye katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Daha sonra Filistin'den göç edenlerin dönmek yerine göç ettikleri yerlerde yerleşmeyi seçmeleriyle beraber bu durumun değiştiğini ifade etmiştir:

²³⁸ “el-Halatü'l-İktisadiyye (Ekonomik Durum)”, **el-Münadi**, nr 37, 22 Ekim 1912, s. 1.

“Önceden Filistin’i terk eden Hristiyan kardeşlerimize, dört – beş yıl sonra bölgeye binlerce lira ile döndükleri ve memlekete ve bize fayda sağladıkları için müsamaha gösteriyorduk. Ancak durum şimdi değişti. Muhacir artık hem ülkesinden hem de büyüüp yetiştiği bölgeden kendini mahrum bırakıp göç ettiği ülkeye tamamıyla yerleşmektedir.”

Filistin’den göç edenlerin, başlarda ülke ekonomisine yaptıkları katkılara atfen burada, Ramallah ve Beytülahm gibi bölgelerden göç edenlerin bölge ekonomisine getirdikleri katkı hatırlatılır. Daha sonra bunların kaybedilen gençlik ve ülkeden kaçan servet karşısında, çok büyük bir değere sahip olmadıkları ifade edilir.²³⁹ Görüldüğü üzere gazete, göç hareketininim kısa vadede ülke ekonomisine faydalı olduğunu söylemiş ancak uzun vadede ülke ekonomisine fayda yerine zarar getirdiğini belirtmiştir.

Ekonomik durumla alakalı olarak devlet kurumlarının maliyesi; satın alma, kiralama ve ihaleler gibi Filistin ekonomisinin yapısı ve dönüşümü ile ilgili fikir sunan ekonomik faaliyetler de gazete sayfalarında yer almaktadır. Devlet dairelerinin maliyesi ile ilgili gazetede yer alan haber yazısı, Mutasarrıflık Nafia İşleri’nin (Bayındırlık Hizmetleri) aldığı ödenekler ve harcamaları ile ilgidir. Yazıda Münadi Ceridesi’nin muhabiri, ilk olarak Mutasarrıf’ın Baş Mühendis’i, Nafia İşleri için yapılan harcamalar hususunda adli makamlara şikâyet ettiği bilgisini vermiştir. Ardından kendisi, Ser Mühendis ile oturduğunu ve ona bu konuyla bağlantılı olan birtakım sorular yönelttiğini belirtmektedir. Muhabir tarafından yöneltilen sorulara cevap veren Ser Mühendis, Nafia Nezareti’nden Mutasarrıflık için tahsis edilen ödeneklerin 908.905 kuruş olduğunu söylemiştir. Bu meblağdan ise 803.930 kuruşun yol ve köprülerin inşasına harcadığını; 19.871 kuruşun farklı masraflar için harcadığını ve 85.104 kuruşun ise memurların maaşı ile aletler ve kırtasiye masrafları

²³⁹ “Filistin fi Amrika (Filistin Amerika’da)”, **el-Münadi**, nr 40, 22 Kasım 1912, s. 1.

için tahsis edildiğini belirtmiştir.²⁴⁰ Ele alınan bu yazı, Mutasarrıflık içinde bulunan devlet dairelerinin harcamalarına bir örnek gösterilebilir.

Devlet kurumlarının maliyesine dair bir başka yazı ise maliye müfettişlerini konu edinmiştir. Haberde, el-Halil kazasında görev yapan iki Maliye Müfettişi'nin, görevlerini çok iyi şekilde yaptıkları söylenmiş olup bazı örnekler verilmiştir. Bu örneğe göre Maliye Müfettişleri, Maliye Müdürü ile akşam saatlerinde köylere teftişe çıkıp sahipleri tarafından gizlenen koyunları tespit etmişlerdir. Aynı şekilde, el-Halil maliye sandığında, fazladan 1500 kuruş bulmuşlar ve bunun ne olduğunu Sandık Emmini'ne sormuşlardır. Sandık Emmini, bunların koyun vergisinden ve başka şeylerden kaynaklı olduğunu söylemiştir.²⁴¹

Daha önceden de bahsi geçtiği gibi turizm faaliyetleri, Filistin ve özellikle Kudüs için çok önemli bir kaynak teşkil etmektedir. Buna dair turizm faaliyetlerinin Kudüs için önemli bir kaynak teşkil ettiğini beyan eden bir yazı bulunmaktadır. Yazıda, Kudüs şehrinin her yıl bu günlerde özellikle Avrupalı ve Amerikalılar başta olmak üzere her uyruk ve cinsten ziyaretçilerle taşıdığı belirtmektedir. Aynı yazıda Münadi, turizm sezonunun Mutasarrıf Vekili Kumandan Abdülhamit Paşa ve yardımcılarının inayetiyle coşkulu ve kalabalık bir şekilde geçtiğini; Müslüman ile Hristiyanların kutsal mekânlara ziyaretlerini güvenli ve rahat bir şekilde yaparak ülkelerine geri döndüklerini belirtmektedir.²⁴²

Filistin'deki turizm faaliyetlerinin yoğunluğunu konu alan bir başka haberde ise salı ve perşembe günlerinde bölgeye 70 İngiliz turist geldiği belirtilmiştir. Bu turistler, Havacatü'l-Markas adında bir konaklama yerinde kalıp kutsal ve tarihî yerleri ziyaret ettikten sonra ülkelerine dönmüşlerdir.²⁴³

Ticaret ve hizmet sektöründeki faaliyetler ile ilgili bir haberde, Filistin'deki sarrafların davranışlarından söz edilmiştir. Buna göre sarraflar, metliklerin değerinden on bir kuruş düşürüp bir metliği yüz yirmi kuruş olarak hesaplamıştır. Ahali ise sarrafların bu uygulamasına karşılık olarak Mutasarrıflık'a bir dilekçe göndermiş ve

²⁴⁰ "Hadis ma'a's-Ser Muhendis (Ser Mühendis ile Konuşma)", **el-Münadi**, nr 9, 2 Nisan 1912, s. 3.

²⁴¹ "Müfettişe'l-Maliyye (Maliye Müfettişliği Yapan İki Kişi)", **el-Münadi**, nr 12, 24 Nisan 1912, s. 2.

²⁴² "Mevsimü'l-Kudüs (Kudüs Sezonu)", **el-Münadi**, nr 10, 10 Nisan 1912, s. 2-3.

²⁴³ "Kudum Süyyah (Turistlerin Varışı)", **el-Münadi**, nr 38, 29 Ekim 1912, s. 4.

duruma itirazlarını belirtmişlerdir. Bu itiraza cevap veren Belediye Meclisi, metliklerin değeriyle oynamaya çalışanlara uyarı mahiyetinde bir bildiri yayımlamıştır.²⁴⁴ Para birimin o zamanki değerini gözler önüne seren bu haber, aynı şekilde Belediye Meclisi'nin bu konuya karşı tepkisini göstermektedir.

Filistin'deki ticaret faaliyetlerine örnek teşkil edecek bir başka haber ise müzayedeler hakkındadır. Buna göre el-Mecdel kasabasındaki bir arsa, müzayede ile satışa sunulmuştur. Arsayı, Ahmet Bin İbrahim adlı kişi, 7150 kuruş karşılığında satın almıştır.²⁴⁵

Müzayede faaliyetiyle bağlantılı bir başka haberde ise rehin edilen bir gayrimenkulün, karşı tarafın borçları ödememesinden dolayı müzayedeye verilmesinden bahsedilmiştir. Yakup kızı Meryem'e ait daire ve dükkânın dörtte üçü, Abdürezzak eş-Şihapi Efendi'ye 170 Fransız lirası karşılığında rehin edilmiştir. Meryem adlı şahsın borcunu ödeyememesinden dolayı ise bu gayrimenkuller müzayedeye çıkarılmıştır.²⁴⁶

Müzayede ve rehin işlemlerinin yapılmasına dair gazetede geçen bu örnekler ile beraber, devlet kurumu tarafından verilen bir ihale ile ilgili de bir haber bulunur. Haberde, askerî dairenin atlara ihtiyaç duyduğu belirtilip satın alınacak her at için 20 ile 30 lira arasında bir miktar ödeneceği ifade edilmiştir.²⁴⁷

Halkın dış dünyayla yaptığı ticarete dair bir örnek ise gazetenin nüshasında verdiği bir reklamda görülür. Reklamda, Faslı Hacı İdris'e Fas'tan çok iyi kalitede fesler geldiği bildirilir. Reklamda, muhtarlar ve bu tarz ürünleri giymeye alışmış halka, bu ürünü satın almaları tavsiye edilmiştir.²⁴⁸

4.3. Şehir ve Ulaşım

Yirminci yüzyıl başları Filistin şehirleri ve şehirlerarası ulaşımına dair el-Münadi'de geçenlerin çoğu, gazete muhabirlerinin Filistin'in farklı bölgelerine

²⁴⁴ “el-Metalik (Metlikler)”, **el-Münadi**, nr 47, 14 Ocak 1913, s. 4.

²⁴⁵ “İlanün Sanin min Daireti İcrai Gazze (Gazze İcra Dairesi'nden İkinci İlan)”, **el-Münadi**, nr 7, 19 Mart 1912, s. 4.

²⁴⁶ “İlan (İlan)”, **el-Münadi**, nr 22, 2 Temmuz 1912, s. 4.

²⁴⁷ “Şiraü Huyul (At Satın Alma)”, **el-Münadi**, nr 10, 10 Nisan 1912, s. 4.

²⁴⁸ “İlan (İlan)”, **el-Münadi**, nr 46, 7 Ocak 1913, s. 4.

gerçekleştirdikleri gezilerde, o bölgelerdeki şehirler ile ulaşım hakkında bahsettiklerinden ibarettir.

Muhabir Fazıl Beramki'nin Halil şehrine olan gezisi, başta incelenmesi gereken konudur. Fazıl, el-Halil şehrinin çok antik ve tarihî bir şehir olduğunu; her yerden ziyaretçilerin akınına uğradığını ve havasının güzel olduğu söylemektedir.²⁴⁹

Muhabir Fazıl, el-Halil'den sonra trenle Remle şehrine gider. Remle'nin tarihinden söz ettiği yazısında, şehrin Abbasiler ile Emeviler dönemine kadar eski Filistin'in başkenti olduğunu bildirir. İdari yapı olarak nahiye statüsünde olmasına rağmen Kudüs Mutasarrıflığı'nın vilayete dönüşmesi durumunda, şehrin Kaymakamlık'a yükselmeyi hak ettiğini ifade eder. Remle şehrinin alt yapısından söz eden muhabir, sokaklarının dar olduğunu ve ihmalden ötürü temiz olmadığına dikkat çekmiştir. Remle'den sonra Lod şehrini de gezmeye giden Fazıl, şehrin Remle'den daha küçük olmasına rağmen daha düzenli ve gelişmiş olduğunu belirtmiştir.²⁵⁰

Bir gazete yazarının bayram münasebetiyle Şam'a yaptığı ziyaret sırasında bulunduğu şehirler ile kullandığı ulaşım araçları hakkında anlatımlar da gazetede yerini alır. Vapurla Yafa'dan Hayfa şehrine geldiklerinden bahseden yazar, Hayfa'nın Filistin'in en önemli şehirlerinden biri olduğunu söyler. Daha sonra Hayfa'da bulunan Alman kolonilerine gerçekleştirdiği ziyaretten söz edip şehri, Mısır'daki Ayn Şems'e benzetir. Şehrin sakinliği ve modernliğiyle adeta Avrupa medeniyetini temsil ettiğini ifade eder. Yazar, Alman kolonilerinin Filistin şehirlerinden farklı olarak geniş ve düzenli bir yapıya sahip olduğunu; meyve ağaçlarıyla ekilmiş bahçeleri içinde barındırdığını; koloni sakinleri için konforlu yaşam sağlayacak bütün gereksinimleri içerdiğini bildirmiştir. Koloni sakinlerinin yeme, içme ve giyim gibi bütün ihtiyaçları, Almanya'dan tedarik edilmektedir.²⁵¹ Diğer yerlere oranla Alman kolonilerinin gelişmiş ve modern olması, dikkat çeken bir husustur. Yazıda, Hayfa'nın gelişiminden ve güzelliğinden bahsedilmesi şehrin, Filistin ve bölgenin o dönem en gelişmiş

²⁴⁹ "Halilü'r-Rahman", **el-Münadi**, nr 24, 16 Temmuz 1912, s. 3.

²⁵⁰ "Müşahadet Lihazreti Murasiline'l-Mütecevvil (Gezici Muhabirimizin İzlenimleri)", **el-Münadi**, nr 25, 23 Temmuz 1912, s. 2-3.

²⁵¹ "Fursatu'l-İyyid (Bayram Fırsatı)", **el-Münadi**, nr 41, 3 Aralık 1912, s. 1-2.

şehirlerinden biri olduğunu göstermektedir. Hayfa'dan sonra muhabir, vapurla Beyrut şehrine geçmiştir.²⁵²

Gazetede yer alan birçok yazı ve haber, Filistin'de ulaşımın nasıl olduğuna dair fikir vermektedir. Haberlerde, özellikle birçok kez tren ve vapur hatlarından söz edilmektedir. Filistin'deki ulaşım ile ilgili Münadi'nin başka bir makalesi daha bulunur. Makalede, Filistin'in kalkınmasının Yafa Limanı'nın onarılması ve Hicaz Demiryolu'nun şehre bağlanmasıyla mümkün olacağı söylenmiştir. Ceride, konuya şu şekilde açıklık getirmiştir: “Yafa şehrinin ticari konumundan, Filistin'in merkezi olmasından ve Müslüman, Hristiyan ile Yahudi ziyaretçilerin kiblesi olmasından dolayı Osmanlının diğer sahil şehirlerine nazaran daha büyük bir önemi vardır”. Yafa şehrinin stratejik konuma ve öneme sahip olduğunu söyleyen gazete, limanın onarılarak Yafa şehrinin Hicaz Demiryolu'na bağlanması durumunda, bölgenin öneminin artacağını ifade eder. Bu yolla Yafa'nın diğer Suriye şehirlerinin üstüne geçeceğini ve bunun da Filistin ticaretini canlandıracağını söyler.²⁵³

Münadi bir liman şehri olan Yafa'nın stratejik konumundan söz ederek oranın düzeltilmesini bölge ekonomisine bağlamaktadır. Bu durum Filistin'in kalkınmasında ulaşımın ve ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

4.4. Sosyal Faaliyetler ve Olaylar

4.4.1. Din, Spor, Sanat ve Kültür'e Dair

Filistin ve özellikle Kudüs şehrinin üç semavi din bakımından önemi büyüktür. Bu öneme bağlı olarak farklı inançlara mensup kişiler, bölgede yoğun bir şekilde dinî faaliyetlerde bulunmaktadır. El-Münadi, muhafazakâr bir yayın organı olarak bu faaliyetler ile dini olaylar, birçok kez nüshalarına taşımıştır.

²⁵² Filistin'de 1868'den itibaren Yafa, Hayfa ve Saruna gibi bölgelerde Alman kolonileri kurulmuştur. Kolonileri inşa eden heykeltıraşlar (Templetler) dinî amaçlar için orayı kurmuşlarsa da, bu Alman İmparatorluğu'nun desteği ile kurulduğu ve Alman kolonileşmesinin bir parçası olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bu konu hakkında bkz. Kevser Toprak, **Osmanlı Filistini'nde Alman kolonileri (1869 - 1917)**, İstanbul, Taş Mektep Yayınları, 2015, b.e; Ali Mahafza, “Müstü'amarat'l-Alman fi Filistin”(Çevrimiçi) www.bel3arabi.me /10.08.2022. “Fursatu'l-İyid-Yavman fi Beyrut (Bayram Fırsatı -Beyrut'ta İki Gün)”, **el-Münadi**, nr 42, 10 Aralık 1912, s. 1-2.

²⁵³ “Bima Tahya Filistin (Filistin Ne ile Kalkınır)”, **el-Münadi**, nr 22, 2 Temmuz 1912, s. 2.

Geleneksel dinî faaliyetleri konu edinen bir haber, Mevlid-i Nebevi kutlamalarından bahsetmiştir. Haberde, cuma günü Mevlid-i Nebevi'nin yıldönümünün olduğu ve bu münasebetle Evkaf İdaresi'nin Mescid-i Aksa'yı süsleyeceği bildirilmiştir. Münadi, Belediye Meclisi'nden şehri süslemesini ya da ahaliyi şehri süslemeye davet etmesini istemiştir.²⁵⁴

Bir başka yazıda, Mevlid-i Nebevi gibi dinî öneme sahip olan Kadir Gecesi'nden söz edilmektedir. Münadi, hükümetin Kadir Gecesi'nin hürmetine saygı olarak her yıl kahve ve dükkânlarda oyunları yasakladığını ancak bu yıl bu durumun değiştiğini bildirmiştir. Polis memurlarından bu konuyla ilgili herhangi bir icraat görülmediğini sözlerine ekleyen gazete, bu duruma karşı olan hassasiyetini belirtmiştir. Hükümeti eleştirerek Meşrutiyet'in getirdiği özgürlük ortamının bu konuyla ilgisini sorgulamıştır.²⁵⁵ Meşrutiyet sonrası hükümetin İslam'a bakışının değiştiği söylemi, gazetenin birçok kez tekrarladığı bir konudur.

Gazetede, her yıl tekrarlanan dinî olaylar ile birlikte İslam'la ilişkili hadise ve olaylara yer verilmektedir. Bu hadiselerden biri de Peygamber'in saç tellerinin İstanbul'dan Kudüs'e getirilmesidir. Bununla ilgili verilen haberde, detaylı olarak Peygamber'in saçlarının Avusturya vapuruyla İstanbul'dan Beyrut'a daha sonra da Filistin'e getirilmesi anlatılmaktadır. Saç tellerini getirenler arasında, eski Nablus Mebusu Haydar Tukan Bey'in olduğu belirtilmiştir. Devamında ise bu saç tellerinin İzzettin adında bir camide duracağı söylenmiştir. Peygamber'in saç tellerinin getirilmesi münasebetiyle görkemli bir kutlama ve tören yapılmıştır.²⁵⁶

Gazetenin farklı yazılarında, İslam şehirlerinden ve Filistin'den Müslümanların Mescid-i Aksa'ya gerçekleştirdikleri ziyaretlere yer verilmektedir. Buna bağlı olarak Mescid-i Aksa ve bu kutsal mekânı ziyaret eden büyük kitlelere hizmet eden insanlar bulunmaktadır. Münadi bir yazıda, Kudüs'te bu durumu üstlenen bir aileden bahsetmiştir. Verilen bilgiye göre bu aile, "Denefliler" adında bir ailedir. Gazete, bu aileden bazı kişilerin davranışlarının Kudüs ahalisini utandıracak derecede kötü

²⁵⁴ "el-Mevlidi'n-Nebevi (Mevlid-i Nebevi)", **el-Münadi**, nr 4, 27 Şubat 1912, s. 4.

²⁵⁵ "İkramu 27 Ramazan (27 Ramazan'ın İkramı)", **el-Münadi**, nr 32, 11 Eylül 1912, s. 4.

²⁵⁶ "el-Şa'aratü'n-Nebeviyye'l-Mutaharra (Peygamberin Mutahhar Saçları)", **el-Münadi**, nr 30, 27 Ağustos 1912, s. 4.

olduğunu belirtmiştir. Bu söz edilen davranışlar ise kendilerinin Mescid-i Aksa ziyaretçilerine hizmet etmeyi; dilenmek ve para kazanmak için bir yol olarak kullanmalarıdır.²⁵⁷

Din ile bağlantılı bir başka hadise ise devlete karşı halkı kıskırtan bir hoca ile alakalıdır. Bununla ilgili verilen haberde, Abdülkadir el-Mızgır adında bir hocanın, bulunduğu her toplulukta dini kullanarak ve eleştirilerde bulunarak halk arasında devlete karşı nefreti ekip büyüüttüğü söylenmektedir. Sözü edilen şahsın cuma günü, Ravdatü'l-Maarif Okulu'ndaki ödül dağıtma merasiminde, aynı şeyi yapıp iki saat boyunca hükümet, ümmet ve âlimlere karşı eleştiriler yönelttiği bildirilmektedir. İnsanların bu durumdan iyice bunalması nedeniyle Okul Müdürü, onu susturmak zorunda kalmıştır.²⁵⁸

Fitne yayan bu şahıs, okulda yaptıklarından sonra rahat durmayıp Mescid-i Aksa'da da fitne çıkarmaya çalışmıştır. Habere göre Abdülkadir el-Mızgır, insanların Mescid-i Aksa'da toplanmasını fırsat bilerek konuşmaya başlamış ve her zamanki gibi fitne ve fesad yaymaya çalışmıştır. Ek olarak insanları, Harem-i Şerif'te hafriyat olayıyla suçlanan Halil ed-Denef Hoca'yı boykot etmeye ve onu dinlememeye davet etmiştir. Buna karşılık orada bulunanlardan bazıları, toplum içinde fitne ve karmaşa çıkarma teşebbüsü ithamıyla ona karşı dava açmıştır.²⁵⁹ Meşrutiyet sonrası bazı kesim ve şahısların hükümete din üzerinden yürümesine dair verilen fitneci hoca örneği, duruma açıklık getirmektedir.

Kudüs ve Filistin'de gerçekleşen spor, sanat ile kültürel faaliyetler ve etkinlikler de gazete tarafından aktarılmıştır. Spor ile ilgili verilen bir haberde, bölgede bazı futbol karşılaşmalarının nasıl gerçekleştiğinden bahsedilmiştir. Habere göre Evanjelik Koleji²⁶⁰ öğrencileri, bir süre önce Beyrut'tan Kudüs'e gelmişler ve Kudüs Yüksek

²⁵⁷ “ed-Denefiyyun (Denefliler)”, **el-Münadi**, nr 21, 25 Haziran 1912, s. 3.

²⁵⁸ “Abdülkadir el-Mızgır”, **el-Münadi**, nr 24, 9 Temmuz 1912, s. 2.

²⁵⁹ “el-Fitne Naime (Fitne Uymaktadır)”, **el-Münadi**, nr 43, 17 Aralık 1912, s. 4.

²⁶⁰ Asıl adı Suriye Avenjalik (Protestan) koleji olan ve Amerikan misyonierler tarafından 1866 tarihinde temelleri atılan bu kolej, tıp ve eczacılık gibi farklı fen dallarında eğitim vermiştir. Kendisi böylece bölgede o denem faaliyet gösteren en önemli eğitim kurumlarından biri olmuştur. Şu an ise Beyrut Amerikan Üniversitesi olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Suriye Protestan Koleji hakkında bkz. Şamil Mutlu, “Beyrut Vilayeti'nde Amerikan Misyonier Okulları ve Suriye Protestan Koleji”, **Tarih Dergisi**, sayı 46 (2007), İstanbul, 2009, s.107-128.

okulu öğrencileriyle, aralarında yapılacak maçta kimin kazanacağı hususunda bahse girmişlerdir. Adliye arkasında bulunan boş bir arazi, iki takım arasında maç oynanması için seçilmiştir. Araziye kale ve direklerin saplandığı ve futbol sahası çizgileri çizildiği belirtilmiştir. Sahanın hazırlanmasından sonra ise iki takım arasında birçok kez maç oynanmış olup Evanjelik Koleji öğrencileri, bu maçların çoğunda galip gelmiştir.²⁶¹

Filistin'in sahip olduğu dini önem ve zengin tarih, batılı ülkelerin o bölgeye ilgi duymasına ve dolayısıyla Filistin'e yönelik araştırma, keşif ve tarihi eser arama çalışmalarına neden olmuştur. Özellikle siyasi etmenlerin artması ve batılı ülkelerin bölgedeki nüfuzunun genişlemesi 19.yy. yarısından itibaren bu çalışmaların bir hayli arttırmıştır. Osmanlı Devleti ise bu duruma karşı bir takım önlemler almış ve yabancı kuruluşların çalışmalarını mümkün oldukça sınırlamaya çalışmıştır. Aynı zamanda tarihi eser konusunda bir takım girişimlerde bulunarak bu eserleri muhafaza etmeye gayret etmiştir.²⁶²

Münadi, tarihi eserlerin bulunmasıyla ilgili bir olayı sayfalarına taşımıştır. Olaya göre Tarmasa'yye köyü ahalisi, bina inşa etmek amacıyla bir yer kazarken bazı heykeller ve eski tarihî parçalar ile karşılaşmıştır. Bulunan tarihî eser parçaları, bazı kişiler tarafından satın alınmıştır. Hükümet, çalınan eser parçalarının müzede yerini alması için satın alan kişilerden onları iade etmelerini istemiştir. Maarif Müdürü ile arkeoloji uzmanları, eserlerin bulunduğu yere gitmiş ve bazı antik eserler bulup oradan çıkarmışlardır. Bulunanların bir kısmı, müzeye gönderilmiş; bir kısmının ise İstanbul'a gönderileceği belirtilmiştir. El-Münadi, eserlerin gönderilmesine karşı çıkmış ve bütün eserlerin Filistin'de kalmasını istemiştir. Gazete, antik eserlerin Filistin'de kalmasının ahalinin Filistin tarihine daha fazla vakıf olmasına yardımcı olacağını söylemiştir.²⁶³

Filistin'deki eğitim seviyesinin ve kültürel gelişimin düşüklüğü hakkında gazetede birçok haber yapılmıştır. Halkın kültürel gelişimini konu alan bir yazıda, okuma kültüründen söz edilmiştir. İnsanların edebî, kültürel ve bilimsel türden faydalı

²⁶¹ “el-Abu'l-Kura (Top Oyunları)”, **el-Münadi**, nr 11, 16 Nisan 1912, s. 4.

²⁶² Filistin'e yönelik batılı ülkeler tarafından yapılan araştırmalar, keşifler ve kazılarının nedenleri, seyri ve sonuçları hakkında bkz. Zeyad al-Zaghal, Osmanlı Döneminde Kudüs'te Kazılar (1860 – 1918), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

²⁶³ “Asar-ı Kadime”, **el-Münadi**, nr 39, 15 Kasım 1912, s. 4.

olacak gazete ve dergiler yerine; mizahi, romantik veya kahramanlık ile alakalı, faydasız dergi ve gazetelere yöneldikleri belirtilmiştir. Yazının bir kısmı, şu şekildedir:

“Halkın, edebî ve bilimsel dergiler ile kalkındırıcı ve sosyal gazetelerden çok; hurafelerle dolu ve mizahi tarzda hikâyeler ile gazeteler ve roman dergilerine yönelmeleri ve bunları dirhem ve dinarlarla satın alarak para ile kuruşlarını oraya harcamaları, onların cahil olduklarının bir kanıtıdır. Bu, utanılacak bir durum değil midir?”²⁶⁴

Halkı cahil olarak gören Münadi’nin bu yazısı, Filistin’in eğitsel ve kültürel seviyesi ile ilgili ek bir bilgi vermektedir.

Filistin’deki sanat faaliyetlerine gelince gazetede geçen bir haberde, Kudüs’te gerçekleşecek bir sanat sergisinden söz edilmektedir. Fayınkold adlı salonda yapılacak bu sergide, harika olarak nitelendirilen hareketli resim gösterisi yapılacağı belirtilmektedir. Bölgedeki insanların böyle bir sergiyi daha önce izlemedikleri ile ilgili bir not yer almaktadır.²⁶⁵

Sosyal ve toplumsal faaliyetler ile ilgili olan bir haber ise Osmanlı vatandaşı olan Filistin halkının seyahat etmesi hususundadır. Dâhiliye Nezareti, Macaristan’a seyahat etmek isteyenlerin ya da bu topraklarından geçmek niyetinde olanların, Macaristan tarafından yapılan teftişten dolayı yanlarında pasaportlarını taşımaları gerektiğini söylemektedir.²⁶⁶

4.4.2. Ziyaretler ve Resmi Kutlamalar

Bu dönemde içeriden ve dışarıdan önemli isimler bölgeyi ziyaret etmişlerdir. El-Münadi Romanya prensesinin Kudüs’e ziyaretini böyle haber vermektedir;

²⁶⁴ “Mavtû’l-Edebi Fi Filistin (Filistin’de Edebiyatın Ölümü)”, **el-Münadi**, nr 16, 21 Mayıs 1912, s. 1.

²⁶⁵ “Sinamatoğrof Batı”, **el-Münadi**, nr 19, 11 Haziran 1912, s. 4.

²⁶⁶ “Cevazütü’l-Sefer (Pasaportlar)”, **el-Münadi**, nr 10, 10 Nisan 1912, s. 4.

“Ziyaretçi Prens”

Kudüs’e, Romanya veliahdının kardeşinin eşi Sayın el-Berne ((Prens)) geldi; kendisi, Lokanda Markas’ta ikamet etti.”²⁶⁷

Romanya prensesinden başka Fransız bakanın ziyaretinden de söz edilmektedir. Haberin detayında, Kudüs’e misafir olan eski Fransız Bakanı Mösyö Kalyo’nun, Dusturiyye Okulu’nu ziyaret edip okulu övdüğü ve hocalara çabalarından dolayı teşekkür ettiği ifade edilmektedir.²⁶⁸

Bu konuyla ilgili son haberde ise Hindistan prenslerinden birinin, kutsal mekânları ziyaret etmek için Kudüs’e geldiğinden bahsedilmektedir.²⁶⁹ Yapılan yabancı ziyaretler, Filistin’in ve özellikle Kudüs’ün ne tür bir önceliğe sahip olduğunu kanıtlamaktadır.

Osmanlı içinden yapılan ziyaretler ile ilgili de birkaç haber bulunmaktadır. Karşılaşılan bununla ilgili bir haberde, Şerif Cafer Paşa’nın Kudüs şehrini ziyaret ettiğinden bahsedilmektedir. Habere göre Beyrut, Şam ve Trablus şehirlerine uğrayan Şerif Cafer Paşa, Sultan’ın selamını iletmek için Kudüs şehrine gelmiştir. Başta halk olmak üzere Kudüs Mutasarrıfı, Askeriye Kumandanı ve Maarif Müdürü gibi birçok önemli şahıs tarafından görkemli ve coşkulu bir şekilde karşılanmıştır.²⁷⁰

Cafer Paşa’dan sonra, Kudüs Evkaf Müdürü Şafık Efendi’nin yakını olan Diyarbakır vilayetinin İstinaf Mahkemesi Üyesi Başsavcı İbrahim Fevzi Şa’rani Zade Efendi’nin, Kudüs’e olan ziyareti haber yapılmıştır.²⁷¹

, Mısır’ın Kahire’sinden zengin ve varlıklı insanların gerçekleştirdiği ziyaretten de söz edilmiştir. Buna göre, Kahire zenginlerinden Sayın Lütfullah Paşa’nın oğulları Jurji Bey ve Habib Bey, yanlarında büyük mühendis Vilüküks ve başka üç kişi ile

²⁶⁷ Lokanda terimi, otel ya da pansiyon gibi ücretli konaklamalara işaret etmektedir. “Emira Zeira (Ziyaretçi Prens)”, **el-Münadi**, nr 7, 19 Mart 1912, s. 2.

²⁶⁸ “Reisü’l-Vizareti’l-Feransiyye (Fransız Bakanı)”, **el-Münadi**, nr 13, 31 Nisan 1912, s. 4.

²⁶⁹ “Mülâhazeti Emirin Zair (Ziyaretçi Bir Prens’in Farkedilmesi)”, **el-Münadi**, nr 21, 25 Haziran 1912, s. 2-3.

²⁷⁰ “Kudumu’l-Şerif Cafer Paşa (Cafer Paşa’nın Ulaşması)”, **el-Münadi**, nr 8, 26 Mart 1912, s. 2-3.

²⁷¹ “Kudum (Varış)”, **el-Münadi**, nr 21, 25 Haziran 1912, s. 4.

Eriha yolu üzerinden Kudüs şehrine gelmişlerdir. Bu şahıslar, “Lokanda Fast” adlı konaklama yerini beğenmedikleri için çadır kurmuşlardır. Kudüs Mutasarrıfı onları ziyaret etmiş ve birlikte yemek yemişlerdir.²⁷²

Bu başlık altında yine gazetede geçen resmî kutlamalar da ele alınacaktır. Padişahların tahta oturma yıl dönümleri ile doğum yıldönümleri gibi resmî mahiyetli haberler, çoğu gazetede olduğu gibi Münadi’de de bulunmaktadır. 27 Nisan 1909’da tahta oturan Sultan Mehmet Reşad’ın cülus yıldönümü münasebetiyle gazetede yer alan haberde, Kudüs’te kutlamalar yapıldığı bildirilmektedir. Kutlamalarda, Kudüs şehrinin güller ve ışıklarla süsleniği ve yabancı ülke konsolosları ile temsilcilerinin, Mutasarrıf Vekili Abdülhamit Paşa’ya ziyarette bulunacakları belirtilmektedir. İttihat ve Terakki Fırkası Yüksek Komite Binası, Menşiyiye Parkı, Rum Manastırı ve polis merkezi, süslenen binalar arasındadır.²⁷³

Cülus’tan sonra, Padişah Mehmet Reşad’ın doğum yıldönümü kutlanmasından söz edilmiştir. Padişah’ın doğum yıldönümü münasebetiyle şehir, çarşamba günü süslenmiştir. Hükümet daireleri ile yabancı temsilciliklere ve dükkânlara, bayraklar asılmıştır. Padişah’ın doğum yıldönümünü kutlayanlar ise tören ile karşılandığı belirtilmiştir.²⁷⁴ Bu iki haber, bu tür törenlerin Mutasarrıflık içinde nasıl kutlandığı hakkında bilgi vermektedir.

4.5. Salgın ve Hastalıklar

Bu konu başlığı altında, başta Kudüs olmak üzere Filistin genelinde ortaya çıkan salgın ve hastalıklar el-Münadi vasıtasıyla ele alınacaktır. Burada göze çarpan bir haberde, Kudüs’te ortaya çıkan yeni bir salgından bahsedilmektedir. 14 Mayıs 1912 tarihinde yayımlanmış habere göre Kudüs’te, bulaşıcı türden yeni bir salgın ortaya çıkmıştır. Bu salgın, sadece bir hafta içinde altı kişinin vefatına neden olmuştur. Hükümet, hastalığın yayılmasını engellemek için hasta kişilerin evlerinin etrafına barikat koydurmuştur. Haberin sonunda gazete, salgının yayılma sebebinin belediyenin temizliği ihmal etmesi olduğunu belirtmiştir.²⁷⁵ Bu haberde, iki şey dikkat

²⁷² “Kudumu Kibar (Yüksek Mevkili Kişilerin Gelişi)”, **el-Münadi**, nr 40, 22 Kasım 1912, s. 3.

²⁷³ “İyidü’l-Culus (Cülus Bayramı)”, **el-Münadi**, nr 13, 30 Nisan 1912, s. 4.

²⁷⁴ “İyidü’l-Miladi’s-Sultani (Sultan’ın Doğum Günü)”, **el-Münadi**, nr 35, 8 Ekim 1912, s. 1-2.

²⁷⁵ “veba’un Cedid (Yeni Veba)”, **el-Münadi**, nr 15, 14 Mayıs 1912, s. 4.

çekmektedir: Birincisi, belediyenin o tarihlerde aldığı önlemin boyutudur. Diğer ise gazetenin, belediyenin ihmalinin hastalığa neden olduğunu söylemesidir.

Bundan başka, yine Kudüs'te ortaya çıkan bir hastalık ile ilgili haber bulunur. Haberde, Amerikan uyruklu zengin bir Yahudi'nin Kudüs'te garip bir hummaya yakalandığı ve doktorların bu hummayı teşhis edemedikleri geçmektedir. Hasta, teşhis etmek için Amerika'ya gider ancak oradaki doktorlar da hastalığı teşhis edemez. Amerikalı doktorlar, kendilerinin bu türden mikroplarla önceden karşılaşmadıklarını söylemişlerdir. Durum üzerine zengin Yahudi, masrafları kendi cebinden karşılayarak Amerika'nın en iyi doktorlarından iki doktorla birlikte Kudüs'e gidip hastalığı araştıracaklarını beyan eder. İki doktorun hastalığı teşhis edip halk arasında yayılıp yayılmadığını öğrenmeleri ve yayılmış başka garip hastalıkları araştırmaları durumunda, zengin Yahudi'nin kendilerine büyük bir ödül vermeye söz verdiği iletilmektedir. Haberin sonunda, bakteri uzmanı olan bu iki doktorun Kudüs'e geldikleri ve araştırma yapmak için yerel hükümetten kendilerine bir yer tahsis edilmesini istedikleri bildirilmiştir. Hükümet, bu talebe yanıt vererek salgın hastalıklar bölümünde bir oda tahsis etmiştir.²⁷⁶ Zengin Yahudi'nin yakalandığı hastalığa Amerika'da bile teşhis konulmaması, bu hastalığın mahiyeti hakkında soru işareti barındırmaktadır. Zengin Yahudi'nin Kudüs halkı için yaptığı yardım da dikkat çeken bir diğer husustur.

Birkaç ay içinde sadece Kudüs'te iki yeni hastalığın görülmesi, Filistin'deki sağlık durumu ile ilgili bilgi sunabilir. Salgın hastalıklara dair bir başka haberde ise tifüs hastalığının yayılmasından söz edilmektedir. Habere göre Mart başından 21 Mayıs tarihine kadar Kudüs'te 16 kişiye tifüs hastalığı bulaşmış olup hastalığı kaplanlardan iki kişi vefat etmiştir. Kalanlar ise sağlık merkezi ve hastane doktorları tarafından tedavi edilmiştir. El-Münadi ise bu hastalığın yayılma nedeninin şehirde ve özellikle yabancıların oturduğu mahallelerde dağılan pislik ve çöplerden kaynaklı olduğunu söylemiş ve belediye dairesini, bölgenin temizliği konusuna dikkat etmeye davet etmiştir.²⁷⁷

²⁷⁶ "el-Bahsu fı Amrazi'l-Kudüs (Kudüs Hastalıklarına Bir Araştırma)", **el-Münadi**, nr 31, 4 Eylül 1912, s. 2.

²⁷⁷ "Da'ün Cedid (Yeni Hastalık)", **el-Münadi**, nr 19, 11 Haziran 1912, s. 2.

Tifüs 'ten sonra sıtma hastalığının yayılması ile ilgili bir haber vardır. Haberde, sıtma hastalığının Kudüs, Yafa ve el-Halil bölgelerinde iyice yayıldığı ve yeterli sağlık önlemlerinin alınmamasından dolayı birçok kişiye hastalığın bulaştığı söylenmiştir. Alınmayan önlemler nedeniyle el-Münadi, tekrardan Belediye Meclisi'ne yüklenmiş ve bu durumdan yetkilileri sorumlu tutmuştur.

Münadi, sıtma hastalığının yayılma nedenleri ile ilgili görüşünü şu şekilde öne sürmüştür: Sıtma hastalığının müsebbibi olan mikroplar; dere ve bataklıklarda yetişmektedir. Belediye Meclisi, bu bahsi geçen dere ve bataklıklardaki kirli suyu, hortumlarla çekip sokak temizliğinde kullanmaktadır. Bunun neticesinde kirli havayı teneffüs eden insanların akciğerleri bu mikroplarla dolmaktadır. Böylece hastalık bulaşmaktadır. Gazete, yine Belediye Meclisi'ni ve doktorları, bu konuya dikkat etmeleri hususunda uyarmıştır.²⁷⁸

Sıtma hastalığının Kudüs, Yafa ve el-Halil'de yayılışına işaret eden haberden bir ay sonra gelen başka bir haber; sıtma ve dang hastalıklarının bu üç bölge ile beraber Gazze'de de yaygın olduğundan söz etmektedir. Amerika uyruklu zengin tarafından getirilen mikrop uzmanı iki doktorun, bu yayılan hastalıklarla ilgilendikleri belirtilmektedir. Ceride, doktorların sağlıklı görünen yüz otuz İdadi Okulu öğrencisinin kanlarını tahlil ettiklerini ve bunlardan yirmi beş öğrencinin farklı derecelerle sıtma hastalığına yakalandıklarını tespit ettiklerini belirtmiştir. Münadi, İdadi Okulu'nda yapılan tespitlerle beraber halk arasında sıtma hastalığına yakalananların oranının yüzde 16'ya yükseldiğini belirtmiş ve bunun dikkat edilmesi gereken bir rakam olduğunu söylemiştir.²⁷⁹ Sıtma ile ilgili bu haberler, bu hastalığın o yıllarda bölgede ne kadar yaygın olduğunu göstermektedir.

4.6. Asayiş

Asayiş, kelime olarak bir yerin düzen ve güvenlik içinde bulunması anlamına gelmektedir. Osmanlı Filistin'inde asayişin 1912-1913 yılları arası durumu, Balkan Harbi ve göçler gibi siyasi, ekonomik ve toplumsal olaylara bağlı olarak kötü bir seyir izlemiştir. Gazetenin her nüshasında, asayiş ile ilgili birden fazla haber ve yazı

²⁷⁸ "Amrazü'l-Kudüs (Kudüs Hastalıkları)", **el-Münadi**, nr 37, 22 Ekim 1912, s. 4.

²⁷⁹ "Amrazü'l-Kudüs (Kudüs Hastalıkları)", **el-Münadi**, nr 39, 15 Kasım 1912, s. 3.

bulunmaktadır. Bu haber ve yazılar, Filistin'in o zamanki asayiş hakkında bilgi sahibi olunmasını sağlamaktadır.

Filistin'deki asayişin genel durumunu ortaya koyan bir yazı, gazete muhabirinin Gazze'ye olan ziyareti sırasında oradaki asayiş ile ilgili gördüklerinden ibarettir. Gazze şehrine ziyarette bulunan gazete muhabiri, bu ziyaret esnasında cinayet haberleri ve yol kesicileri tarafından yapılan hırsızlık haberlerinin kulağına çokça geldiğini belirtmiştir. Muhabir, Gazze'de çoğalan hırsızlık haberlerinin arkasında halkın fakirleşip aç olması olduğunu ifade etmiştir.²⁸⁰ Bölge asayişinin bozulması, ekonomik durumun kötü olmasına bağlanmaktadır.

Gazetede, asayişin genel durumu hakkında fikir sahibi olunmasını sağlayan onlarca haber vardır. Bunlardan biri, cinayetlerle ilgili olanlardır. Bir cinayet haberinde, Kudüs'te bir din hocasının öldürülmesinden bahsedilmektedir. Buna göre Mescid-i Aksa'da Hintlilerin zaviye hocası olan Abdulkadir Efendi adlı kişi, Harem-i Şerif'ten çıkarken ona düşmanlık besleyen Hint uyruklu kişi tarafından ateş edilerek öldürülmüştür.²⁸¹

Din adamına karşı işlenen bu cinayetten sonra verilen haberde, katilin tespit edilip el-Halil şehrinde yakalandığı ve sorguya çekildiği bilgisi yer almaktadır. Bu sorguda katil, öldürme talimatını zaviye vekili olan Abdurrahman Hoca'dan aldığını iddia etmiştir. Polis memurları, Abdurrahman Hoca'yı getirip sorguladıklarında ise kendisi bunu inkâr etmiş ve katilin yalan beyanda bulunduğunu söylemiştir. Katil, Abdurrahman Hoca'nın bu ifadesinden sonra gerçeği itiraf edip cinayeti planlayanın, önceden beri zaviye hocasına düşmanlık besleyen Abdülkerim Hoca olduğunu söylemiştir.²⁸²

Dinî ve toplumsal nedenlerden dolayı işlenen bir cinayetten başka gazetede, gasp ve öldürme teşebbüsü hakkında bir haber bulunur. Ahmet eş-Şerbeti adında kişi, el-Halil şehriden dönerken kimliği belirsiz iki kişi tarafından ateş edilerek vurulur.

²⁸⁰ "Gazze livakiline'l-Mütecevvil (Gezen Muhabirimizden; Gazze)", **el-Münadi**, nr 37, 22 Ekim 1912, s. 2-3.

²⁸¹ "Şeyhü Zaviyetül Hunud (Hintliler Zaviyesinin Hocası)", **el-Münadi**, nr 7, 19 Mart 1912, s. 3.

²⁸² "Şeyhü Zaviyetül Hunud (Hintliler Zaviyesinin Hocası)", **el-Münadi**, nr 9, 2 Nisan 1912, s. 4.

Elindeki hayvanlar çalındıktan sonra öldürülmeye çalışılır. Ancak yakından geçen bir araba sayesinde kurtulur.²⁸³

Asayişin sarsılmasına sebep olan en önemli şeyler arasında, hırsızlık ve mala göz koyma vardır. Gazetede Filistin'deki hırsızlık olayları “Bu Haftanın Hırsızlıkları” başlığı altında halka duyurulur. Hırsızlığın ne kadar yoğun olduğunu gösteren bu başlık gazetesi çoğu nüshada tekrarlanır. Buna göre, aynı hafta içinde hırsızlar tarafından soyulan ya da sahipleriyle silahlı çatışmaya girilerek soyulmaya çalışılan birçok dükkân haberi vardır. Gazete, polis memurlarının bu duruma karşı gerektiği gibi tepki verememelerinden yakınır. Soyulan ya da soyulmaya çalışılan dükkânların adları sayılan gazetede, Mutasarrıf ile Polis Müdürü'nden bu konu ile ilgilenmeleri talep edilmiştir.²⁸⁴ Bu haberler, hırsızlık eylemlerinin ülkede ne kadar yaygın olduğunu ve Filistin ekonomisinin durumunu göstermektedir.

Dükkânlara yapılan hırsızlıkları, ayrıntılı olarak ele alan bir haber bulunur. Habere göre dilekçe yazarı olan Tevfik, pul satıcılardan birinin dükkânına gelmiştir. Satıcıyı dükkânda bulamayınca onun masası altındaki çekmeceye elini uzatmış ve orda bulunan üç buçuk Fransız lirası, bir Osmanlı lirası ve belli miktarda altını çalmıştır.²⁸⁵

Filistin'e turistik amaçlı ya da yerleşmek niyetiyle gelen yabancılar da hırsızlığa birçok kez maruz kalmışlardır. Gazetenin kısa süreli yayınında, bununla ilgili birçok haber verilmiştir. Buna bağlı bir haber, Hollanda vatandaşı olan bir kişinin Yafa'ya doğru yolculuk yaptığı sırada at binen kişiler tarafından silah zoruyla soyguna uğradığından bahsetmiştir. Soyguncuların, şahsın elinde bulunan bütün mallara el koyduğu söylenmiştir.²⁸⁶

Yabancıların soyguna uğraması ile ilgili bir başka olayda ise Tülülü'l-Masabin adlı lokantada bulunan iki Amerikan vatandaşının başına gelenler anlatılır. Turistler, eşyalarını kontrol ettikleri sırada sahip oldukları on üç Fransız lirası, üç altın, gümüş

²⁸³ “Muhaveletü Katil (Öldürme Teşebbüsü)”, **el-Münadi**, nr 8, 26 Mart 1912, s. 4.

²⁸⁴ “es-Serikatü fi Usbu'u (Bu Haftanın Hırsızlıkları)”, **el-Münadi**, nr 30, 27 Ağustos 1912, s. 3.

²⁸⁵ “Sarık (Hırsız)”, **el-Münadi**, nr 14, 7 Mayıs 1912, s. 3.

²⁸⁶ “Selb (Gasp)”, **el-Münadi**, nr 30, 27 Ağustos 1912, s. 4.

saat ve beş altın yüzüğün çalındığını fark eder. Bu iki Amerikalı, hırsızlık yapanların Yahudi olduklarını söyler.²⁸⁷

Hırsızlığın Filistin’de yayıldığını konu edinen bir başka haberde, pazarlarda yaygın bir durum hâlini alan kapkaççılıktan söz edilir. Pazarlardaki kalabalığı fırsat bilip insanların cebelerine el uzatan kapkaççılar, son günlerde çoğalmıştır. Gazete insanları, kapkaççılara karşı dikkatli olmaları hususunda uyarmıştır.²⁸⁸

Filistin’de asayişin kötüye gittiğini gösteren diğer önemli olaylardan biri, insan kaçırma olaylarıdır. Bununla ilgili olarak gazetede, birden fazla haber bulunur. Haberde, bir yatılı öğretmenin kız öğrencisini kaçırmasından bahsedilir. Buna göre Yafa bölgesine bağlı Danyal köyünden İsmail adında bir hoca, bundan beş sene önce kızına yabancı diller ile bazı bilimleri öğretmesi için köyden bir öğretmenle anlaşır. Bu öğretmen, yaklaşık bir hafta önce öğrenciyi alıp başka bir bölgeye kaçmıştır. Gazetede, öğretmenin böyle korkunç bir olaya bulaşmasından dehşet duydukları dile getirilmiştir. Ayrıca öğretmen ile bakıcıların toplumun en kültürlü ve ahlaklı tabakasından olması gerektiğinin altı çizilmiştir.²⁸⁹

Bireysel kaçırma olayları ile ilgili bu haberler yanında çocuk kaçıran bir suç örgütünden söz edilmiştir. Haberde, bazı Fas uyruklu kişilerin çocuk kaçırdığına dair söylentilerin birkaç gün önce yayıldığı belirtilmektedir. Bu söylentiler, Zemamiri ailesinin çocuklarından birinin kaybolmasıyla doğrulanmıştır.²⁹⁰

Faşlıların çocuk kaçırma cürmüne karıştığına dair söylentilere karşı, resmî makamlardan cevap gecikmemiştir. Belediye Meclisi, el-Münadi ile diğer birçok gazeteye gönderdiği mektupta, şu ifadeleri kullanmıştır:

“Polis dairesinden dairemize gönderilen 46 numaralı raporda, ... Kudüs ahalisinin, Faşlar ve fakirlerin, çocuk kaçırdıklarını düşündükleri belirtilmektedir. Hükûmet ise bu mevzuyu ihmal etmeyip bazı kişileri

²⁸⁷ “Serika (Hırsızlık)”, **el-Münadi**, nr 34, 1 Ekim 1912, s. 3.

²⁸⁸ “en-Neşşalün (Kapkaççılar)”, **el-Münadi**, nr 34, 1 Ekim 1912, s. 4.

²⁸⁹ “el-Mürebbi’l-Hain (Hain Bakıcı)”, **elMünadi**, nr 19, 11 Haziran 1912, s. 4.

²⁹⁰ “İhtitafü’l-Evlad (Çocukların Kaçırılması)”, **el-Münadi**, nr 22, 2 Temmuz 1912, s. 2.

tutuklamış ve adliyeye teslim etmiştir. Belediye Meclisi olarak, Hükümet tarafından doğru olmadığı tespit edilen bu söylentilere halkın kulak asmaması rica olunur. Aynı şekilde bu telaşı yaratan kişiler, kanunlarda beyan edildiği gibi yargılanmalıdır.”²⁹¹

İnsan kaçırmaya ile ilgili bu haberler halkın korkusunu yansıtmaya bakımından dikkat çekicidir.

Asayişin sarsılmasına neden olacak diğer bir olay türü; toplumsal husumetler ve şahsi kavgalardır. Buna örnek olarak gazeteden nakledilen bir olayda, bir zabıta memurunun bağış toplama amacıyla yapılan sportif oyunlar gösterisinde, İzmir’deki Dilsizler Okulu’nun kâtibi ile belediye çavuşlarına saldırdığı bildirilmektedir.²⁹²

Kavgalarla ilgili gazetede yer alan başka bir haber, garip sayılacak türdendir. Haberde, Yafa ’da bir kahvede dansöz olarak çalışan Şefika adında bir kadının birçok hayranı olduğu söylenmiştir. Bir gece, bu dansöze hayran olan kişilerin onun için kahvede kavgaya giriştikleri belirtilmiştir. Polisin kavgaya müdahale ettiği söylenmiştir.²⁹³

O dönem gerçekleşen yangınlar ve patlamalar da gazete tarafından haberleştirilmiştir. Konuyla ilgili olarak Yafa’da meydana gelen bir yangından söz edilmektedir. Haberde, bir içecek dükkânı sahibinin evinde yangın çıktığı belirtilmiştir. Belediye Başkanı’nın, meclis üyelerinin ve ahalinin yangın yerine gelip yangını tüm güçleriyle söndürmeye çalıştıkları bildirilmiştir.²⁹⁴

Gazetede, bir patlama olayı da yer almaktadır. Bununla ilgili verilen haberde, Beytülâhm’de bulunan yağ satıcılarından birinin dükkânının önünde sigara içtiği ve izmaritini gaz kaçıran bir boru yakınına attığı anlatılmaktadır. Bu eylem, gaz

²⁹¹ “Hatfü’l-Evlat (Çocukların Kaçırılması)”, **el-Münadi**, nr 24, 16 Temmuz 1912, s. 3.

²⁹² “İ’tida’ (Saldırı)”, **el-Münadi**, nr 10, 10 Nisan 1912, s. 4.

²⁹³ “Rakısa (Dansöz)”, **el-Münadi**, nr 15, 14 Mayıs 1912, s. 3.

²⁹⁴ “Harikün fi Yafa (Yafa’da Yangın)”, **el-Münadi**, nr 21, 25 Haziran 1912, s. 2.

borusunun patlamasına ve şahsın kendisi ile dükkânının yanmasına neden olmuştur. Polis memurları, olay yerine doğru koşup yangını söndürmeye çalışmışlardır.²⁹⁵

Patlamalarla ilgili bir başka olay, havai fişeklerin patlaması ve bir Yahudi gencinin yaralanması ile ilgilidir. Olay, gazetede şu şekilde yer almaktadır: “Birketü’s-Sultan karşısında olan Caratü’l-Fatais adlı mekânda, on sekiz yaşında olan İsraili Nesim, geçen perşembe akşamı havai fişekleri oluşturan bazı parçaları ezerken bir patlama yaşandı. Bu patlama, gencin elinin kopmasına ve duvara doğru uçmasına neden oldu.”²⁹⁶

Sahtekârlık ve dolandırıcılık suçları, özellikle toplum içinde infial yaratmakta ve kargaşaya neden olmaktadır. Gazetede, dolandırıcılık ile ilgili bir haber bulunur. Haberde, bir şahsın resmî makama sahip bir kişinin kimliğine büründüğü ve bundan faydalanmaya çalıştığı anlatılır. Haber, şu şekilde aktarılmaktadır:

“On beş gün önce Süleyman el-Abid adlı şahıs, Jandarma Kumandanı’na ait olan ve ceza vergilerinin toplanması ile ilgili mührü, taklit edip köylere çıkmıştır. Hükümet ise onu yakalamak için bazı kişileri göndermiş, ancak şahıs hâlâ yakalanamamıştır.”²⁹⁷

Benzer bir olay, gazetede şu şekilde yer almaktadır: El-Halil Şeriyeye Mahkemesi’nde ikinci kâtip olarak çalışan Abdülkerim adında bir hoca, mahkemede başkâtibin yolsuzluğa ve dolandırıcılığa izin vermediğini görünce arkasından iş çevirerek onu görevinden uzaklaştırmaya çalışmıştır. Tüm çabalarına rağmen bunu başaramayınca onu zor duruma düşürmeye çalışmıştır. Hakkında mahkemelik işlem başlatmak için vekâletname ile mahkûmiyet evraklarının sicillerine gitmiş ve önceki kâtip tarafından yapıştırılmış eski pul kâğıtlarını çıkartmıştır. Yeni resmî evraklardan eski pulları çıkardıktan sonra bu pulları oraya yapıştırmış ve başkâtibin imzasını taklit

²⁹⁵ “Fi Beytlehm (Beytülâhm’de)”, **el-Münadi**, nr 22, 2 Temmuz 1912, s. 3.

²⁹⁶ “İnficar Müfarki’at (Havai Fişeklerin Patlaması)”, **el-Münadi**, nr 37, 22 Ekim 1912, s. 2.

²⁹⁷ “Tezvir (Sahtekarlık)”, **el-Münadi**, nr 9, 2 Nisan 1912, s. 4.

etmiştir. Başkâtip ise hocanın yaptığı bu sahtekârlık ve dolandırıcılıktan haberdar olduktan sonra ona dava açmıştır.²⁹⁸

Dolandırıcılıkla ilgili gazetede yer alan farklı bir olay ise Filistin'in birçok yerinde dolandırıcılık faaliyetinde bulunan bir şahıs ile ilgilidir.

Olaya göre Kudüs'e Halil Yusuf el-Mecdeli adında bir hoca gelmiştir. Bu hoca Gazze'de doğup büyümüş, yaptıklarından dolayı memleketinden kovulmuştur. Ardından ise kendisini Hristiyan dininden Protestan mezhebine mensup biriymiş gibi göstermiş ve oraya geri dönmüştür. Ancak eski Gazze kaymakamlarından biri onu tanımış ve bunun üzerine tekrar kovulmuştur. Kendisi daha sonra Mısır'a firar etmiş ve yine Mısır'da dolandırıcılık işlerine karışmıştır. Filistin'e tekrar geri dönmüş ve bu sefer kendisini aralarında el-Hımara Gazetesi olmak üzere farklı gazetelerin temsilcisi olarak göstermiştir. Buna bağlı olarak ise gazetelere abone olanlardan abonelik ücretlerini istemiş ve kendi zimmetine geçirmiştir. Bu dolandırıcı, gazetelerin abonelik ücretlerini çalmakla kalmamış, Kudüs'teki matbaalardan birine gidip adına "Arap Mizahi Yazar Halil Yusuf el-Mecdeli" cümlesini içeren kartlar çıkarmış ve böylece bir yazarın kimliğini intihal etmiştir. Gazete hükümetin bu dolandırıcının yaptıklarından haberdar olduğunu ve onu tutukladığını söylemiştir. Yine kendisinin jandarma kumandanı başta olmak üzere yetkililer tarafından sorgulandığı belirtilmiştir.²⁹⁹

Burada sözü edilen dolandırıcılık olayları sadece bu tür suçların bölgede yaygınlığını göstermekle kalmamakta, aynı şekilde devlet kurumlarının bu konudaki yaklaşımları ve toplum yapısı gibi şeylere de değinmektedir.

²⁹⁸ "Mahara Fi't-Tezvir (Sahtecilikte Yetenek)", **el-Münadi**, nr 12, 24 Nisan 1912, s. 3.

²⁹⁹ "İmsak Mühtal (Dolandırıcının Yakalanması)", **el-Münadi**, nr 11, 16 Nisan 1912, s. 4.

SONUÇ

Yirminci yüzyıl başları Osmanlı coğrafyasında, II. Meşrutiyet ve Balkan Harbi gibi bölge tarihine yön veren birçok önemli hadise yaşanmıştır. Devletin yönetim şeklini büyük oranda değiştiren II. Meşrutiyet, birçok konuda değişiklik yapılmasına kapı aralamıştır. Bu değişikliklerden biri, basına tanınan özgürlüktür. İmparatorluğun diğer bölgeleri gibi Filistin bölgesine de yansıyan bu özgürlük, basının bölgede aktif bir hâl almasını sağlamıştır. Rashid Khalidi'nin "Filistin Kimliği" adlı kitabında değindiği gibi toplumda Filistin milliyetçiliği ve kimliğinin oluşturulmasında tetikleyici olan basın, hem Osmanlı genelinde hem de bölge özelinde birçok farklı konuda etkileyici bir rol üstlenmiştir. El-Münadi Gazetesi, kısa süreli yayın hayatına rağmen o dönem yaşanan farklı türlerden olaylara ve gelişmelere sayfalarında yer veren önemli gazetelerden biridir.

Gazetede ele alınan öncelikli konulardan biri, Filistin'in siyasi tarihinde önemli etkileri olan Siyonizm konusudur. Bu hususta gazetede, Yahudilere toprak satışı ve bu satışlarda etkili olan simsarların rolleri ile ilgili haber ve yazılara yer verilmiştir. Yahudilerin halkın cahilliğinden ve kötü ekonomik durumundan yararlanarak hilelerle toprak sahibi olması, gazetede çokça eleştirilmiştir. Münadi'nin bu konuyu sürekli olarak ele alması ve halk ile devleti Siyonizm tehlikesine karşı uyarması, Filistin kamuoyunun bu konuya verdiği önemi ortaya koymaktadır. Kudüs Mutasarrıflarından bazılarının Siyonizm ve bölgede Yahudi yerleşimi konusuna karşı yaklaşımları, gazete tarafından çokça eleştirilmiştir. Özellikle Cevdet Bey ile Muhdi Bey'in Siyonistlerden yana oldukları, gazetede açık şekilde birçok kez dile getirilmiştir. Konuyla ilgili gazetede yer alan yazılar, hala tartışılmakta olan Meşrutiyet sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun Filistin'deki Siyonist faaliyetlerine karşı politikalarını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

O dönem yaşanan siyasi gelişmeler ve olaylar da Siyonizm konusu kadar önemli görülerek gazetenin ön sayfalarında yerini almıştır. Bu siyasi gelişmelerin başında, 1912 yılında gerçekleştirilen Meclis-i Mebusan seçimleri gelmektedir. Seçimler, seçim hazırlıklarından başlayarak adayların seçim propagandaları yapması; seçimlerin

yapılması; oyların sayılması ve sonuçların açıklanmasına kadar ceride tarafından kapsamlı şekilde ele alınmıştır. Filistin'deki seçimler de devlet genelinde yapılan seçimlerdekine benzer şekilde hilelidir. Meşrutiyet'e ve İttihatçılara karşı iyi bir dil kullanan gazete, seçimlerden bir süre sonra bu dili değiştirerek eleştirel bir dil kullanmaya başlamıştır. Mebusların beklentileri karşılamamaları, gerekli ıslahatların yapılmaması ve hükümetin İslami değerlerden uzaklaşması gibi nedenler, gazetenin böyle bir başkalaşım yaşamada belirleyicidir. Meşrutiyet hareketine ilk başta destek çıkan Arap aydınlarının Meclis-i Mebusan seçim sonuçlarına paralel olarak farklı bir tavır takınması ve sonrasında yaşanan gerginlikler, gazetenin yaşadığı başkalaşım kapsamında ele alınabilir.

Gazetede yer alan haberler, yerleşmiş olan bazı bilgilerin yanlışlığını göstererek tarihî bakışın yeniden değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Balkan Harbi'nde, Arap gençlerinin gönüllü olarak cepheye gitmek istemesi; halkın orduya destek olmak amaçlı maddi bağışlarda bulunması ve gösteriler düzenlemesi, tüm kesimleriyle Filistin halkının Osmanlıya o dönem ne kadar bağlı olduğunu gözler önüne sermektedir. Arap halkının Osmanlıya bakışına şüphe ile yaklaşan bazı tarihçilerin tutumlarını, bu bilgileri göz önüne alarak yeniden değerlendirmesi yerinde olacaktır.

Gazete, Filistin'in idaresi konusunda, Kudüs Mutasarrıflarının Mutasarrıflığı yönetme şeklini başarısız bulmakta; onları ihmalkârlıkla ve yolsuzluklara karışmakla suçlamaktadır. Özellikle Cevdet Bey'e Siyonizm konusunda olduğu gibi idare konusunda da ağır eleştiriler yöneltilmektedir. Bu yüzden onun Rum yanlısı olduğu ve Araplar ile İttihatçılardan hoşlanmadığı düşünülmektedir.

Filistin'deki belediyelerin gazete tarafından birçok kez eleştirildiği görülmektedir. Buna rağmen haberlerden yola çıkarak belediyeciliğin çok eskilere kadar dayandığı Filistin'de, aktif bir belediye kurumunun bulunduğu ve halkta belediyecilik anlayışının olduğu söylenebilir.

Gazetede yer alan yazılar ışığında, Filistin'de yapılan askerî alımlara dair herhangi büyük bir sorun yaşanmadığı görülmektedir. Fakat Arapların genellikle askerliğe tabi olmalarına rağmen Yahudilerin askerlikten kaçmaları, gazetede birçok

kez haber yapılmıştır. Bu, Siyonist Yahudilerin devlete bağlı olmadıklarının bir göstergesidir. Gazetede yer alan tayin ve azil gibi bürokrasiyi ilgilendiren haberler, bölgedeki bürokrasinin nasıl işlediği hakkında fikir sunmaktadır.

Gazetede yer alan bilgilere göre 1912-1913 yılları arası Filistin eğitiminin durumu, kötü olarak nitelendirebilir. Eğitimin kötü durumda olmasının sorumluları olarak devlet yetkilerini gören gazete, zorunlu eğitim uygulamaların gerektiği gibi yapılmadığının altını çizmiştir. Öte yandan eğitim alan öğrencilerin çoğunlukla yabancı okulların insafına kalmaları durumu, gazetede çokça eleştirilmiştir. Millî okulların sayı olarak az olması, millî bir eğitimden yoksun kalınmasının gerekçesi olarak gösterilmiştir. Münadi, Meşrutiyet sonrası okullarda Türkçenin zorunlu kılınması meselesine değindiği yazılarda, Arap dilinde eğitim verilmesini yetkililerden sık sık talep etmiştir. Bu konu, Arap müverrihleri tarafından bölgedeki Arap isyanına bir sebep olarak gösterilen önemli bir konudur.

Ekonomi ile ilgili olarak gazetede, Filistin'in doğal kaynaklar ve arazi bakımından zenginliği üzerinde durulmaktadır. Ancak bu zengin kaynaklardan, hükûmetin ihmali ve halkın cahilliği yüzünden gerektiği gibi yararlanılmamaktadır. Gazetede, ateşlenmek üzere olan Balkan Harbi'ne karşı alınması gereken ekonomik önlemler hususunda, birtakım nasihatler de yer almaktadır. Özellikle denetimin öneminden bahsedilen haberlerde, Siyonistlerin Balkan Harbi dolayısıyla oluşan durumdan yararlanarak halkın malını satın almaları tehlikesine karşı uyarılar bulunmaktadır. Son olarak Filistin'deki ulaşım hatlarının ekonomi için öneminden söz edilen gazetede, Yafa Limanı'nın iyileştirilmesinin Filistin ekonomisini kalkındıracağı belirtilmektedir.

Filistin'de yaşanan toplumsal olaylar ve sorunlar da gazete sayfalarında yer bulmaktadır. Filistin'den Batılı ülkelere yapılan göç, haberler arasında öne çıkanlar arasındadır. Hristiyanların başlattığı ve zamanla Müslüman gençler arasında yayılarak büyüyen bu göç hareketi; devlete ve ekonomiye zarar vermesi açısından devletin önlem alması gereken konulardandır. Yapılan haberler, çalışma kapsamında ele alınan dönemde, Filistin'den göçün ne kadar büyük boyutlara ulaştığını gözler önüne sermektedir.

1912-1913 yılları arası Filistin’de sağlık alanında yaşanan gelişmeler de gazete tarafından yansıtılmaktadır. Konular arasında, sıtma hastalığının yayılması ön plana çıkmaktadır. Filistin’de gerçekleşen resmî ve dinî faaliyetler, sanat, spor ve kùltùre dair gelişmeler ve olaylar da gazetede yer almakta, bu da Filistin halkının sosyal yapısı, gelişimi ve kùltür seviyesi hakkında fikirler sunmaktadır. Asayiş ile ilgili aktarılanlar, doğrudan ùlkede suç oranının yüksek olduğunu gösterse de dolaylı olarak ekonomik ve sosyal sorunların nedenleri hakkında fikir sunmaktadır.

Bu alışma, Mùnadi Gazetesi aracılığıyla 1912-1913 yılları arasında Filistin’de yaşanan siyasal, idari, askerî, eğitsel, toplumsal ve sağlık alanında yaşanan gelişmeleri ortaya koyarak konuyla ilgili çalışma yapacaklara, yeni bilgiler sunmayı ve yerleşmiş yanlış algılar konusunda farklı bir bakış oluşturmayı ummaktadır.

KAYNAKÇA

1.Arşiv Belgesi

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devleti Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Dahiliye Nezareti Nüfus-u Sicil İdare-i Umumiyesi (DH-SN-M), 00249/00049.

2.Sürelî Yayınlar

El-Münadi Gazetesi, Jrayed Collection, İsrail National Library(Çevrimiçi)
[https://www.nli.org.il/ar/newspapers/mounadi?&e=-----ar-20--1--img-txIN%7ctxTI-----1\)/](https://www.nli.org.il/ar/newspapers/mounadi?&e=-----ar-20--1--img-txIN%7ctxTI-----1)/)
Kudüs Gazetesi
Ed-Düstür Gazetesi
Filastin Gazetesi

3.Kitap, Makale ve Tezler

Akyüz, Yahya: **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1982'ye)**, Ankara Üniversitesi Eğitim fakültesi Yayınları, s. 105 – 194.
Akyıldız, Ali: “Meclis-i Meb‘ûsan”, **DİA**, C.28,Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 246.

Avcı, Yasemin -

Yazıcı, Ömür Özdemir: **Dr. Kemal Daşcıoğlu'na Vefa Kitabı**, Ankara, Pegem Akademi, 2020.

al-Zaghal, Zeyad:

Osmanlı Döneminde Kudüs'te Kazılar (1860 - 1918),
Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul
Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Armaoğlu, Fahir:

Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988),
ed. Can Uyar, 4.bs, İstanbul, Kronik Kitap, Mayıs 2017.

Aydın, Faruk:

Tanzimat'tan sonra Askere Alma Kanunları (1839 – 1914), Ankara, Gene kurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 1994.

Ayyıldız, Erol :

“Matbuat”, **DİA**, C. 28, Ankara, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, C. 8, 2003, s.119-121.

Baldwin, Marshall:

“Crusaders”, **Encyclopedia Americana** ,Vol .8, New York, Americana Corporation, 1968, s. 255 – 263 .

Bozaslan, B. Mehmet -

Çokoğullar, Emel :

“Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modern Eğitimin İnşası:
Devletin Kurtarılmasından Devletin kurulmasına” ,
Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C: 17, Sayı 3, s. 309 -329.

Benek, M. Kazım: “Osmanlı’da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyete Kadarki Gelişimi”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, sayı 6-7,2016, s. 28.

Cohen, Amon -
Lewis, Bernard: **Population and Revenue in the Towns of Palestine in the Sixteenth Century**, New Jersey, Princeton University Press, 1978.

Çiçek, M.Talha: “Şerif Hüseyin İsyanının Türk ve Arap Kimlik İnşa Süreçlerindeki Etkisinin Analizi”,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 21-23,25-26.

El-Kayyali, Abdülvehhab: **Tarih Filistini’l-Hadis**, 10 bs., Beyrut, el-Müessesetü’l-Arabiyye lid’diraseti ve’n-Neşir, 1990.

Emecen, Feridun: “Zahir El- Ömer”, **DİA**, C. 44, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013, s.90 -91.

Faysal, Süname: “Evvel Ceride Arabiyye – Dirase Tarihiyye” (Çevirmiş) <https://www.arabiclanguageic.org/>, 12.01.2021.

Gelmez, Adnan: “Türk Siyasi Hayatında 1912 Meclis-i Mebusan Seçimleri”, Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü”, 1995, s. 136.

Güneş, İhsan: **Türk Parlamento Tarihi, I.C.**, Ankara, TBMM Basımevi Müdürlüğü, 1997.

Gündüz, Uğur -
Dwikat, Hanadi H.S: “Tarihsel Gelişim Sürecinde Filistin’de Gazetecilik”, **International Journal of Cultural and Social Studies**, sayı : 4(2), Aralık,2018, , s. 388.

Hanioğlu, M. Şükrü: “Meşrutiyet”, **DİA**, C. 29, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, **2004**, s. 391-392.

Hanania,Mary: “Jurji Habib Hanania: The History of the First Arab Newspaper in Palestine (1908–14)”,**Journal of Palestinian Studies**, Institute for Palestine studies, C. 19, 2008, nr 73, s. 8.

Huri, Yusuf: **es-Sahafetü’l-Arabiyye fi Filistin 1948-1876**, 2.bs., Beirut, Müessesetü’d-Dirasati’l-Filistiniyye, 1986.

Hartman v.d.: **el-Ceride ve’s-Sahafa inde’l-Müslimin**, Beyrut, Daru’l-Kütübi’l-Lübnani, 1984.

Hütteroh, Wolf Dieter &

Abdulfattah, Kamal:

Historical Geography of Palestine Transjordan and Southern Syria in the Late 16th Century,Erlangen, 1977.

Issawi,Charles:

The Economic History of the Midlle East 1800 - 1914, Chicago and London, The University Of Chicago Press, 1966.

Karaman, Lütfullah:

“Filistin”, **DİA**, C.13, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,1996, s. 92-93.

Karasapan, Celal Tevfik:

Filistin ve Şark-ül-Ürdün, 1 c., İstanbul, Ahmed İhsan Basımevi, 1942.

Kayalı, Hasan:

Jön Türkler ve Araplar,İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.

Khalidi,Rashid:

Palestinian İdentity : The Construction Of modern National Consciousness, New York : Columbia University Press, 1997.

Kızılca, Gül Karagöz:

“Osmanlı Türk Basın Tarihi Yazımı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme”,**İlef Dergisi**, C.3, Sayı: 1, 2016, s. 71.

Koloğlu , Orhan: **Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Basın**, İstanbul, İletişim Yayınları., Ağustos 1992.

Koloğlu, Orhan: **Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi**, İstanbul, Pozitif yayınları, 2006.

Kurşun, Zekeriya v.d.: **Osmanlı Filistini Yer İsimler Atlası ve Klavuzu (1516 – 1917)** , İstanbul Ticaret Odası Kültür ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2020.

Mahafza, Ali: “Müstü’amarat’l-Alman fi Filistin”(Çevrimiçi) www.bel3arabi.me /10.08.2022.

McCarthy, Justin: **the Population of Palestine** New York, Columbia University Press, 1990.

Mandel, Nevilla J.: **The Arabs and Zionism**, London, University of California Press, 1976.

Menna’a, Adil: **Tarihi Filistin fi Evahiri’l-Ahdi’l-Osmani**, 2. bs., Beyrut, , Müessesetü’d-Dirasati’l-Filistiniyye, 2003.

Menna’a, Adil: **A’lamu Filistin fi Avahiri’l-Ahidi’l-Osmani (1800-1918)**, Beyrut, Müessesetü’d-Dirasati’l-Filistiniyye, 1995.

- Mutlu, Şamil: “Beyrut Vilayeti’nde Amerikan Misyoner Okulları ve Suriye Protestan Koleji”, **Tarih Dergisi**, sayı 46 (2007), İstanbul, 2009, s.107-128.
- Mürevve, Edip: **es-Sahafetü’l-Arabiyye Neş’etühe ve’t-Tatavvuruha**, Beyrut, Menşurat Dar Mektebetü’l-Hayat,1960.
- Ortaylı, İlber: **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, Ankara, Cedit Neşriyat, 2007.
- Owen, Roger: **The Middle East in The World Economy 1800 - 1914**, London, I.B. Tauris & Co Ltd,1993.
- Öke, Mim Kemal: **Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880 – 1923)**, 7. bsk, İstanbul, Timaş Yayınları, 2018, s. 210.
- Öksüz, Mustafa: “Şam Eyaletinin Güney Sancaklarında (Filistin) Nüfus XVI. yy” , Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s. 15-17, 469.
- Örünç, Ali Fuat: “Mutasarrıf”, **DİA**, C.31, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020, s. 377-379.
- Özbay, Cahit: **Dünya’da ve Osmanlı’da Basının Tarihsel Gelişimi**, İstanbul, Doğu Kitapevi, Ocak 2014.

Özkan, Ela: **19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin İdari Taksimatı (1839 – 1914)**, İstanbul, Hiperyayın,2020.

Seyitdanlıoğlu, Mehmet -
İnalçık, Halil: **Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Ankara,Phoenix Yayınevi, Nisan 2006.

Sudki'l-Deccani, Ahmed: **et-Ta'lim fî Filistin fî Ahdi'l-Devle'l-Osmaniye**, Kahire, Darü'l-İhya's-Sakafi, 2003.

Şufani, İlyas: **el-Mucez fî Tarihi Filistini's-Siyasi**, Beyrut, Müessesetü'd-Dirasatı'l-Filistiniyye, 1996.

Tellioğlu, Ömer: “Filistin’e Musevi Göçü (1880 – 1914)”, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, s.110 - 159.

Tezcan, Selim : “II. Meşrutiyet Dönemi Filistin’inde Arap Basını ve Filastin Gazetesi”’ Osmanlı’da Gayrimüslim Basından”, **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı: 300. Aralık 2018, s.1.

Toprak, Kevser: **Osmanlı Filistini’nde Alman kolonileri (1869 - 1917)**, İstanbul,Taş Mektep Yayınları,2015.

Trazi, Filip Di: **Tarihi's-Sahafeti'l-Arabiyye**, C.1.2.3.4, Beyrut, el-Matbaatü'l-Edebiyye, 1913.

Yazıcı, Nesimi : “Takvim-i Vekayi Maddesi”, **DİA**,C.39, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s. 490-492.

Yehuşe'a, Yakup: **Tarihi's-Sahafeti'l-Arabiyye fi Filistin fi Avahiri'l-Ahid el-Osmani (1908-1918)**, Kudüs, Matbaatü'l-Mearif, 1974.

Bir metre kaç kırat:Mevsüatü'l-Minhac (Çevrimiçi)
<https://wiki.almenhaj.net/post/13746>, 14.10.2022.

“et-Ta’lim ve’l-Ahlak”, **el-Mevsüatü'l-Filistiniyye**, C.1, Dimaşk, Hey’eti'l-Mevsüatü'l-Filistiniyye, 1984, s. 528 - 536.

“el-İdare”, **el-Mevsüatü'l-Filistiniyye**, C.1, Şam, Hey’eti'l-Mevsüatü'l-Filistiniyye, 1984, s122.

“el-Ürdün (Nehir)”, **el-Mevsüatü'l-Filistiniyye**, C.1, Dimaşk, Hey’eti'l-Mevsüatü'l-Filistiniyye 1984, s. 163-168.

Kırat kelime anlamı:Türk Dil Kurumu,(Çevrimişi)
<https://sozluk.tdk.gov.tr/> , 14.10.2022.

“Najib Nassar”, Journalists (Çevrimiçi)

<https://www.paljourneys.org/en/biography/6570/najib-nassar>, 11.02.2021.

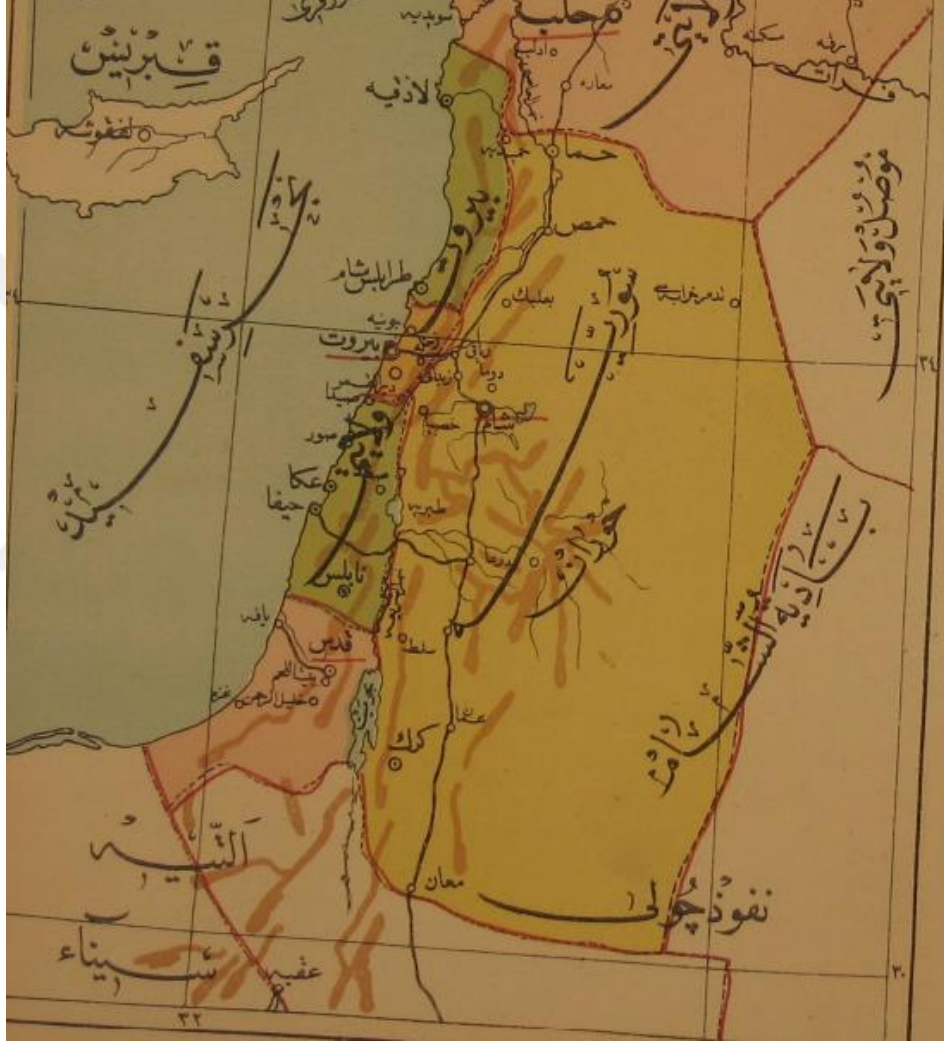
Osmanlı Filistini Yer İsimleri Atlası ve Klavuzu (1516-1917), İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Kültür ve Sanat Yayınları, 2020.

“Palestine” , **The New Encyclopedia Britannica** , Vol. 25, Chicago, The University of Chicago, 1990, s. 402-403.

“Said Carullah”, **el-Mevsüatü'l-Filistiniyye**, C.2, Dimaşk, Hey'eti'l-Mevsüatü'l-Filistiniyye, ,1984, s. 551.

EKLER

EK-1

Hayfa ve Akka'yı içine alan Beyrut vilayeti ile Kudüs mutasarrıflığını gösteren Harita (Cevad ibn Nüzhet, Haritalı Musavver Memalik-i Osmaniye Coğrafyası, İstanbul, 1912).

EK - 2

Jewish Settlements in Palestine, 1870-1918

1870 – 1918 yılları arası Filistin’de kurulan Yahudi yerleşim yerleri. (Derek J. Penslar, *Zionism And Tecnocracy*, Indiana,Indiana University Press, 1991,s. XIII).

EK-3

OSMANLI COĞRAFYASINDA NEŞREDİLEN ARAPÇA YAYINLAR			
YAYININ ADI	HAKKINDA	YAYIN YERİ	YAYIN YILI
MİR'ATÜ'L-AHVAL	BİR ARAP TARAFINDAN NEŞREDİLEN İLK ARAPÇA GAZETE	İSTANBUL	1854
ES-SALTANA	-	İSTANBUL	1857
EL-CEVAİP	-	İSTANBUL	1860
KEVKEBÜ'L-İLİM	-	İSTANBUL	1885
TEMBİH GAZETESİ	İLK ARAPÇA BASILI GAZETE	MISIR	1801
EL-VEKAYİ-İ- MİSİRİYYE	DÜZENLİ OLARAK YAYIMLANAN İLK ARAPÇA GAZETE (İLK GAZETE)	MISIR	1828
EL-AHRAM		MISIR	1876
YOSUP EL-TİP DERGİSİ		MISIR	1865
VADİ'N-NİL GAZETESİ	-	MISIR	1866
EL-MUKATTAM	İNGİLİZ YANLISI	MISIR	1889
EL-MÜEYYED	-	MISIR	1889
JURNALÜ'L-IRAK	ARAPÇA VE TÜRKÇE OLARAK YAYIMLANDI	IRAK	1816
EZ-ZEVRA		IRAK	1886
HADİKATÜ'L-AHBAR	ARAP COĞRAFYASINDA BİR ARAP TARAFINDAN NEŞREDİLEN İLK ARAPÇA GAZETE	BEYRUT	1858
MECM'U FEVAİD DERGİSİ	MİSYONER AMAÇLI YAYIN	BEYRUT	1851
SURİYE'NİN DERNEĞİNİN ÇALIŞMALARI DERGİSİ	-	BEYRUT	1851
EL-CENNE	FRANSIZ YANLISI	BEYRUT	1870
EL-İTTİHADİ'L- OSMANİ	MÜSLÜMANLAR TARAFINDAN YAYIMLANMIŞ	BEYRUT	1874
BEYRUT	Beyrut Gazetesi	-	1886
LÜBNAN	VİLAYET GAZETESİ	LÜBNAN MUTASARRİFLİĞİ	1867
EL-CABA	-	LÜBNAN MUTASARRİFĞİ	1873

TRABLUSGARB	VİLAYET GAZETESİ	TRABLUSGARB	1866
ŞEHBA		SURİYE	1877
FIRAT	-	HALEP	1865
EL-HİCAZ		MEKKE	1908

Osmanlı dönemi Arap coğrafyasında ortaya çıkan bazı önemli yayınlar. (Süname Faysal, Evvel Ceride Arabiyye – Dirase Tarihiyye (Çevirmici) <https://www.arabiclanguageic.org/>, 12.01.2021; Filip Di Trazi, Tarihi's-Sahafeti'l-Arabiyye, C.1.2.3.4, Beyrut, el-Matbaatü'l-Edebiyye, 1913; Orhan Koloğlu, Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi, İstanbul, Pozitif Yayınları, 2006, s. 32-33; Erol Ayyıldız, “Matbuat”, DİA, C. 28, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 121); Hartman v.d., el-Ceride ve's-Sahafa inde'l-Müslimin, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-Lübnani, 1984, s 16 – 37).

EK-4

OSMANLI COĞRAFYASI DIŞINDA NEŞREDİLEN ARAPÇA YAYINLAR		
YAYIN YERİ	YAYININ ADI	YAYIN YILI
CEZAYİR	EL-MÜBEŞŞİR	1847
CEZAYİR	EL-İSLAM	1909
TUNUS	ER-RAİD	1860
TUNUS	NETAİCÜ'L AHBAR	1888
TUNUS	SEBİLÜ'R-REŞAD	1895
TANCA	EL-MAGRİB	1889
TANCA	ES-SAADE	1905
AMERİKA	KEVKEBÜ'L-AMERİKA	1892
FRASNSA-PARİS	BURCUS PARİS	1858
FRASNSA-PARİS	EL-BASİR	1881
FRANSA-MARSİLYA	UTARİD	1858
LONDRA	EL-İTTİHAD EL-ARABİ	1881

Osmanlı dönemi, Osmanlı coğrafyası dışında neşredilen bazı önemli yayınlar.

(Filip Di Trazi, Tarihi's-Sahafeti'l-Arabiyye, C.1.2.3.4, Beyrut, el-Matbaatü'l-Edebiyye, 1913; Erol Ayyıldız, "Matbuat", DİA, C. 28, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003).

EK -5

OSMANLI FİLİSTİN'İNDE NEŞREDİLEN ARAPÇA YAYINLAR		
YAYIN YERİ	YAYININ ADI	YAYIN YILI
KUDÜS	KUDÜS-İ ŞERİF GAZETESİ	1876
	KUDÜS GAZETESİ	1908
	BEŞİR-İ FİLASTİN GAZETESİ	1908
	EN-NAJAH GAZETESİ	1908
	EL-İNSAF GAZETESİ	1908
	EL-BAKURE'S-SAHYUNİYYE GAZETESİ	1909
	ED-DÜSTÜR GAZETESİ	1910
	EL-İTİDAL GAZETESİ	1910
	EL-MÜNADİ GAZETESİ	1912
YAFA	EN-NEFİR GAZETESİ	1908
	FİLASTİN GAZETESİ	1911
	ET-TERAKKİ GAZETESİ	1909
	ABU ŞADUF GAZETESİ	1912
	EL-İTİDALÜ'L-YAFİ GAZETESİ	1910
	KELİMETÜ'S-SIDIK VE'L-HURRİYE GAZETESİ	1910
	EL-AHBAR GAZETESİ	1908
HAYFA	EL-KERMİL GAZETESİ	1908
	CERABÜ'L-KURDİ GAZETESİ	1909
	EL-ASA LİMAN ASA GAZETESİ	1912
	ES-SAİKA GAZETESİ	1912
	EL-HİMARA GAZETESİ	1909
	BAKÜRET CEBEL-İ SAHYUN DERGİSİ	1906
	EL-ESMAİ DERGİSİ	1908
	EL-MENHEL DERGİSİ	1913

Osmanlı Filistini'nde Kudüs, Hayfa ve Yafa 'da neşredilen bazı yayınları gösteren tablo (Yakup Yehuşe'a, Tarihi's-Sahafeti'l-Arabiyye fi Filistin fi Avahiri'l-Ahid el-Osmani (1908-1918), Kudüs, Matbaatü'l-Mearif, 1974; Yusuf Huri, el-Sahafetü'l-Arabiyye fi Filistin 1948-1876, 2.bs., Beirut, Müessesetü'd-Dirasati'l-Filistiniyye, 1986).

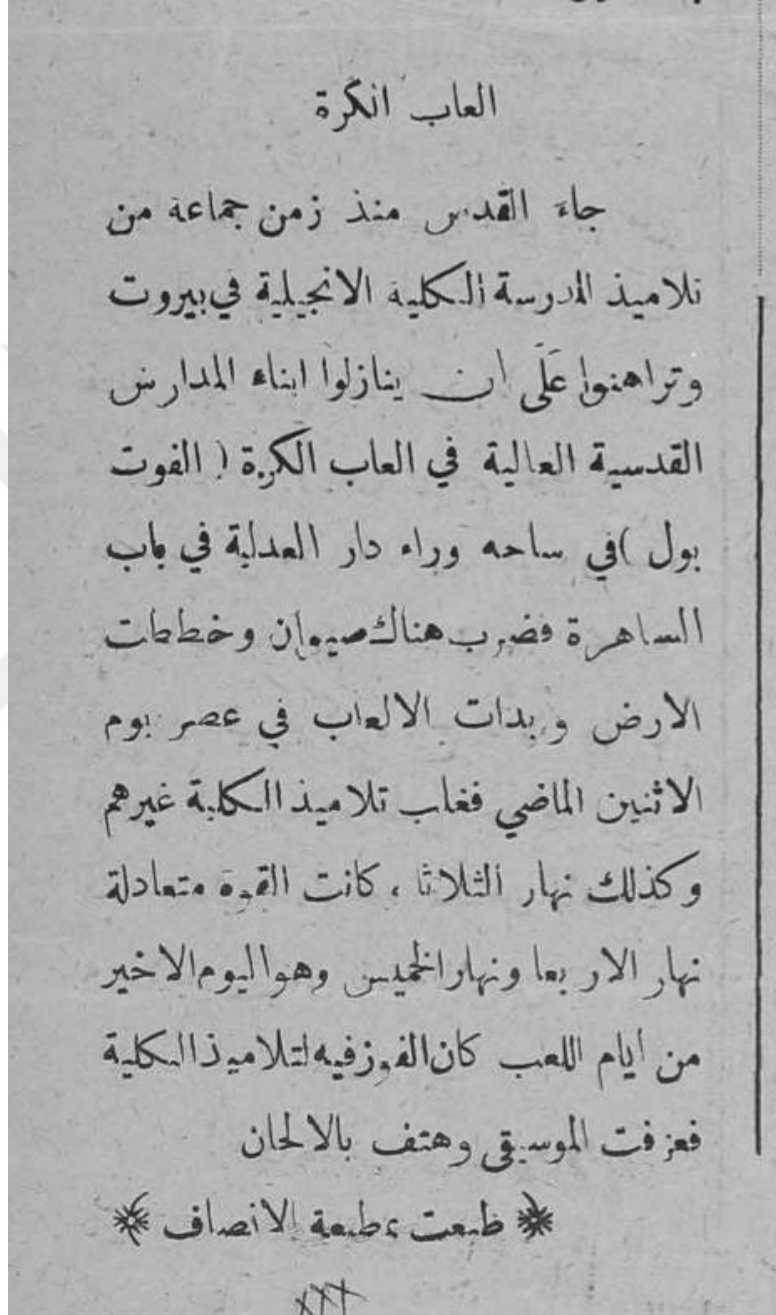
El-Münadi Gazetesinin dördüncü sayısının açılış sayfası (el- Münadi, 27 Şubat 1912).

“İsrailliler ve Devlet” başlığıyla neşredilen ve Yahudilerin devlete olan bağlılığından bahseden makale (el - Münadi, 29 Ekim 1912).

المنادي		
٣٠٨٢٩	٢٧١٦٧	١٦ ٢٣ ١
٢٧١٦٧		
١٦ ٢٣ ١		
ومن هذا يعلم انه يحق على هذه		
افصاآت ان تلقب ٥٧ منتخباً ثانوياً		
فسي ان يتم الانتخاب قريباً		
في البلدية		
ذهبنا في الاسبوع الماضي الى دار البلدية		
لبعض المهمات فبينما ننظر اجتماع هيئة البلدية		
ونظرة هاهنا في انغال المرء الذين كانوا مجتمعين		
حينئذ ممنا من الساعة الثانية الى الساعة		
العاشر ونصف - ولما ان سالا عن السب		
في هذا علما ان حضرة رئيس البلدية النسيط		
مستم في كتابة المكاتب الخصوصية		
بالفرسوية ١٠ فاسترح بالآ آيا الرئيس		
واشتغل في خصوصياتك ولا نسل عن		
الاهلين سواء سارت اشغالهم ام		
لم تدر		
شكري افندي البغدادي		
قدنا في عدد مضى ان شكرى		
اندسيه البغدادي عين قوسياً ثانياً		
للقدس وتوحيده الخيروالنشاط - وقد كان		
حضرة لآقرو - برآفي بمدينة حلب - من		
بعض المفسدين لافامة الدعوى عليه واتمامه		
بما هو براء منه - وقد ذهب بنفسه الى دار		
السعادة لابرار الاوراق التي تبث كفاً ته		
واقدراره والتي ظلمنا من مصادر عالية في		
ارتباط العروق في الجسم فتي اجتل		
عرق منها في طرف تيف عمل باقي		
العروق المجاورة له وتعمل الطرف - فلو		
اصليت الحكومة سياستها في الخارج كما		
اصليتها في جهاتها الداخلية وامنت مصالح		
الاجانب في البلاد ومصالح الوطنيين في		
الخارج لما رأت الدعاوسية بهذه الكثرة		
ولا نجد بداً من شكر رجال عكده		
البدايه الشطاء الذين برهوا بالتجارم هذا		
العدد من الدعاوسية في بحر العام بدقة		
وعدل شكرهم عليها الاحولن		
رئيس - زاهي فا		
عرفنا اديب افندي درناقه منذ زمن		
ورأيناه يدافع في محاكم اقدس في دعوى		
أقيمت عليه اخيراً - وقد علمنا ان حضرته		
قد رشح نفسه للنيابة عن بلده طرابلس الشام		
في مجلس النواب فسررنا كثيراً لاننا لا نملك		
في كفايته لهذه المهمة واعتمد فيه انه خير		
من الكثيرين من نواب البلاد السورية		
لذين انتخبهم الامة مدة المجلس الاولى		
الانتخابات فجميعهم		
تم تقدير نفوس اهالي لواء القدس		
والقضاآت التابعة له فكانت كما يأتي:		
النفوس	٥٧٦٩٩	نفس لواء القدس
القضاء	٤١٦٠٦	قضاء غزة
٥٧٦٩٩		
٤١٦٠٦		
٦١٨٥٩		
٥٧٦٩٩		
١٦٠٤٠١		
حقوق ٢٧٠ دعوى اتهام ١٠٠٩ جنحة		
وفعل شنيع و١١ تجارية فتصبح الدعاوي		
التي يبق على البداية ان تنظر فيها في ذلك		
العام ٣٦٣ دعوى تجرت منها ٢٧٨٦		
دعوى في بحر العام منها ٣٧٤ حقوق		
و٤٨٩٩ اتهام ١٩٥٩ جنحة وفعل قبيح		
و٦٤ تجارية - وارتقت ٧٤٤ الى السنة		
الحاضرة منها ٢٠٨ حقوق و١١ اتهام		
و٤٨٩٩ جنحة و١٤ اتصال شنيعة و٣٨		
تجارية		
فيحصل من هذه الأرقام ان دعاوي		
الجنحة والأفعال الشنيعة أكثر من غيرها وهي		
تقع دوماً رتافي بعدها اتهم ثم الحقوق		
والقارة		
فقد تجرت العدلية من دعاوي الجنحة		
وهي ٣٨٩٠٥٩ من سنة ١٩٥٩ (٣٢٦)		
وبقيت مشككة في ٤٨٩ دعوى وهذا يدل		
على ان الامن لم يكن مستتباً كثيراً في		
ذلك العام من وجه - يبرهن على نشاط		
عدليتنا من وجه آخر		
واقفل الدعاوي التجارية في ١١ و١١		
من عام ٣٢ تجرت منها ٦٤ وظل ٣٨		
دعوى - وهذا يدل على ان الاختلافات		
التجارية كانت كثيرة في هذا العام اذ		
الأرقام ليست قليلة والحقيقة هي اننا اخذنا		
تشرعي المدة الاخير بالازمات التجارية		
بسبب الاضطراب في داخل الدولة وخارجها		
واكثر الدعاوي على اختلاف انواعها تسبب		
من هذا		
ان البلاد والجمالك مرتطة بعضها		

Meşrutiyet Meclisi seçimleri için Kudüs Mutasarrıflığında gerçekleşen nüfus sayımı ile ilgili haber (el- Münadi, 2 Nisan 1912).

“Futbol Oyunları” başlığıyla verilen ve Kudüs’te gerçekleşen futbol maçından bahseden haber (el- Münadi, 16 Nisan 1912).

EK-10

Münadi 'de adı geçen Düsturiyye Okulu öğrencileri (1909). (Çevrimiçi)

<https://www.paljourneys.org/en/timeline/media/> , 17 Aralık 2021.

